

Za odprto znanost

Vrednotenje rezultatov humanističnih ved.

Slavko Ciglenečki

Oto Luthar

Vloga humanističnih ved,

Darja Mihelič

Mojca Ravnik

Mednarodno sod lovanje v humanistiki

Za odprto znanost:

Rado Riha

Med izobraževanjem in raziskovanjem

Helena Majcenovič

Darko Dolinar

Za odprto znanost

Uredniški odbor Oto Luthar, Slavko Ciglencečki, Darko Dolinar,
Darja Mihelič, Mojca Ravnik, Rado Riha,
Helena Majcenovič

© 2004, Založba ZRC

Jezikovni pregled Helena Majcenovič
Oblikovanje in likovno
grafična ureditev Milojka Žalik Huzjan

Založila Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika Oto Luthar
Glavni urednik Vojislav Likar

Tisk Littera picata, d.o.o., Ljubljana

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence CC BY 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616500406>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

001.1:009(082)

ZA odprto znanost / [uredniški odbor Oto Luthar ... et al.]
- Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004

ISBN 961-6500-40-6

l. Luthar, Oto

128253440

---

*Za odprto
znanost*

LJUBLJANA 2004

KAZALO

Predgovor (Oto Luthar)	7
VLOGA HUMANISTIČNIH VED	11
PRISPEVKI	
Slovenske humanistične vede in nova humanistika (Tine Hribar)	13
Humanistika: prostor svobodne akademske razprave (Oto Luthar)	20
Humanistika v kontekstu lokalnih, nacionalnih ter globalnih vplivov in interesov (Borut Telban)	22
Vloga humanistike (Marina Lukšič Hacin)	33
DISKUSIJSKA PRISPEVKA	
Avtonomna znanost se sama zavzema za svoje mesto v družbi (Lela B. Njatin)	37
Zaprta znanost: odgovorna znanost začne pri sebi (Andrej Pleterski)	39
RAZPRAVA	41
MEDNARODNO SODELOVANJE V HUMANISTIKI	47
PRISPEVKI	
Za odgovorno znanost – arheologija (Biba Teržan)	49
Humanistika v Sloveniji na začetku 21. stoletja (Stanko Kokole)	55
Pet tez o mednarodnih vidikih odgovorne znanosti v času globalizacije (Rudi Rizman)	58
Slovenska znanost v mednarodnih primerjavah. Dobri, slabi ali nekje vmes (Zoran Stančič)	63
DISKUSIJSKI PRISPEVEK	
Pogoji za mednarodno sodelovanje (Jurij Fikfak)	66
RAZPRAVA	72

MED IZOBRAŽEVANJEM IN RAZISKOVANJEM	81
PRISPEVKI	
Sodelovanje med izobraževalnimi ustanovami ter izobraževanimi in raziskovalnimi ustanovami (Vera Smole) ...	83
Vizija humanistike na primeru slovenske slovstvene folkloristike (Marija Stanonik)	87
»Kar se bi jutri <i>lahko zgodilo</i> , po zaslugi humanistike« (Neva Šlibar)	91
DISKUSIJSKI PRISPEVEK	
Raziskovanje in izobraževanje = »fizika in metafizika« (Marjetka Golež Kaučič)	97
RAZPRAVA	102
VREDNOTENJE REZULTATOV HUMANISTIČNIH VED	113
PRISPEVKI	
Méné, méné, tekél, uparsin (Daniel 15, 24–28) (Darja Mihelič)	115
Pomen in vrednotenje slovarjev kot temeljnih slovenističnih del v sodobni družbi (Majda Merše)	122
Vrednotenje zemljevidov (Drago Perko)	132
Ocenjevanje znanstvenega dela v humanistiki (Naško Križnar)	140
DISKUSIJSKI PRISPEVKI	
Nekaj misli v zvezi s problemom ocenjevanja kakovosti znanstvenih in umetniških del (Janez Kranjc)	145
O vrednotenju v humanistiki (Darko Dolinar)	156
Problem slovenske humanistike na primeru umetnostne zgodovine (Damjan Prelovšek)	163
RAZPRAVA	166

PREDGOVOR

KO HUMANISTIČNE VEDE POSTANEJO DEL LIBERALNE EKONOMIJE

Prepričani, da je argumentirano opozarjanje na pomanjkljivosti organizacije (in financiranja) raziskovalnega dela oz. iskanje predlogov za njihovo odpravljanje sestavni del našega dela smo na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU pripravili dvodnevno razpravo o vlogi in pomenu humanističnih ved v Sloveniji. Konferenca z naslovom Za odgovorno znanost je potekala v Veliki dvorani SAZU v Ljubljani 14.–15. novembra 2002. Poleg razprav o statusu humanističnih ved so zbrani strokovnjaki z ZRC SAZU, Filozofske fakultete, Fakultete za družbene vede in nekaterih drugih raziskovalnih in visokošolskih ustanov razpravljali še o pogojih za mednarodno sodelovanje, o možnostih za povezovanje visokošolskega izobraževanja in raziskovanja ter o vrednotenju rezultatov humanističnih raziskav.

Večina dopolnjenih razprav kakor tudi povzetki diskusij, ki smo jih zbrali v pričujoči knjižici, izpričujejo našo skrb in prepričanje, da so zadeve na tem področju v slabem stanju. Da morajo kolegice in kolegi na obeh strani barikade poleg »dnevne količine bojazni, frustracij, muk in sovraštva« prenašati še to, kar znani italijanski zgodovinar Carlo M. Cipolla imenuje ekstra odmerek vsakdanjih nevšečnosti, ki mu jih povzroča skupina osebkov, močnejša od mafije, vojaške industrije, močnejša celo od komunistične internacionale. Kot ugotavlja že sam, gre za neorganizirano skupino, ki ni del nobene ureditve, ki nima ne vodje, ne predsednika, ne statuta, pa ji kljub temu uspeva, da deluje v popolnem sozvočju, kakor da bi jo vodila nevidna roka. Prevzet nad učinkovitostjo te skupine, ki jo vsi še kako dobro poznamo, ji je posvetil spis *Temeljni zakoni človeške neumnosti*.¹ Prepričani, da bi seznanitev s to duhovito razpravo lahko blagodejno vplivala na zbrane razpravljalce in občinstvo, smo predstavitev njene slovenskega prevoda (Nede Pagon) vključili v naše srečanje. Namen je bil dosežen. Opis zakonitosti, ki se začne s trditvijo, da *vsakdo*

---

¹ Carlo M. Cipolla, *Allagro ma non troppo. Vloga začimb v gospodarskem razvoju srednjega veka. Temeljni zakoni človeške neumnosti*, (prevedla Neda Pagon), Studia Humanitatis, Založba ZRC, Ljubljana 2002.

izmed nas vedno in pousod neizogibno podcenjuje število neumnih osebkov v obtoku, in konča z ugotovitvijo, da osebe, ki niso neumne, vedno podcenjujejo škodljive moči neumnih, nam je zares pomagal, da smo se lažje soočili z nekaterimi ugotovitvami referentov.

Žal pa nam niti kratka predstavitev knjige niti nekaj citatov iz nje, ni mogla popraviti slabega okusa in nejevere nad katastrofalnimi rezultati razpisa za Ciljne raziskovalne projekte za leto 2002. Žal se je bilo nemogoče znebiti občutka, da so nekateri administratorji ministrstva za znanost, z bivšo ministrico dr. Lucijo Čok na čelu, humanistične vede razumeli približno tako, kot so avtorji glose o *Kravjem kapitalizmu*² slikali pregovorno uspešne ekonomije.

Na primeru *Japonske* denimo, ki baje zna *dve kravi pomanjšati na desetino običajne velikosti, obenem pa uredi tako, da da jeta dvajseskrat več mleka. Za nameček si izmislil še risanko (s kravami v glavni vlogi) in jo prodal uredništvom otroškega TV-programa po celem svetu.*

Prepoznali smo se tudi v *nemškem primeru*, kjer prav ti *dve kravi doživita sto let, jesta enkrat na mesec in se molzeta sami.*

Vznemirjen je ob tem je bilo toliko večje, ker je ista administracija kazala izrazite znake *ruske ekonomije*, ki pri štetju istih dveh krav najprej ugotovi, da jih ima pet. Po ponovnem štetju se izkaže, da jih je 42. Ko pri tretjem preštevanju ugotovi, da jih je dejansko samo 12, tisti, ki štejejo, obupajo in odprejo novo steklenico vodke.

Presenečala je tudi podobnost z *italijanskim načinom* dela. *Tamkajšnji skrbniki sicer vedo, da imajo dve kravi, vendar se jim še sanja ne, kje sta. Ne glede na to iskanje poteka brez pretiranega vznemirjenja in z obveznim odmorom za kosilo. Se pa včasih zgodi, da eno od krav prodajo. Tak primer skoraj obvezno spremlja presenečenje nad dejstvom, da druga, ki so jo prisilili, da da je mleko za obe, pogine od izčrpanosti.*

Presenečeni nad podobnostmi med raziskovalci v humanistiki in drugo italijansko kravo, smo se zbrani po pozdravu predsednika SAZU akademika Boštjana Žekša lotili dela po vrstnem redu, ki ga predstavlja tudi vrstni red objavljenih referatov in razprav. V imenu uredništva se vsem, ki so sodelovali, zahvaljujem za skrbno pripravljene pris-

² Duhoviti sestavek »Krajji kapitalizem« so avtorji distribuili po internetu v času propada severnoameriške korporacije Enron. S stališča večine ekonomskih teorij je namreč ENRON grobo kršil temeljna načela ekonomije, načela, po katerih se račun v šolski simulaciji ekonomije dveh krav mlekaric izide samo, če z denarjem morebitne prodaje ene kupimo bika, povečamo prirastek v mesu in mleku, na stara leta pa se upokojimo s spodobnimi prihranki. ENRON je to logiko postavil na glavo, saj je taisti dve kravi za vrednost treh prodal svoji hčerinski firmi in zato uporabil kreditna pisma banke svojih sorodnikov. Nato je vse štiri krave kupil nazaj z davčno olajšavo za pet krav, pravice prodaje mleka šestih pa prodal prek posrednika s Kajmanskih otokov, posrednika, ki je v večinski lasti ljudi, ki vodijo že omenjeno hčerinsko firmo.

pevke. Srečanje je v celoti organiziral in omogočil Raziskovalni sklad ZRC, natis prispevkov in skrajšane razprave pa dolgujemo premišljeni ekonomiji Ciljnega raziskovalnega projekta »Sistem integriranega raziskovanja in izobraževanja« V5-0675.

Za uredništvo
Oto Luthar

VLOGA HUMANISTIČNIH VED

MODERATOR

Rado Riha

PRISPEVKI

**Tine Hribar, Oto Luthar,
Borut Telban in Marina Lukšič Hacin**

DISKUSIJSKA PRISPEVKA

Lela B. Njatin in Andrej Pleterski

RAZPRAVA

PRISPEVKI

SLOVENSKE HUMANISTIČNE VEDE IN NOVA HUMANISTIKA

TINE HRIBAR

Čeprav hu-
manistične

vede po svoji naravi niso slovenske vede, temveč vede na Slovenskem, o njih vendarle lahko govorimo tudi kot o »slovenskih humanističnih vedah«. In to ne samo zaradi tega, ker so glavne nosilke teh ved fakultete slovenskih univerz. Humanistične vede na Slovenskem so slovenske humanistične vede, ker so neločljivo povezane s temeljem in z izvorom slovenstva – s slovenskim jezikom. Sloveščina ni samo naša materinščina, ampak tudi naš knjižni jezik in jezik naših humanističnih ved. Vsaj tako je bilo doslej in prepričan sem, da mora tako ostati tudi naprej. Kajti večina humanističnih ved na Slovenskem spada med naše nacionalno pomembne vede in kot take so tudi že slovenske humanistične vede.

1.

Danes, v dobi globalizacije, je bolj kot kdaj koli doslej pomembno, da se tega zavedamo. Globalizacija izhaja iz univerzalnosti, ki so jo že pred stoletji utemeljile evropske humanistične vede in na podlagi katere so s svojo univerzitetnostjo nastale tudi evropske univerze. Vendar globalizacija univerzalnost in univerzitetnost, ki ju sicer razvija še naprej, obenem lahko tudi degradira in ju s tem, dolgoročno gledano, spreminja v njuno nasprotje. Univerzalnost je najprej univerzalnost človekovega dostojanstva in človekovih pravic, med katerimi se na prvo mesto uvršča pravica do življenja oz. preživetja. Ne le preživetja posameznikov, ampak tudi narodov in s tem tudi njihovih jezikov.

Globalizacija uveljavlja kot globalni jezik »angleščino«, toda ta angleščina ni materinščina in knjižni jezik Angležev, temveč tehnična, informacijsko-komunikacijska »angleščina«, skratka, »angleščina« v narekovajih. Seveda nas tu ne zanima, kako ta jezikovni globalizacijski proces vzvratno vpliva na samo angleščino, temveč nas zanima, kakšne posledice ima za sloveščino oz. za njen položaj tako pri nas

doma kot v svetu. Uvajanje komunikacijske »angleščine« kot globalnega sredstva sporazumevanja za slovenščino ni nujno negativno. Če s tem sredstvom kot sredstvom globalnih informacij lahko svet informiramo o sebi in se po njem vključujemo v svetovno komunikacijo, je pozitivno. Postane pa negativno tisti hip, ko začne spodrivati slovenščino, čemur smo danes priča že v vseh vedah, od tehničnih do humanističnih. Humanistične vede so sicer najmanj »na udaru«, a jih udarec globalne »angleščine« najbolj prizadene, saj so zaradi svoje vezanosti na materinščino najbolj ranljive.

Zato s širjenjem globalizacije narašča tudi pomen slovenistike in institucij, ki jo gojijo; med njimi je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki ina opazno vlogo pri spremljanju in varovanju slovenskega knjižnega jezika, ki je tudi uradni jezik Republike Slovenije, torej eden od temeljnih kamnov naše države, s tem pa tudi porok naše državnosti. Žal državne ustanove slovenščine nikakor ne ščitijo zadoosti, še huje, pogosto jo zapostavljajo. Navedel bi lahko veliko primerov, a naj se dotaknem le prevajanja. Veliko lažje je od države dobiti sredstva za prevajanje v »angleščino«, kot pa za prevajanje iz angleščine v slovenščino. To zlasti boleče občutimo v filozofiji, ki jo zgodovina evropske kulture postavlja na izhodišče ne samo humanističnih, ampak tudi drugih ved. Za ohranjanje in razvoj slovenščine je prevajanje iz drugih jezikov, najprej kajpada iz grščine in latinščine, ključnega pomena. To prevajanje je izredno zahteven in težek posel. Lažje in hitreje napišeš izvorno filozofsko delo, kot pa prevedeš takšna filozofska dela, kot so Platonov *Parmenid*, Aristotelova *Metafizika*, Heglova *Fenomenologija duha*, Heideggerjevo besedilo *Bit in čas* ali Wittgensteinove *Filozofske raziskave*.

Zakaj poudarjam filozofijo in filozofske razprave? Ne zato, ker sem sam filozof, temveč zaradi tega, ker se je filozofija po osmrtnicah iz 19. in prve polovice 20. stoletja povsem nepričakovano znova vrnila na svetovno prizorišče, v tem stoletju pa doživlja neverjeten razmah – in sicer prek etike kot svoje orientacijske discipline. Vrnila se je s *Splošno deklaracijo OZN o človekovih pravicah*; to je sicer pravni dokument, a temelji na tako imenovanem naravnem pravu, katerega drugo in izvorno ime je etika. Na podlagi te deklaracije so nove države, ki jih je več kot sto ali, drugače rečeno, več kot polovica nastala zadnjega pol stoletja – človekove pravice vnašale v svoje temeljne zakone, tj. v ustave. To pomeni, da je imela etika odločilno vlogo pri oblikovanju sodobnih držav, tudi slovenske, z vidika prava, ki se je kot ustavno pravo na prikazani način navezalo na etiko in se ji hkrati zavezalo tudi pri drugih aplikacijah, torej se je s svojo novo vsebino deloma uvrstilo med humanistične vede. Humanistične vede tako danes ne vključujejo le filozofije prava, ampak tudi vrsto drugih pravnih disciplin in poddisciplin.

Z razvojem tehničnih ved in tehnologij zelo narašča tudi število

različnih presekov, kakršna je medicinska etika, ki združuje medicino, etiko, pa tudi pravo. Podobno je z bioetiko itn. Skoraj ni več vede oz. znanstvene smeri ali tehnološke veje, ki bi lahko obstajala, se pravi, delovala in učinkovala brez etike. Ti premiki, ki pomenijo že kar obrat ali prevrat, so se zgodili zaradi povsem novega položaja človeka in človeštva, do katerega je prišlo v zadnjih desetletjih. Ta novi položaj se je pokazal najprej z nastankom tehnične možnosti človekovega samouničenja, nedavno tega pa z odkritjem človekove zmožnosti ustvarjanja samega sebe. Ne sicer ustvarjanja iz nič, pač pa s pomočjo genskega manipuliranja s celicami lastnega telesa. V obeh primerih se srečujemo s človekovo močjo, obenem pa z nevarnostmi, ki jih človeštvo doslej ni poznalo. Smo na točki, ko smo se povzpeli celo nad Nietzschejevega nadčloveka. Medtem ko je Nietzsche svojega nadčloveka kot postavlo volje do moči gradil na dani človekovi telesnosti, danes samo človekovo telo spreminjamo v predmet znanstvene razpoložljivosti.

2.

S tem je moderni antropocentrizem, ki se je izoblikoval na podlagi kartezijske paradigme, po kateri je človek edini subjekt, tako da vse drugo spada med objekte njegovega gospostva, prestopil lastne meje. Ko je zaobsegel vse, tudi sebe, je presegel samega sebe. In grozi, da bo s tem odpravil ne le sebe, ampak tudi človeka. Človeka kot človeka, ne samo človeka kot subjekt. Zato je bilo v humanističnih vedah nujno razločiti med človekom kot človekom in človekom kot subjektom, obenem pa kajpada tudi med stvarmi kot stvarmi in stvarmi kot objekti.

Ta razločitev, s katero iz moderne dobe prehajamo v postmoderno dobo, je za seboj povlekla tudi razločitev med antropocentrizmom in humanizmom. Dokler je evropska misel človeka enačila s subjektom, je bil tudi humanizem razumljen antropocentristično. Ne samo s strani zagovornikov antropocentrizma, med katerimi so prednjačili marksisti in eksistencialisti, ampak tudi s strani njegovih kritikov. Ko so stoletje po Nietzschejevi objavi smrti Boga strukturalisti razglasili smrt Človeka, so poleg odprave antropocentrizma in z njim povezanega evropocentrizma zahtevali tudi odpravo humanizma in humanistike: humanizma v družbi in humanistike na univerzah. Ker so pač spregledali, da ne gre za smrt človeka, temveč le za ukinitve istovetnosti človeka in subjekta, torej za ukinitve človeka kot subjektnega centra vsega, kar je, s tem pa tudi za nadomestitev antropocentrične razlage humanizma z drugačno. Postmoderna misel, ki vključuje tudi poststrukturalizem, zato ne zavrača več humanizma in humanistike, narobe, uveljavlja ju, toda kot novi humanizem in kot novo humanistiko. Kot humanizem, ki se je poslovil od antropocentrizma in kot humanistiko, ki ni več evropocentrična.

To ne pomeni, da se moramo Evropejci v imenu nove humanistike odreči svojemu evropejstvu, obenem pa morda še svoji nacionalni opredeljenosti. V smislu povsem zgrešene teze, da združena Evropa ne bo več Evropa nacionalnih držav. Nasprotno. Hkrati s krepitvijo evropske skupnosti se bodo krepile tudi nacionalne skupnosti, skupaj z nacionalnimi humanističnimi vedani. Evroslovenstvo slej ko prej ostaja slovenstvo, toda utrjeno in zavarovano z evropskimi ustanovami. Zavarovano pred globalizacijskimi pritiski in pred nevarnostmi, ki se kažejo na obzoru spopada med obstoječimi civilizacijami sveta.

Vsa pravkar označena razmerja so že, v prihodnje pa bodo v še večji meri, predmet tako družboslovja kot humanistike, toda humanistika, namreč kot nova humanistika, ima pri tem ključno, če že ne glavno vlogo. Kakšna je nova naloga humanističnih ved, drugače rečeno, katere so prioritete nove humanistike?

3.

Jacques Derrida, edini še živeči veliki mislec 20. stoletja, je leta 1998 v svojem predavanju z naslovom *L'Université sans condition*, ki ga Nemci prevajajo z *Die unbedingte Universität (Brezpogojna univerza)* tematizira sedem nalog »nove humanistike«, »humanistike jutrišnjega dne« ali »humanistike za jutri«:

1. napisati novo zgodovino človeka oz. človeštva in problematizirati doslej veljavne pojme in zarezje, kakršna je med človekom in drugimi živimi bitji;
2. oblikovati novo razumevanje demokracije in suverenosti, na novo določiti razmerja med ženskim in moškim, med državo in državljani, med človekovimi pravicami in nacionalno državo;
3. na novo določiti odnos med profesionalnostjo in konfesionalnostjo, v tem okviru pa tudi poklicnost univerz;
4. dekonstruirati kulturo in umetnost, zlasti književnost, namreč z vidika razločevanja med realnim in imaginarnim oz. fikcionalnim;
5. na novo reflektirati odnos med konstativnim in performativnim, kajstvenim in najstvenim, faktičnim in normativnim;
6. opredeliti novo vlogo avtoritete oz. vlogo avtoritet na novih izhodiščih in
7. napovedovati tisto, kar se zdi nemogoče in kar lahko prinese le nenapovedljivi Dogodek, nepričakovani dogodek onkraj nasprotja med konstativom in performativom.

Prav to zadnje terja popolno svobodo v humanistiki, popolno odprtost univerz, njihovo delovanje brez zunanjih pogojev in omejitev, toda ob polnem zavedanju lastne odgovornosti pred človekom in za človeštvo.

Seveda naloge, ki jih našteva Derrida in ki zadevajo filozofijo,

zgodovino, kulturologijo, etnologijo, antropologijo, pedagogiko in druge humanistične vede, niso edine. Jih je še veliko in na različnih ravneh. Vse pa temeljijo na premiku iz moderne v postmoderno dobo, ki je po avtorjih, kot so Lévi-Strauss, Habermas, Sloterdijk, Fukuyama in Nolte, med drugim povzročil :

1. vrnitev etike in religije, natančneje, ponovno odkritje pomembnosti človekovega odnosa do zlatega pravila o dobrem in zlem ter do svetega, zlasti do svetosti življenja in posvečenosti mrtvih;
2. rehabilitacijo družine in družinskih vrednot;
3. ponovno obuditev potrebe po varnosti in spremembo odnosa med njo in svobodo;
4. kritiko ne le tradicionalne elitne, ampak tudi moderne množične kulture, katere pojavi pogosto grobo nasprotujejo dostojanstvu človeka in osnovnim vrednotam civilne družbe;
5. redefiniranje pravičnosti znotraj nacionalnih držav, predvsem pa na globalni, mednarodni ravni;
6. vzpostavitev odgovornosti za življenje drugih ljudi, tako sedaj kot v prihodnosti živečih;
7. uveljavitev odgovornosti za ohranitev vseh oblik življenja na Zemlji.

Vendar ob tej novi orientaciji, ki jo je že konec 20. stoletja najradikalneje zastavil Emmanuel Levinas, obstajajo tudi druge, nasprotnе tendence. In to v eksplicitni obliki.

4.

Najbolj decidirano, razločno in brezprizivno jih je začrtal »možganski trust« sedanje ameriške oblasti, sestavljen iz relativno mladih ljudi, rojenih pretežno v petdesetih letih. Ta brez skrupulov izhaja iz volje do moči, odkrito zagovarja ameriško svetovno hegemonijo, se pravi, globalno brezmejnost ameriškega imperija in v skladu s tem Evropi očita neodločnost, šibkost in pretirano upoštevanje človekovih pravic, skratka, tisto človečnost, ki se kaže tudi v evropski odpravi smrtne kazni. Robert Kagan (roj. 1958), vodilni ekspert za strateška vprašanja ameriške zunanje politike, je povsem jasen in razločen. Prostodušno navaja, da sta se v 20. stoletju vlogi Evrope in Amerike zamenjali. Medtem ko se je Evropa stoletja opirala na politiko gole moči, je Amerika zagovarjala vladavino prava. Zdaj pa je prišlo do obrata in zamenjave vlog:

»Ne moremo si več delati iluzij, da imajo Američani in Evropejci isti pogled na svet. Da, celo v istem svetu ne živijo več. Ob zelo pomembnem vprašanju moči – njene uporabe in njene moralne vrednosti – se ameriški in evropski nazori zelo razhajajo. Evropa se je odrekla moči; naravnana je k svetu, trdno zavezanemu pravilom

in zakonom, povezanemu v nadnacionalna združenja in kooperacije. Zagovarja pozgodovinski raj brez nasilja in relativno blagostanje kot nekakšno uresničenje Kantovega ideala o večnem miru. Združene države pa nasprotno ostajajo vpletene v zgodovino; njihova praksa uporabe moči vključuje vojaško silo in premoč. Na svet gledajo podobno, kot je nanj v 17. stoletju gledal že Thomas Hobbes, angleški filozof države: kot na anarhično tvorbo, v kateri dejanske varnosti, obrambe in uveljavljanja liberalne ureditve ni brez uporabe sredstev nasilja. To je razlog, zaradi katerega Američani in Evropejci s svojimi strateškimi predstavami pripadamo različnima svetovoma. Prvi prihajajo z Marsa, drugi z Venere. Dejansko vse redkeje prihaja do soglasja med nami in zmerom manj se razumemo.»

Skratka, Američani 20. stoletja so nosilci in izvajalci volje do moči, Evropejci pa se zaradi pomanjkanja volje do moči oz. zaradi svoje šibkosti sklicujejo na pravo in pravice. In še izrecni, neposredni ameriški očitek Evropejcem: Vi svojo miroljubnost lahko razkazujete zgolj in samo pod ameriškim okriljem, pod obnebjem njene vojaške moči in zaščite.

Če si tako zarisano globalno konstelacijo ogledamo bliže, bomo videli, da ne gre le za omalovaževanje Evrope, izhajajoče iz ameriške gospodarske in vojaške premoči, temveč za nekaj veliko pomembnejšega. Za cepitev zahodne civilizacije na dve podcivilizaciji, ameriško in evropsko. Če bo šlo tako naprej, se utegne zgoditi, da bodo glavni konflikti 21. stoletja konflikti znotraj Zahoda, med njegovima nasprotujočima si podcivilizacijama, ne pa med svetovnimi civilizacijami. Paradoks je v tem, da se nam antropocentrizem in evropocentrizem, ki smo ju stoletja izvažali v Ameriko, zdaj ko smo ju sami že opustili, iz Amerike vračata kot bumerang, skupaj z ničejansko voljo do moči in njenim posmehom prepovedi ubijanja.

* * *

Globalizacija, ki jo je s »svetovnim duhom« in »svetovnim sodiščem« navsezadnje že pred dvesto leti napovedal Hegel, je neizogibna. Ni pa nujno, da se v funkciji ekspanzivne volje do moči izrodi v amerikanizacijo sveta. Tudi razvoja genske oz. biomedicinske tehnologije in njene globalne aplikacije se ne da več ustaviti. Ni pa nujno, da se izrodi v selektivno »vzrejo človeštva«, kakor se je provokativno izrazil Peter Sloterdijk, ko je vzporejal sedanje »tehnološke parke« z »antropološkimi parki« prihodnosti. Vsekakor si ne moremo zatiskati oči pred dejstvom, da nam grozi razvitje

tolikšnih razlik med ljudmi, kakršnih doslej v zgodovini človeštva še ni bilo. Predvsem glede podaljševanja življenja in skrite – v manjši ali večji meri že zdaj navzoče – evtanazije, ki bo tičala za tem, namreč prek odtegnitve najbolj razvite medicinske tehnike (aparatorin drugih medicinskih sredstev) veliki večini ljudi oz. človeštva.

Tudi v skrajnem primeru to sicer ne bi vodilo do popolne spremembe »narave človeka« ali do oblikovanja »nekega vodilnega sloja, ki bo že druga rasa«, bi pa povzročilo nečloveško diskriminacijo, hujšo od tiste med gospodarji in sužnji. Saj bi nastala ne samo socialna, ampak tudi biološka aristokracija, s tem pa skoraj zagotovo tudi oligarhija.

Ob takšni morebitni situaciji na obzorju prihodnosti humanistiko – vse humanistične vede brez izjeme – čakajo globinske, obenem pa obsežne in težavne zadolžitve. Zadolžitve na podlagi izhodišč novega, postantropocentričnega humanizma. Vračanje humanizma v novi podobi predpostavlja tudi vrnitev in novo uveljavitev humanistike. Humanistika na Slovenskem se mora ob tem zavedati tako svoje univerzalne kot nacionalne odgovornosti. Nacionalne morda še posebej, kajti identiteta slovenstva je odvisna prav od slovenskih humanističnih ved. Upam si zagovarjati tezo, da nič manj kot od slovenskega leposlovja in drugih lepih umetnosti.

HUMANISTIKA: PROSTOR SVOBODNE AKADEMSKE RAZPRAVE

OTO LUTHAR

Humanisti-
čne vede

so natančno kodiran okvir raziskovalnega in pedagoškega dela, znotraj katerega raziskovalci in predavatelji na podlagi zbiranja, analiz in interpretacij podatkov o človeški materialni in duhovni kulturni produkciji, na podlagi analize ter na podlagi interpretacije prispevajo k oblikovanju temeljnih pogojev za človeško emancipacijo. V vse bolj kompleksnem svetu ob začetku tretjega tisočletja je to poslanstvo humanističnih ved pomembnejše kot kdaj koli prej. Glede na to po mojem mnenju humanistične vede ne morejo in ne smejo podlegati obravnavi – in v tej točki se premikam na raven lokalnega –, ki sem jo pred časom zasledil v polemiki med kemikom, fizikom in ekonomistom na eni ter zgodovinarji na drugi strani. V polemiki sta prva med drugim trdila, da je v znanosti vnaprej mogoče upoštevati »vse relevantne eksperimente in podatke«, zgodovinarji pa so dokazovali, da humanistične vede te sreče nimajo. Mi namreč nikoli ne bomo vedeli, ali interpretiramo vse gradivo, ki je povezano z določenim procesom, stanjem ali prakso.

Gibljive strukture slik, v katerih se zrcalijo tudi določene kulturne prakse, lahko namreč vzpostavljam le na podlagi dosegljivega in odkritega historičnega gradiva oz. virov. Po drugi strani vemo, da humanistično gradivo vedno vsebuje preveč ali premalo podatkov.

Pri obravnavi moderne zgodovine, na primer, kjer je virov na pretek, moramo iz predstavitve izključiti vsaj dejstva, ki niso neposredno povezana s predmetom obravnave, po drugi strani pa moramo v svojem poskusu rekonstrukcije tega, kar se je zgodilo v nekem (davnem) preteklem obdobju, v svojo pripoved neizogibno vključiti opis bližnjih dogodkov, pri čemer pa največkrat manjka prav tisto, kar bi omogočilo verjetno razlago poteka obravnavanega dogajanja.

Toda bojim se, da v tej polemiki, ki ni bila ne prva ne zadnja, ni šlo niti za skrb za slovensko zgodovinopisje niti za nesporazum, temveč za nepoznavanje vloge humanističnih ved v celoti. Tudi zato bi na koncu svoje predstavitve rad najprej predstavil svoje razumevanje znanosti, v okvir katere uvrščam tudi humanistične vede, svoje razmišljanje pa sklenil s poskusom odgovora na vprašanje, zakaj dosledno uvajan-

je tržne logike v raziskovalno delo na področju humanističnih ved omejuje, če ne celo zapira prostor svobodne akademske razprave.

Akademije in univerze so starejše od nacionalnih držav, kar pomeni, da sodijo med najstarejše dele civilne družbe – res pa je tudi, da je šel njihov razvoj od samih začetkov v 13. stoletju v različne strani. Slovenski prostor je bil vseskozi del prostora, ki je akademsko skupnost oblikoval kot podaljšek države, njeno osrednjo ustanovo, univerzo, pa glede na to izgradil v etatično in avtoritarno ustanovo. Po drugi strani je taista akademska skupnost, katere življenje so krojile habsburške oz. avstrijske dinastije, šla skozi običajne evropske faze razvoja. Na začetku tesno povezane z religijo, so se v 18. stoletju spremenile v ustanove razuma in razsvetljenstva. V 19. in zgodnjem 20. stoletju jih poznamo kot skupnosti izumiteljev, sedaj pa so le-te, po krajšem obdobju osredotočenosti na izobraževanje ljudi za potrebe države in trga, na dobri poti, da se spremenijo v *university of calculation* z elementi tržne logike kot osrednjimi instrumenti urejanja zadev znanosti. Akademska skupnost vse bolj izgublja svoje *Freiraume* in glede na to vse težje kritično odseva dogajanje v družbi oz. vse težje parira političnim in ekonomskim zahtevam.

Slovenski humanistični akademski skupnosti je tako po eni strani še vedno ostala vloga vzgojiteljice kritične elite. Še več, od nje se v zadnjem času pričakujejo celo impulzi za razvoj gospodarstva, po drugi strani pa ni mogoče spregledati dejstva, da razprave o tako imenovani družbi znanosti (razen v politiki pred volitvami) ostajajo v ozadju. Na tej drugi strani vidimo, da se razprave o univerzitetni kulturi, o družbeni vlogi in pomenu humanističnih ved ter o tem, ali akademiki lahko še vedno zastopajo določene vrednote, skratka, da se te razprave vse bolj umikajo s prizorišča, ki so ga nekoč v veliki meri pomagale oblikovati.

Zdi se mi, da se akademska razprava v zadnjem desetletju vrti predvsem okoli navidezne dileme med kabinetno ali tržno znanostjo in da njeni akterji pozabljamo na to, da bi tako humanistične kot tudi druge znanosti morale vztrajati v svojih različnih vlogah. Predstavniki humanistične akademske skupnosti, bi se – tako kot drugi znanstveniki – morali posvečati predvsem svojim raziskovalnim področjem, obenem pa se vsak hip zavedati svoje odgovornosti tako za stanje v svojem raziskovalnem okolju kot tudi za stanje v družbi nasploh. Na ta način bi se lahko najbolje ubranili pred tem, da jih država zameji v okvir t. i. tržnega ali sistemskega razmišljanja. Njihovo večno vprašanje sebi in drugim se torej ne bi smelo glasiti *koliko*, temveč *kakšna* akademska skupnost; ne *kje*, temveč *za kaj*, in končno, ne *kako skladni z državnimi razpisi*, temveč *kako originalni oz. inventivni* so njeni predstavniki. O tem, da bi se zakonodaja morala prilagajati njim in ne oni zakonodaji, pa se sploh ne bi smeli spraševati!

HUMANISTIKA V KONTEKSTU LOKALNIH, NACIONALNIH TER GLOBALNIH VPLIVOV IN INTERESOV¹

BORUT TELBAN

Na srečanju z naslovom *An Enlarged Europe for Researchers*, ki ga je junija 2001 v Bruslju organizirala Evropska unija, je profesorica Tugulea iz Bukarešte povedala, da se je v Romuniji po letu 1989 izjemno povečal interes za humanistične in družboslovne vede (sociologijo, teologijo, ekonomijo, pravo), saj naj bi bil dostop do humanistične visokošolske izobrazbe pred revolucijo zelo omejen, hkrati pa naj bi bila večina učiteljev prežeta s komunistično ideologijo, kar je seveda vplivalo tako na obravnavane teme kot tudi na njihovo interpretacijo. Tovrstno dogajanje ni značilno le za Romunijo, pač pa se je v različnih oblikah pojavljalo tudi v drugih deželah srednje in jugovzhodne Evrope. Zato ni čudno, da so humanistične vede v tem predelu sveta v zadnjih 15 letih postale izredno popularne in posledično tudi pomembne: pričeli so ustanavljati nove humanistične institucije, število vpisanih študentov pa marsikje presega zmoglosti predavateljev na posameznih študijskih smereh.² V mnogih zahodnih državah je situacija ravno nasprotna:

¹ Prvotna različica tega prispevka, ki sem jo predstavil na konferenci »Za odgovorno znanost: humanistika v Sloveniji na začetku 21. stoletja«, je bila v skrajšani obliki ter pod naslovom »Humanistika med lokalnostjo in globalnostjo« objavljena v časopisu *Večer*, 26. novembra 2002, str. 20. Termin »humanistika« zaobjema vrsto ved, od katerih se v različnih državah nekatere uvrščajo med družboslovne vede. V Sloveniji, na primer, Znanstveno-raziskovalni svet za humanistične vede na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport vključuje naslednjih 12 področij: zgodovino, arheologijo, antropologijo, etnologijo, jezikoslovje, kulturologijo, literarne vede, muzikologijo, umetnostno zgodovino, filozofijo, teologijo in geografijo. Humanistične vede se povsod po svetu posvečajo zbiranju, ohranjanju, analizi in spoštovanju intelektualnih dosežkov človeštva. V pričujočem prispevku govorim o teh vedah predvsem z vidika socialne in kulturne antropologije. Humanistike ne smemo zamenjevati s humanizmom. Humanizem – čeprav razlika s humanistiko v pridevniški obliki »humanističen« postane nejasna – namreč predstavlja filozofski pogled na svet oziroma nazor, katerega predstavniki se v skrbi za sočloveka in ob poudarjanju njegovega dostojanstva ukvarjajo predvsem z etičnimi, estetskimi in epistemološkimi vprašanji človekove eksistence.

² V šolskem letu 2002–2003 je bilo na oddelku za etnologijo, socialno in kulturno antropologijo na dunajski univerzi skupaj prek 2000 slušateljev (Thomas Fillitz, osebna komunikacija).

humanistične vede se ob pomanjkanju študentov in državnega financiranja marsikje borijo za svojo existenco.

Nekateri v vzhodnih deželah zagovarjajo tisto humanistiko, ki naj bi v domačem jeziku obravnavala predvsem lokalne teme, prakse, umetnosti, zgodovino itd. in bila v tej svoji vlogi pomembna za nacionalno družbeno in kulturno okolje (»nacionalni interes«). Hkrati prisegajo na tradicionalizem njihovih lokalnih okolij. V tem svojem početju ignorirajo množico humanističnih del, ki so nastala v tujih jezikih, v drugačnih okoljih in drugih kontekstih. Po drugi strani pa se pojavljajo mlajši analitiki na področju humanistike, ki, zapeljani z modnimi trendi postmodernizma in kulturnih študij, ignorirajo množico temeljnih, tako svetovnih kot lokalnih del, dolgotrajni proces zbiranja podatkov ter moč poglobljenega znanstvenega dokazovanja, in se prepuščajo vabljivim vplivom, ki kot posledica globalizacije prihajajo od zunaj.

Povsod po svetu se tisti, ki smo vključeni v raziskovalne in visokošolske institucije, srečujemo z nacionalno- in lokalnospecifičnimi problemi.³ Izobraževanje in raziskovanje sta v vseh deželah neločljivo povezana z družbo, kulturo in politiko. Samo pomislimo na izraz *political correctness*, ki prevladuje na ameriški akademski sceni ali na študije, ki so nastale kot posledica kolonializma. Humanistično in

³ V Avstraliji so na primer pred nekaj leti napovedali 20-odstotno zmanjšanje sredstev za izobraževanje in raziskovanje, kar je pomenilo zapiranje celotnih oddelkov in večje pritiske na tiste, ki so ostali. Tako so na primer na Avstralski nacionalni univerzi v Canberri zaprli oddelek za predzgodovino, ki žal ni spadal na prednostno listo kot npr. ekonomija, ne glede na to, da je bil izredno uspešen. Nekatere zaposlene so predčasno upokojili, druge prestavili na sorodne oddelke, tretje pa preprosto odpustili. Spomnim se tudi majhnih in slabo vzdrževanih pisarn na antropološkem oddelku na Univerzi v Cambridgeu, kljub temu da so bile to pisarne starejših in uglednih univerzitetnih učiteljev. Ker so imeli tam zaposleni velik simbolni in družbeni kapital, je bil poudarek na materialnem delovnem okolju manjši. Medtem ko so v nekaterih deželah na oddelkih za antropologijo (npr. Danska, Finska) velikodušni glede plačila potnih stroškov pri vabljenem predavatelju iz tujine, ki naj bi imel zgolj eno predavanje za učitelje in podiplomske študente, pa mu po drugi strani ravno ugledne univerze, kot so Oxford, Cambridge, LSE, Manchester in druge britanske visokošolske ustanove neredko plačajo le karto za vlak ali avtobus znotraj Velike Britanije. Univerzitetni učitelji in raziskovalci v mnogih zahodnih državah ne morejo uporabljati telefona v svojih pisarnah, ko bi radi poklicali kolega izven kraja njihove matične ustanove. Ko sem v letih 1995–1996 delal na Univerzi v Manchestru, sem bil presenečen nad skromnimi sredstvi, ki so članom oddelka omogočali, da se udeležijo le ene konference letno. Nacionalna in lokalna politična, družbena in kulturna okolja so izrednega pomena za delovanje raziskovalnih in izobraževalnih institucij. Spomnim se dogodka, ko so z loki oboroženi klanski sorodniki fanta, ki ni naredil izpita, pridrveli na zelenice Univerze Papue Nove Gvineje v Port Moresbyu in ob huronskem vpitju izstrelili nekaj puščic proti oknu nesrečnega univerzitetnega učitelja.

družboslovno znanje je marsikje v veliki meri družbeni in politični konstrukt: znanje je namreč selekcionirano, znanje ni nevtrarno, znanje je moč in kontrola nad znanjem se uporablja v politične in ekonomske namene, predvsem v korist vladajočih in močnih. Ti politični in ekonomski interesi presegajo meje posameznih držav in se vključujejo v širše globalizacijske procese. Globalizacija povečuje razliko med revnimi in bogatimi državami; pretok dobrin, kapitala in uslug spremlja odpor in protest v krajih, ki jih tovrstni procesi marginalizirajo.

Zdi se, da v slovenski humanistiki (tako kot v širši družbi) prevladujeta dve skrajnosti: ena je izrazito lokalistična, drugi pa globalistična. Slovenski obliki globalizma in lokalizma sta odraz političnih, družbenih in kulturnih sprememb v tem geopolitičnem okolju v zadnjih petnajstih letih. V tem obdobju, ki nikakor še ni za nami, se vrednote in »pravila igre« ustvarjajo na novo. Organiziranost izobraževalnih in raziskovalnih ustanov se počasi prilagaja novim evropskim smernicam. Takšno nestrukturirano okolje omogoča različne oblike manipuliranja. Ko dobijo zagovorniki ene od skrajnosti večino, začnejo svojo moč uveljavljati tako, da svoje interese, poglede in vrednote vsilijo okolju, v katerem delujejo. V takih primerih strokovnost in kvaliteta seveda ne igrata dovolj pomembne vloge. Na primer, v Sloveniji se vedno pogosteje izražajo želje po ustanavljanju regionalnih visokošolskih ustanov. Vendar pa kvalitete pri teh novih središčih ne moremo doseči samo z argumenti, da si določena regija v Sloveniji želi visokega šolstva in raziskovalnih institucij in da se bosta na ta način dosegli koristni konkurenca in decentralizacija. Kvaliteta se doseže takrat, ko že obstaja jedro, to je zadovoljivo število mednarodno uveljavljenih strokovnjakov na določenem področju, ki se potem združijo in ob sodelovanju gostujočih predavateljev in raziskovalcev iz sveta stalno nadgrajujejo in poglobljajo določeno usmeritev znotraj humanistike (študijski program ali raziskovalni projekt). Naj uporabim bratov primer, ko mi je dejal, da je podobno s solinami. Sol nastane takrat, ko je morska voda nasičena s soljo, ne pa zgolj zato, ker je voda slana. Marsikdaj se celo dozdeva, da imamo v Sloveniji neslano vodo, ki jo moramo prej posoliti, kaj šele, da bi lahko iz nje sol tudi izločili.

Neobremenjenemu opazovalcu se večkrat zazdi, da se mnogi vedejo, kot da bi bili ujeti v meje svojega znanstvenega dometa, meje hierarhičnih odnosov znotraj izobraževalnih in raziskovalnih institucij, meje intelektualne razigranosti, meje jezikovnega izražanja, meje svoje zdrave pameti (ki seveda ni zdrava pamet mnogih drugih), meje svojega praktičnega čuta (če uporabim izraz, ki je zaznamoval prevod Bourdieujeve knjige *Le raison pratique*), meje svojega habitusa in meje svojega lokalnega okolja. Ta močna reakcija ustvarja tisto »majhnost Slovenije«, ki je predvsem s simboli napolnjen konstrukt, pripet na velikost države in število prebivalcev. Tisti, ki tovrstne konstrukte ge-

nerirajo, v bistvu zavirajo svobodno pretakanje znanja, odkrivanje novih razsežnosti v humanistiki in kritično, reflektivno ter poglobljeno obravnavo človekove realnosti. Na ta način ustvarjajo duhovne, emocionalne in miselne meje, ki z geografskimi mejami nimajo veliko skupnega, saj jih predvsem uporabljajo za ustvarjanje in opravičevanje meja znotraj posameznih ved. Vso lokalno humanistično vednost bo prej ali slej treba postaviti v širši evropski in svetovni kontekst, s komparativno metodo upoštevati dognanja drugih in postaviti svoja spoznanja, podatke, argumente, teorije idr. ob bok strokovnjakom, ki se v drugačnih okoljih ukvarjajo s podobnimi problemi, hkrati pa v njih najdejo tako univerzalne značilnosti kot lokalne specifičnosti obravnavanih tem znotraj posamezne vede.⁴ Če bo tovrstno razmišljanje prešlo še na populistični nivo, o »majhnosti Slovenije« ne bo več govora, predvsem pa se tovrstni konstrukt ne bo več uporabljal za opravičevanje kakršne koli lokalne omejenosti.

Ker je vsaka veda umeščena v določen zgodovinski, politični, družbeni in kulturni kontekst, to pomeni, da so interesi, vrednote in odnosi moči na institucijah, ki se ne povezujejo s sorodnimi v tujini in kjer sta pretok in izmenjava učiteljic/učiteljev in študentk/študentov majhna, izredno ozko lokalizirani. Tako je tudi posameznik, ki je diplomiral, magistriral, doktoriral in se povrh še zaposlil v isti instituciji, lokalno omejen (glej Telban 1995). Povezovanje med raziskovalci,

⁴ Tu se seveda postavlja tudi vprašanje jezika. Razprave o tem, ali pisati v angleščini ali v nacionalnem jeziku, ali se lahko dodiplomskim študentom in študentkam predava v tujih jezikih (kar je hkrati nujen pogoj za izmenjavo), v katerem jeziku lahko študentke in študenti napišejo doktorat, ali v katerem jeziku bodo uredniki izdajali zbornike, revije in znanstvene knjige, niso značilne le za Slovenijo, pač pa tudi za druge evropske države, kot sta na primer Francija in Nemčija. Sam menim, da bi od doktorjev znanosti s področja humanistike in družboslovja lahko pričakovali, da poleg svojega, ne le aktivno pač pa s širšim besednim zakladom in bolj prefinjenim pisanjem od povprečnih lokalnih govorcev, obvladajo še kak drug jezik. Zakaj ne bi namesto zavračanja uporabe tujih jezikov raje spodbujali tovrstno izobraževanje in izmenjavo dijakov in študentov ter jim na ta način omogočili že zgodnje privajanje na tuja okolja in tuje jezike? Če lahko po eni strani gledamo na angleščino kot na nezaželeni produkt dominacije ZDA in globalizacije, jo lahko po drugi strani vidimo – tako je v intervjuju dejal v Veliki Britaniji živeči avstrijski zgodovinar Eric Hobsbawm – kot svetovni pidžin. Sam sem mnenja, da bi vsi tisti, ki se ukvarjajo z znanostjo, morali predavati, pisati in objavljati v več jezikih in v različnih državah. V tem primeru bi namreč pridobili manevrski prostor, se soočili z različnimi kulturnimi okolji, se srečali s konkurenco, ki kvaliteto znanstvenih del le dvigne in bili hkrati izpostavljeni določenemu tveganju, ki je v znanosti le koristno. Mnogi se bojijo, da bi na ta način izgubili tisto varnost, ki jo ponujajo domače okolje, domač jezik in tradicija. Vendar bi, gledano z drugega zornega kota, pridobili svobodo duha. Varnost in svoboda – človek hrepeni po obeh – sta si v nasprotju: prva je povezana s skupnostjo, tradicijo, omejevanjem; druga prinaša avtonomijo in pravico do lastnega mišljenja in lastnega načina življenja.

učitelji in študenti s področja humanističnih ved, ki delujejo v različnih političnih, ekonomskih, kulturnih in družbenih okoljih, je ravno tako pomembno, kot je pomembno politično, ekonomsko, kulturno in družbeno povezovanje med državami, ljudmi in institucijami; tudi – in to je za strokovnjake znotraj humanistike še toliko bolj pomembno – zaradi izkušenj, ki si jih pridobijo z bivanjem v drugačnih okoljih. Saj znanost, pa naj bo to humanistična, tehnična ali naravoslovna, nikakor ni etnoznanost.

Če pogledamo na isti problem širše, vidimo, da so ravno zdrava pamet in človekove navade (praktični čut) tisti, ki povzročajo, da prihaja do nesporazuma med Vzhodom in Zahodom. Madžarski antropolog László Kürti opazuje, da se mnogi etnologi in antropologi Vzhodne Evrope usmerjajo v trenutne politično aktualne probleme v mednarodnih odnosih. Poudarjajo običaje, folkloro, tradicijo, ki naj bi jih zaradi narodove preteklosti in identitete morali navsak način ohraniti. Za zahodne antropologe vsi ti pojmi neredko pomenijo popolnoma druge stvari: ideologijo, izumljanje tradicije, kulturo, s katero manipulira elita, ali pa reakcijo na »zavajajoče« in močne zunanje vplive. Kritičnih etnoloških ali antropoloških analiz pa praktično ni (Kürti 1996: 11). Zato bi morala humanistika v vseh okoljih opozarjati na omejenost »zdrave pameti« in človekovega habitusa. Intelektualna fasciniranost Vzhodne Evrope je za Zahod še vedno mešanica dejstev, fikcije, politične demagogije in novo ustvarjenih stereotipov (ibid.). Lahko bi rekli, da Zahod umetno ustvarja etnične, verske in nacionalne karakterje v Vzhodni Evropi, po vzoru Benedictove in Meadove v ZDA pred šestdesetimi in več leti. Konstrukcija »drugega« je na primer v ZDA stalno prisotna. Kürti pravi, da Zahod gleda na lokalno akademsko sceno v Vzhodni Evropi kot »tradicionalno«, »provincialno« in celo brezpomensko za mnoge zahodne analitike (1996: 13).

Tovrsten zahodnjaški pogled se v resnici prekriva z značilnimi lokalnimi pristopi in stereotipi, ki jih ta okolja proizvajajo, hkrati pa ne vidi drugih dogajanj, ki potekajo vzporedno. Ne pozabimo, da je tudi pogled ameriškega, na svojo pisarno in mestno četrt omejenega akademika, ujet v lokalizem, pa čeprav v njegovo ameriško varianto. V obeh ekstremnih primerih bi se humanisti morali soočiti z alternativnimi oblikami mišljenja – ker bosta, po mojem mnenju, oba ekstrema še naprej obstajala – in izkoristiti lokalno razumevanje določene problematike znotraj širšega strokovnega konteksta.

Osebnostno nimam nič proti lokalnim in provincialnim načinom življenja in razmišljanja. Konec koncev antropologi raziskujemo v majhnih, zelo lokalnih skupnostih. Vsaka skupnost ima namreč svojo politiko resnic, načine in vrste diskurzov, ki jih tisti, ki sobivajo, sprejmejo ali zavrnejo in jim omogočijo ali onemogočijo, da delujejo kot resnični. Vsaka skupnost ima tehnike in procedure, ki se prepoznavajo za

prave v proizvodnji resnice in v določanju statusa tistih, ki se ukvarjajo s tem, kaj je resnica. Človeka bolj zmoti, ko lokalne ideje in navade prerastejo v družbeno-politično aktivni lokalizem, ki svoje nazore, dejavnosti in »pravila igre« širi in vsiljuje drugim okoljem, večjim mestom in celotni državi, ki s tovrstnim lokalnim okoljem nimajo veliko skupnega. Prav tako človeka zmoti, če tovrstno razmišljanje vsiljuje »pravila igre« v visokošolskih in raziskovalnih institucijah (ali pri njihovem ustanavljanju), kjer bi morala prevladovati pravila akademske strokovnosti in etike, ne pa neka lokalna družbeno-politična pravila, ki strokovno etiko preoblikuje jo v čudno, z lokalnimi interesi, navadami in argumenti nasičeno igro moči.

Podobno seveda velja za globalistične nazore in »pravila igre«, ki v podobi multinacionalk prestopijo meje enega družbeno-kulturnega okolja in se skozi precej hiter hegemonističen proces pojavijo v nekih drugih okoljih, kjer popolnoma zmedejo življenje ljudi in skupnosti. Priče smo dekulturnaciji, ki jo povzroča globalna homogenizacija kultur, drobitvi družbenih odnosov in hkratni identifikaciji z lokaliteto, ki postaja vedno bolj pomembna. Globalizacija je namreč precej več kot ekonomska odvisnost: je transformacija prostora, časa in identitete. Če se izrazim metaforično, bi rekel, da to zelo spominja na sekanje in uničevanje tropskega gozda.

Humanistika je zadnjih nekaj desetletij doživljala neutrudne poudarke na interdisciplinarnosti, postmodernih in drugih postpristopih, interpretaciji, refleksiji, subjektivizmu in je celo proizvedla novo področje delovanja: kulturne študije, ki so v marsičem produkt globalizacije, povečane človekove mobilnosti in novih tehnologij. Kot pravi Bruce Kapferer z Univerze v Oslu, lahko pojav kulturnih študijev povežemo s spremembami na univerzah, s krizo preživetja mnogih humanističnih in družboslovnih disciplin oziroma, na kratko, s političnimi strategijami v času tranzicij (2000: 194). Razlike med ljudstvi so neredko mistificirane kot kulturne, ob tem pa ostane družbeni, politični in zgodovinski položaj neenakosti neopažen. Prav tako pretiran poudarek na besedilih (*textual studies*) izloči pomembno informacijo, ki zadeva prakso in interpretacijo prakse, ki se lahko doseže le z neposrednim stikom.⁵ Tako se na primer kritiki pojma kulture ne

⁵ V socialni in kulturni antropologiji, na primer, kritiki objektivnosti in zato smiselnosti terenskega dela nočejo razumeti, da pri dolgotrajnem antropološkem delu (toliko bolj v radikalno drugačnem okolju) ne gre samo za opazovanje z udeležbo, namerno zbiranje in preverjanje podatkov, delo z informatorji, pridobivanje znanja o neki drugi skupnosti, za interpretacije in primerjave, pač pa za radikalno preusmeritev v percepciji in perspektivi samega raziskovalca (glej Kapferer 2000: 189), ko se stvari, ki so bile do tedaj samoumevne, postavijo na glavo. Takrat »zdrava pamet« odpove, saj se ob soočenju z neko drugo »zdravo pametjo« pokaže za neustrezno.

zavedajo, da ne vodi do rasizma, do apartheida ali nacizma koncept kulture, pač pa njena specifična konstrukcija in uporaba znotraj določenega zgodovinskega konteksta (Kapferer 2000: 184).

Mnogi na zahodu propagira jo interpretacijo, ki poudarja subjektivno različnost dojemanja sveta.⁶ S tem se strinjam, ampak če nekdo reče, da znanost ne more biti objektivna, ker posamezni znanstveni analitiki ne morejo biti objektivni, ne pove nič o objektivnosti sami. »Objektivnost« namreč pomeni dokazljivost in odprtost za nadaljnje poskuse in dokazovanja, ne pa nekega dokazovanja človekove neosebne, nečustvene in nepristranske vloge v svetu (glej Lett 1997). Subjektivistični pristop, ki ga mnogi na Zahodu radi uporabljajo, po mojem mnenju preveč zanemarja logično doslednost argumenta in zanika mnoge predhodne mislece, hkrati pa marsikateremu analitiku omogoča, da eksperimentira, ne da bi prevzel odgovornost za zagovarjanje logike svojih argumentov. Pojavlja se tudi vprašanje: zakaj mnogi, ki zagovarjajo subjektivizem in interpretivizem, v resnici ne dovolijo drugih in drugačnih interpretacij? Mnogi pozivajo, da je treba humanistiko posodobiti in jo narediti relevantno globalnim realnostim (Kapferer 2000: 175–76). Tovrstni predlogi so po eni strani pozitiven odgovor na politične in ekonomske spremembe, vendar pa se po drugi strani sami ujemajo v past ideoloških sil in novih hegemonističnih procesov, ki se odvijajo v dominantnih središčih. Univerze in raziskovalne institucije tako postajajo del globalizacijskih multinacionalnih interesov. Zaradi družbenopolitičnih sprememb v svetu so ravno humanistične in družbene vede v reorganizaciji univerz doživele največ pritiskov; zato tudi odkritje novega amalgama – kulturnih študijev – ne preseneča. Pomešanje filozofije, jezikoslovja, literature, zgodovine in družbenih ved v kulturne študije je nedvomno doprineslo k novi vitalnosti teh ved. Hkrati pa se je dolgotrajna in natančna gradnja empirično podkrepjenih in kritično usmerjenih analiz in teorij umaknila hitri produkciji trenutno modnih, poenostavljenih, politično in ekonomsko zaželenih vseobsegajočih pojmov, ki so neredko odmaknjeni od kakršne koli strukture misli in prakse (ibid.). Modno ponavljanje pomena interdisciplinarnosti je poleg mnogih pozitivnih pripeljalo tudi do marsikaterih negativnih posledic. Interdisciplinarnost je namreč marsikje postala všečen termin za »akademski žurnalizem«, v katerem se bistva, poglobljenost in temeljna strokovnost posameznih ved zameglijo in izgubijo. Danes na primer mnogi, ki govorijo in pišejo o antropologiji, z vedo samo nikdar niso imeli pravega opravka: niso je študirali (morda le nekaj predmetov), niso oprav-

⁶ Interpretivizem je širok pojem, ki se uporablja za različne epistemološke, estetske in teoretične perspektive, ki se med seboj prepletajo: interpretativne, hermenevtične, simbolne, postmoderne, dekonstrukcijske, poststrukturalne, literarne itd.

ljali resnega *antropološkega* terenskega dela, niso bili vključeni v ustrezne antropološke institucije, niso objavljali v antropoloških revijah, nikdar se niso potegovali za mednarodne štipendije ali službe na področju socialne in kulturne antropologije. Podobno velja za filozofijo, ki je v zadnjih desetletjih spet postala popularna. Rečemo lahko, daje ameriška humanistika kolonizirala določene evropske, predvsem francoske mislece, kot so npr. Bergson, Merleau-Ponty, Lyotard, Foucault, Lacan, Bourdieu, Ricoeur, Deleuze, njihove ideje poenostavila, jih naredila atraktivne za širše bralstvo ter jih skozi kulturne študije lansirala na trg. Še več, uporaba misli in del teh avtorjev je ameriškim humanistom in družboslovcem pridala neke vrste umetno ustvarjeno modrost, navidezno vednost in simbolni prestiž, ki jim je omogočil objavlanje člankov, karieso in napredovanje po akademski lestvici (glej Godelier 2000: 308).

Vedno večji pritisk na mlade tako v svetu kot tudi pri nas, da čim prej objavijo knjigo, jih sili, da objavijo nedorečena, ne poglobljena, površno napisana besedila, kar ni dobro niti za institucije niti za humanis tiko na splošno. Danes je prevelik poudarek na kvantiteti in premajhen na kvaliteti. Kvantiteta je namreč empirična, kvaliteta je težje opredeljiva. Od kvantitete pa zavisijo tudi financiranja in zaposlitve.

Avstralska vlada je za vsak članek v znanstveni reviji, poglavje v akademski knjigi, ki jo je na pisal član ali obiskovalec oddelka na Avstralski nacionalni univerzi v letu 2002, namenila oddelku 3000 avstralskih dolarjev, medtem ko je celotna knjiga (to ne velja za prevode, učbenike, nove izdaje starih del in zbornike) »vredna« 15.000 avstralskih dolarjev. Na Avstralski nacionalni univerzi tako pričakujejo, da bodo v letu 2003 – za objave v predhodnem letu – prejeli okoli 5 milijonov avstralskih dolarjev.

Pravila na ameriških univerzah – neke zapisana, drugje nezapisana – velevajo, da potrebuje človek dve knjigi, preden se lahko stalno zaposli. Lindsay Waters (2001), ki je urednik pri Harvard University Press, pravi, da se objavljene ekonomske sinteze lahko prodajo v 7500 izvodih, tudi če stanejo 50 dolarjev, glavne knjige s področja literarnih ved (ki jih uporabljajo za poučevanje in raziskovanje) se prodajo v 3000 do 5000 izvodih, medtem ko se humanistične monografije (npr. zgodovinske knjige) prodajo v količini od 275 do 600 kopij, ne glede na to, kako dobre so. Posamezna filozofska dela v trdi vezavi kupi v povprečju okoli 1200 kopij. Pri Harvardu so izračunali, da izgubijo okoli 10.000 dolarjev pri vsaki knjigi, ki jo prodajo samo v 500 izvodih.

Pri Oxford University Press, Cambridge University Press in drugih angleških akademskih založbah se knjige s področja socialne in kulturne antropologije v povprečju prodajajo v količini od 200 do 800 kopij. Moja izkušnja in izkušnja mojih kolegov je, da po oddaji

rokopisa poteče približno leto in pol, preden avtorju iz založbe odgovorijo, ali je knjiga sprejeta v objavo ali ne. Po prejemu pozitivnem odgovoru poteče še enkrat toliko časa, da je knjiga po popravkih in upoštevanju vseh recenzijskih in uredniških komentarjev sploh objavljena. Mnogi kolegi so pri teh dveh založbah šele po dveh letih izvedeli, da so njihov rokopis zavrnil in da ga založba ne namerava objaviti. In to po večletnih terenskih raziskavah in po večletnem pisanju knjige! Nerodna reč, če človek potrebuje knjigo zato, da se sploh lahko zaposli. Običajno recenzenti jemljejo svojo vlogo zelo resno in avtor oz. avtorica dobi kopico komentarjev, ki doprinesejo k boljši kakovosti njegovega ali njenega dela. Vendar pa, na primer v ZDA, nekateri recenzenti svojo vlogo izkoristijo za to, da promovirajo podobno misleče posameznike in prijatelje. Obstajajo pa tudi založniki, ki izberejo tiste recenzente, za katere vedo, da bodo napisali pozitivno recenzijo.

Tisti, ki menijo, da lahko dobro knjigo napišeš tako hitro, kot poješ McDonald'sov hamburger, se motijo. Znanstvene knjige bi morali ljudje pisati več let. Prisila na mladih, da hitro objavijo knjigo, ne bo pripeljala do večjega števila dobrih knjig, pač pa zgolj do ogromne količine neprebranih, površnih in nezanimivih knjig. Ljudje ne bi smeli dobiti stalne zaposlitve samo zato, ker so napisali knjige; ljudje bi morali dobiti stalno zaposlitev zato, da dobijo prostor in čas za razvijanje velikih projektov, ki proizvajajo dobre knjige. Zato bi morali mlade ocenjevati glede na to, ali je njihovo pisanje kompetentno in ali obetajo, da se bodo razvili v osebe, ki imajo nekaj povedati, ne pa po številu knjig (Waters 2001). Sam menim, da bi v Sloveniji morali posvetiti več pozornosti bolj strokovnim, artikuliranim ter retorično in metodološko izdelanim predavanjem univerzitetnih učiteljev, od katerih bi pričakovali, da svoja predavanja in nastope stalno nadgrajujejo in izboljšujejo. Prav tako bi morali dati več poudarka kvalitetnejšemu pisanju, bolj poglobljenemu mentorstvu ter boljšemu poznavanju in uporabi različnih jezikov, vključno s slovenščino, kritičnemu branju besedil med kolegi, še preden grede ta v objavo, bolj poglobljenim recenzijam rokopisov in izdatnejšim vložkom urednikov, odvajanju ljudi od plagiatorstva, ki je v vzhodnoevropskem okolju prisoten še iz preteklih obdobj, predvsem pa od vsesplošne površnosti, samozadovoljstva in arogantnega zavračanja konstruktivne kritike, kar je nenazadnje tudi odraz zgodovinskega, družbenega in političnega okolja, v katerem humanistična dela nastajajo.

Humanistične in družboslovne vede so najmočnejše tam, kjer so tehnične in naravoslovne vede najšibkejše. Humanistika in družboslovje, kot pravi Bent Flyvbjerg v knjigi *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How it Can Succeed Again*, nista veliko prispevala k razlagalnim in preroškim teorijam, tako kot niso tehnične in

naravoslovne vede prispevale k refleksivnim analizam vrednot in interesov, ki so temelj za miselno odprtost in presvetljen politični, ekonomski in kulturni razvoj v vsaki družbi (2001: 3). Flyvbjerg nadalje razmišlja, da se družboslovje in humanistika poskušata preveč uvrščati bodisi na analitično znanstveno področje (*episteme*, epistemologija) bodisi na tehnično področje (*techné*, tehnologija), namesto da bi sledili Aristotelovemu konceptu *phronesis* (praktična modrost, preudarnost, razsodnost) in mu dodali odnose moči (ibid.: 2, 3, 57).⁷ V tovrstnem konceptu je instrumentalna racionalnost uravnovešena z vrednostno racionalnostjo, ki vključuje ovrednotenje in posamezne kontekste. Saj – kjer znanost odpove, umetnost, literatura in zgodbe pogosto pomagajo pri razumevanju realnosti, v kateri živimo (ibid.: 18).

Namesto da humanistika in družboslovje sledita pravilom naravoslovnih ved, bi se morala več ukvarjati z javnim razmišljanjem in s samo človekovo dejavnostjo. To pomeni tesnejši stik med analitiki in subjekti njihove študije ter z njihovimi praksami. Analitiki bi morali izkusiti družbeno reakcijo na njihovo raziskovanje. Mnogi, kot so na primer Pierre Bourdieu, Clifford Geertz, Alasdair MacIntyre, Richard Rorty in drugi, ne glede na velike razlike med njimi, pri študijah ljudi in družb poudarjajo praktično znanje pred epistemološkim (ibid.: 130). Situacijska etika, vrednostna racionalnost, družbeno in zgodovinsko pogojen kontekst, interpretacije, ki so odprte za testiranje, usmerjenost v prakso in praktično znanje v vsakodnevnih situacijah so tiste stvari, ki bi jim humanisti in družboslovci, po mnenju Flyvbjerga, morali posvečati več pozornosti (ibid.: 130, 134). To seveda ne pomeni, da bi morali humanisti svoje oddelke spremeniti v »profitne centre«, kot se neredko dogaja znanstvenikom tehničnih in naravoslovnih ved. Nasprotno, če bo in kjer bo do tega prišlo, bo družba izgubila poetiko človekove eksistence in ljudje, ki bodo živeli znotraj te družbe, bodo hlastali po samem bistvu življenja, ki jim ga »profitni centri« ne bodo znali in mogli ponuditi. Zaradi vsega tega menim, da bi slovenska humanistika morala graditi na poglobljenem analitičnem in argumentativnem znanju (ki ga je kot del srednjeevropskega razmišljanja vedno imela), hkrati pa bi morala biti sposobna to znanje vključiti v debate, ki zadevajo širšo javnost, tako strokovno kot poljudno, tako domačo kot tujo.⁸ To pa zato, ker se sicer mnogi, bodisi v

⁷ Aristotel si je zamislil termin *episteme*, ki se običajno prevaja kot »znanost«. *Episteme* (in epistemologija) se ukvarja z univerzalijami in produkcijo znanja, ki se ne spreminja v času in prostoru. *Episteme* odgovarja modernemu znanstvenemu idealu, ki se kaže v naravoslovju. Po drugi strani pa *phronesis* zahteva človekovo izkušnjo (Flyvbjerg 2001: 55–57).

⁸ Na Norveškem, na primer, so socialni in kulturni antropologi stalno prisotni v javnih debatah in medijih, medtem ko so na Švedskem popolnoma odsotni (glej Eriksen 2003, Kurkiala 2003).

stereotipe bodisi v modne trende ujeti priložnostni pisci posvečajo površni analizi aktualnih problemov, kjer pomešajo moralne argumente z nepreverjenimi podatki ter osebne poglede z dvomljivimi in enostranskimi interpretacijami. Humanistika ne deluje po neki linearni premici evolucionizma, zato je ne moremo meriti po modnih ali športnih merilih, pač pa po globini in širini idej, po stimulativnosti misli, aktualnosti za družbo ter razlaganju in reševanju socialnih in kulturnih problemov.

Literatura:

- Eriksen, Thomas Hylland, 2003: The young rebel and the dusty professor: a tale of anthropologists and the media in Norway. *Anthropology Today* 19 (1). 3–5.
- Flyvbjerg, Bent, 2001: *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Godelier, Maurice, 2000: Is social anthropology still worth the trouble? A response to some echoes from America. *Ethnos* 65 (3). 301–316.
- Kapferer, Bruce, 2000: Star wars: about anthropology, culture and globalization. *The Australian Journal of Anthropology* 11 (2). 174–198.
- Kurkiala, Mikael, 2003: Interpreting honour killings: the story of Fadime Sahindal (1975–2002) in the Swedish press. *Anthropology Today* 19 (1). 6–7.
- Kürti, László, 1996: Homecoming: affairs of anthropologists in and of Eastern Europe. *Anthropology Today* 12 (3). 11–15.
- Lett, James, 1997: *Science, Reason, and Anthropology: The Principles of Rational Inquiry*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Telban, Borut, 1995: Antropologija na Slovenskem. *Raziskovalec* 25 (5–6). 29–31.
- Waters, Lindsay, 2001: Rescue tenure from the tyranny of the monograph. *The Chronicle Review* (20. april 2001).

VLOGA HUMANISTIKE

MARINA LUKŠIČ HACIN

V času, ko sem razmišljala o temi današnje konference, sem naletela na misel, ki se mi je zdela neverjetno primerna za razmislek o vlogi humanističnega in družboslovnega vedenja in raziskovanja. Takole gre:

Ne jemlji znanja kot okvir,
v katerega bodo ujete tvoje misli,
pač pa kot ploščad,
s katere bo poletela tvoja domišljija.
(Mrak 1997: 23)

Znanja in vedenje, do katerih prihajamo raziskovalci v humanističnih in družboslovnih vedah, pa naj govorimo o novih idejah in spoznanjih ali o vprašanih, ki so bila že nešteto krat zastavljena in različni konteksti nudijo nanje različne odgovore, ne smejo postaviti meje drznosti misli. Znanost, kot jo razumem sama, se tu pravzaprav čisto zares šele začne. Nadgraditi spoznanje z drzno kritiko in odkrivanjem njegovih pomanjkljivosti, ki temeljita na dvomu, kot osnovnem postulatatu obstoja družboslovne in humanistične znanosti, šele zaokroži znanost v nekaj, kar se pomembno razlikuje od mišljenja, katerega temeljna vodila so popolna resnica, aksiomi in zakonitost. Dvom je tisti, ki znanost ustoliči kot znanost. Njegova nadgradnja je kritična distanca do obstoječega vedenja in ravnanja. Nova spoznanja in ugotovitve niso zakonitosti, pač pa verjetnosti – večje ali manjše in ob njih vedno obstajajo možnosti izjem. Te izjeme so potencialne nosilke novih dvomov. Rudi Rizman v svoji razpravi *Znanost, iskanje resnice in demokracija* pravi: »Še pred dobrimi 30 leti je večina znanstvenikov verjela, da je njihova naloga poiskati čim več primerov, ki naj potrdijo njihove teorije. Danes si nasprotno prizadevajo najti primere, ki se ne skladajo z njimi. Pri tem omenim Popperjevo trditev, da nobeno število videnih belih labodov ne more dokazati teorije, da so vsi labodi beli, dovolj je že en sam črn labod, da taka teorija pade.« (Rizman 2002: 2).

Humanistične in družbene vede se v svojih raziskavah in analizah gibljejo na različnih ravneh abstrakcije, od katerih je odvisna tudi vsebnost njihovih rezultatov in spoznanj. Tako imajo eni (rezultati)

bolj univerzalen značaj, so npr. bolj mednarodno primerljivi, drugi pa so bolj partikularni in so v posameznih vidikih zamejeni, npr. nacionalno. To zaznamuje tudi znanstvenoraziskovalno delo raziskovalcev na ZRC SAZU, ki je velika humanistično raziskovalna enota, zastavljena zelo interdisciplinarno. Z analitičnim dualnim modelom lahko prikažemo, da se pri nas odvijajo raziskovalne dejavnosti, ki jih na eni strani zamejujejo dejavnosti, ki se ukvarjajo z univerzalnejšimi problemi, njihovo področje ni nacionalno vezano in so v veliki meri mednarodno primerljive. Na drugi strani pa izvajamo dejavnosti, ki ustvarjajo znanstveno infrastrukturo posamičnih disciplin: ustvarjanje arhivov, podatkovnih zbirk, dokumentacije virov, topografsko in leksikalno delo itn. Te dejavnosti so velikokrat lokalno ali nacionalno obarvane. Navidez so sicer zelo zamejene, pa vendar je zamejena predvsem vsebina, ki jo materiali nosijo, ne pa metode zbiranja gradiva, njegove selekcije, obdelave in sistemizacije, hrambe in interpretacije. Pri tem se uporablja mednarodno primerljive metode in postopke. Predvsem pa je zadnja faza, to je faza interpretacije, tista, ki mora tudi nacionalno gradivo predstaviti na mednarodni metodološki in problemski ravni.

Po predmetnem področju, ki ga obravnavajo, so najbolj izrazito opredeljene tako imenovane »nacionalne vede«, ki so zgodovinsko, kulturno, družbeno in geografsko kontekstualno vezane. Pa vendar natančnejši vpogled v te discipline pokaže tudi njihovo dvojno naravo: po eni strani ne morejo zanemariti domačega okolja in jezika, njihov predmet raziskave je teritorialno in družbeno/kulturno zamejen, po drugi strani pa ne smejo sprejeti konceptualnih in metodoloških meja.

Vse omenjene znanstvenoraziskovalne dejavnosti, univerzalnejše ali nacionalno bolj zamejene, pa so zelo pomembne za kritično distanco do vsakodnevne družbene/kulturne realnosti, ki jo živimo. »Prav humanistika in družboslovje lahko državni in naddržavni politiki zarišeta tiste racionalne smotre in cilje civilizacijskega razvoja, ki odloča o tem, ali je svet, ki ga danes čedalje bolj oblikujejo prav znanstvena dognanja, tudi svet, ki je vreden in dostojen človeškega življenja,« pravi Rado Riha v enem od svojih razmišljanj in nadaljuje, da se bodo »humanistične vede torej zares uveljavile kot slovenske, kot dejavnik razvoja in afirmacije slovenske države šele s tem, da si bodo znale izboriti svoje mesto na mednarodnem znanstvenem prizorišču« (Riha 2002: 2).

Slednje se izrazito izpostavlja npr. ob procesih vključevanja slovenske države v Evropsko unijo. Ob njih se moramo vprašati, kaj je pomembno za prihodnost ZRC SAZU, za prihodnost humanistične in družboslovne znanstvenoraziskovalne dejavnosti, njenega vedenja in misli, ki jima morata biti dopuščena dvom, kot osnovna premisa

delovanja, in iz njega izpeljana kritična distanca do znanja, vedenja – četudi pravkar »na novo osvojenega«.

Ralf Dahrendorf v svojem delu *Universities after communism* razmišlja o prihodnosti univerzitetne dejavnosti, o univerzi za 21. stoletje. Njegova razmišljanja lahko apliciramo tudi na vprašanje o prihodnosti raziskovalne sfere in znanosti kot celote. Avtor izpostavlja različne nujnosti, med katerimi bi izpostavila predvsem dve (Dahrendorf 2000: 2):

1. Nujnost inovativnosti v pristopih izobraževanja in raziskovanja, iskanja novih področij védenja, novih metod učenja in raziskovanja, novih teorij in novih aplikacij. Poskušamo, iščemo in delamo napake, spet poskušamo – in najslabše, kar se lahko zgodi, ni, da delamo napake, ampak da nehamo poskušati, pravi avtor.
2. Ustrezni pogoji dela, ki jih avtor povezuje predvsem z nujnostjo akademske svobode. Oboje je povezano z načinom financiranja znanstvenih institucij. Bolj je znanost odvisna od enega vira financiranja, večja je verjetnost, da se bo njena avtonomija ožila in krhala oziroma bila zgolj navidezna. Le tak način financiranja, ki predvideva več stalnih virov, lahko nevtralizira vpliv posameznega vira in zagotovi »stabilnejšo avtonomijo«.

Če slednjem apliciramo na slovenske razmere, vidimo, da imamo predvsem en vir financiranja humanistike, pa še ta nezanesljiv. Razmere kažejo, da obstoječi način financiranja potiska humanistiko v vse večjo sistemsko odvisnost, natančneje, v finančno odvisnost od države, še bolj pa od vsakodnevne politike, kar znanosti »striže peruti«, ki bi omogočile »polet domišljije« in dale zagon dvomu in kritični misli – predvsem to velja za kritično misel o tej politiki, državi in družbenem/kulturnem kontekstu, v katerem živimo. Nekatero humanistične in družbene vede so točka, ki temu kontekstu držijo ogle dalo in včasih zakričijo: »Sneguljčica je lepša kot ti!«

In kar se danes dogaja, je, da obstoječi sistem financiranja znanosti oziroma njegovi nosilci zavestno ali nezavedno zatirajo to kritično misel, če zanemarimo, da jo že nekaj časa uspešno ignorirajo. Zatirajo jo s tem, da so humanistiko v celoti potisnili v tekmovanje za proračunski denar. Namen tega je bil zagotoviti konkurenčnost. Konkurenčnost sama po sebi ni slaba in je še kako potrebna za zagotavljanje kvalitetnega dela, novih pogledov, dinamike, za preseganje statičnosti in rigidnosti, »saj je najhujša oblika omejenosti zastarelo znanje« (Mrak 1997: 25). Vendar analiza razmer v humanistiki danes pokaže, da izvedba ideje o konkurenčnosti ni bila najboljša in dejansko ni dosegla svojega cilja. Prav tako pa je prišlo do pojava »negativnih učinkov«. Znanost – predvsem humanistika (oziroma neaplikativne vede) – je danes postavljena v položaj, ko se mora vse bolj udinjati, ko mora biti všečna tistim, ki jo financirajo. To je žal tudi način,

da ogledalo, ki kaže zrcalno sliko, vržeš ob tla, ga zdrobiš – in, da zaključimo bolj poetično in optimistično –, ob tem vseeno ne smemo pozabiti, da vsak okrušek kriči: »Sneguljčica je lepša kot ti!«.

Literatura:

Dahrendorf, Ralf, 2000: *Universities after communism*. Hamburg: Körber – Stiftung.

Mrak, Dolfe, 1997: *Življen je življen ju*. Kranj: Samozaložba.

Riha, Rado, 2002: Znanost, dejavnik človeka vrednega življenja. *ZRC SAZU, Priložnostno glasilo ob 20-letnici Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. str. 2.

Rizman, Rudi, 2002: Znanost, iskan je resnice in demokracija. *Znanost, Delova priloga za poljudno predstavlanje znanstveno-raziskovalnih dosežkov od vesolja do človeškega telesa*. (3. junij). 2.

DISKUSIJSKA PRISPEVKA

AVTONOMNA ZNANOST SE SAMA ZAVZEMA ZA SVOJE MESTO V DRUŽBI

LELA B. NJATIN

Ni se treba spraševati, ali je prav, da znanost nastopa na trgu. Prepričana sem namreč, da je znanost pomemben dejavnik tržnih razmerij, premalo pa se zavedamo posebnosti, ki jih vnaša vanje. Znanost, posebej humanistika, trgu prispeva vrednote in iz njih izhajajoče vrednosti. Kakor profitne dejavnosti ustvarjajo materialni profit, tako znanost ustvarja duhovne presežke. Te vrednote pa delujejo tako, da na svoj način vsaj deloma določajo, kaj je to tržna vrednost. Da usmerjajo, ne pa le sledijo logiki ponudbe in povpraševanja. Elementi tržne logike niso nasprotni znanosti – znanost kljub aktualnemu odrekanju univerzalni resnici in dokončni gotovosti ustvarja najbolj iskano tržno blago: znanje. »Znan je moč« je trenutno geslo najbolj priljubljenih gurujev kapitalizma. Managerji po svetu in pri nas hitijo preoblikovati svoja podjetja v učeča se podjetja. Raziskovalne ustanove so učeča se podjetja že po definiciji. Profitna podjetja danes ne potrebujejo več znanosti za to, da bi jih oskrbovala z dokazi. Potrebujejo jo zaradi razvijanja mišljenja.

Verjetno je težava že v tem, da kot trg prepoznavamo zgolj potrošnike materialnih dobrin na eni in tiste, ki te dobrine zagotavljajo, na drugi strani. V Sloveniji je največji kupec znanosti država – pogosto se sliši, da država ne povpraša je dovolj po znanosti. Najbolj pogosto so državni uradniki res tisti, ki znanosti napačno določajo vrednost. V nekem pisnem dokumentu so razpravljali o kvaliteti umnosti (kar je bilo sinonim za znanost), ki da se jo določa glede na vpetost v gospodarsko življenje družbe, saj je naloga države prav razvoj gospodarskih dejavnosti. Zdi pa se nam, da bi država morala skrbeti ne le za razvoj gospodarstva, pač pa za razvoj družbe, torej tudi njenega samozavedanja, ki domuje v humanističnih vedah.

Globalno ali lokalno javni sektor, kamor večinoma spada raziskovanje v Sloveniji, ni več mesto oskrbovanja (v primeru znanosti z znanjem), pač pa ima funkcijo omogočanja (v primeru znanosti raziskovalnega dela). Če je torej država nekdaj v javnem interesu zagotavljala določene dobrine, naj bi danes nudila družbeni prostor ustvarjalcem dobrin, ki so v javnem interesu. A ne tudi azil. Na primer, nestatiko za raziskovanje v nasprotju z dinamiko za gospodarstvo. Razisko-

valno delo spet samo po sebi je razvojno. Znanost deluje razvojno za družbo in za znanost samo. Obe logiki se ne prekrivata popolnoma. Država z vzpostavljanjem javnega sektorja torej izpričuje drugačno odjemalsko potrebo do znanosti od profitnih podjetij. Avtonomije znanosti zato ne razumem kot nedotakljive s strani države ali izolirane od družbenih razmer (trga v njih). Avtonomijo znanosti razumem kotsamostojno proaktivno zavzemanje za ustrezno mesto v družbenem dialogu (kamor spada tudi tržna menjava) in za državno pozornost.

Eden od izrazov za takšno zavzemanje je tudi izraz promocija znanosti. Moja poanta je, da ga ne smemo razumeti preozko. V širšem smislu bi ga lahko opredelili kot stičišče dveh procesov, dveh logik. Prvič, kot promocija avtonomije znanosti je sestavni del avtonomije znanosti. Je skratka sestavni del tega, da gre znanosti primarno, pred njeno koristnostjo, za znanstveno resnico. Drugič pa je promocija družbene razvojne naravnosti znanosti, promocija njenih dosežkov, ki so faktor razvoja.

Država se nekako zaveda tega širšega pomena promocije. Od vrhunskih raziskovalcev namreč pričakuje, da bodo tudi vrhunski promotorji. Tako izhaja vsaj iz razpisov raziskovalnih projektov. Toda hkrati za samo promocijsko dejavnost država ne namenja nobenih posebej zanjo definiranih finančnih sredstev. Kot da bi se ji promocija zdela nekakšen spontan presežni produkt raziskovalnega dela in kot da ta presežni produkt kar avtomatično pripada državi. Skoraj bi lahko rekli, da si neplačano prisvajajo presežni produkt raziskovalčevega dela. Dejstvo je, da so promocijske dejavnosti lahko učinkovite in ustrezne le, če izhajajo iz specialnih znanj, nenazadnje prav iz ustreznih humanističnih in družboslovnih ved. Pričakovati, da bo vrhunski raziskovalec tudi vrhunsko specializiran za promocijo in v obojem hkrati enako intenzivno aktiven, je enostavno preveč. Sploh, če v to nič ne vlagas.

Naj sklenem: promocija znanosti nima mesta v raziskovalni infrastrukturi, saj ne podpira raziskovanja, podpira dialog med raziskovalnimi področji (npr. humanistiko) in drugimi področji v družbi. Promocija znanosti je del upravljanja družbene vloge znanosti. Iz teorije odnosov z javnostmi navajam: »Odličnost v praksi odnosov z javnostmi je del strateškega managementa. Strateški oddelki razvijajo komunikacijske projekte za odnose z javnostmi, ki predstavljajo največjo grožnjo ali priložnost za organizacijo. Ironično je, da prav učinkovito komuniciranje s temi javnostmi povzroči neodvisnost organizacije.« Tudi če ni na voljo celih oddelkov ali prav zato, velja razmisliti o strateški vlogi in uporabi promocije humanistike.

ZAPRTA ZNANOST: ODGOVORNA ZNANOST ZAČNE PRI SEBI

ANDREJ PLETERSKI

Ko je akademik Tine

Hribar na minuli konferenci *Za odgovorno znanost* v uvodnem razmišljanju poudaril, da naj bi bil pomen humanistike tudi v tem, da daje drugim etiko, mi ta misel kot raziskovalcu na področju humanistike seveda godi. Pa vendar se ne počutim lagodno. Resda obstaja reklo – »Poslušajte nas, ne glejte nas«, toda mar ne bi bilo dobro pogledati, kako deluje etika znotraj humanistike, preden deli naokrog dobre nasvete? Prepričan sem namreč, da odgovorna znanost začne najprej pometati pri sebi. Kakšna je naša sposobnost postavljanja raziskovalnih ciljev? Razlikovan je med dobrimi in slabimi? Usklajevanja dela? Ustvarjalne diskusije? Sprejemanja in razvijanja novih idej?

Delujemo v okolju, kjer nam obstoj omogoča država z nekakšnim psevdotrgom. So res njeni uradniki tisti, ki nam spodredujejo krila? Razumljivo je, da ima denarna vreča svoje dno, ki predstavlja mejo širitve. Trg nas ne omejuje, ker ga za naše intelektualne izdelke skorajda ni. Prav tako ne politiki, ker smo jim prevroč kostanj. Birokrati? Tudi ti navsezadnje tako ali drugače prihajajo iz naših vrst in vsem »revolucijam« zadnjih desetletij smo tako ali drugače, posredno ali neposredno botrovali sami. Torej ponovno razlog za pogled vase. Kako naj neka skupnost navzven deluje enotno, odločno, učinkovito, če je notranje razkrojena.

Trdim, da nam v notranjih razmerjih še kako manjka etike. Na primer: vedno znova naletimo na »pozabljivosti« pri citiranju, kar ni nič drugega kot kraja intelektualne lastnine. Kultura strokovnega dialoga je pogosto povsem na tleh in tedaj na ravni paglavskega kazanja jezika čez plot. Samo s škripajočimi zobmi postavljamo skupne raziskovalne cilje, raje smo samo naključni skupek posameznikov. Mor-da je to celo dobro. Toda potem moramo to vzeti v zakup z dobrimi in slabimi platmi. Deluje sistem elit, lobijev in oblastnih posameznikov, ki bi to vsaj radi bili, če se jim že ni posrečilo, tako kot bi si želeli. Tak sistem gotovo v veliki meri ustvarjajo tisti, ki so pasivni in se ne zanimajo za nič, dokler nekdo ne stopi na njihovo kost. Socializacija znanstvenih spoznanj je nizka. Posmeh in ignoranca sta pogosta reakcija na novosti.

Po drugi strani z vsemi mogočimi zatikanji vendarle delujemo. Gotovo stanje do popolnosti ni uredljivo. Vendar ne bi bilo odveč povečati samočistilne in samoregulativne moči. Zakaj ne bi sprejeli kodeksa pravil dobrega ravnanja, kot npr.: ne posmehuj se tezam, ki jih ne razumeš, bodi vesel misli, ki so drugačne od tvojih, pomagaj drugim pri njihovih prizadevanjih... Skratka, rabimo odprto intelektualno okolje, v katerem se misli oplajajo in razvijajo, rabimo odprto znanost. Potem bomo tudi lažje dosegli skupni imenovalec naših ho-tenj, kar je predpogoj njihove uresničitve. Dokler pa bodo deklarirane prireditve akademske razprave samo prostor skupinske psihoterapije, ki je morda prav tako potrebna, ne bomo rešili svojih problemov. Še najmanj pa takrat, ko se nam zdi, da je edini problem pomanjkanje denarja, naši nasprotniki pa so tisti, ki nam ga odrekajo.

Kdor se je ustrašil, da zahtevam revolucijo, je lahko povsem pomirjen. Ljudje so pripravljene na bistvene spremembe šele, ko nimajo več ničesar izgubiti. In mi imamo še zelo mnogo.

RAZPRAVA

V razpravi, ki je sledila, so sodelovali:

dr. Andrej Ule, akad. dr. Marjan Kordaš, dr. Milan Orožen Adamič,
dr. Oto Luthar, dr. Borut Telban, dr. Darja Mihelič, dr. Rado Riha,
akad. dr. Tine Hribar, Jacek Kozak, dr. Damjan Prelovšek,
dr. Neda Pagon in akad. dr. Andrej Krajnc.

Dr. Andrej Ule

je spregovoril o delovanju tržne logike na področju znanosti in raziskovanja, kjer še ne deluje tržna, temveč povsem delitvena logika, ki se preoblači v tržno. Pri delitveni logiki so namreč pomembni predvsem centri moči, institucije ali posamezniki, ki delujejo v sami znanosti, konkretno v humanistiki. Menil je, da na področju znanosti in tehnologije še ni prišlo do tranzicije v liberalno družbo v resnično pozitivnem smislu. Izpostavil pa je, da je pomankljivo definiranje trga, ki ni samo območje menjave in kopičenja dobička, ampak je tudi območje kroženja dobrin. V sodobni globalizirani družbi kroži tudi znanje, ki je danes postalo kapital, ne le zato, ker prinaša finančne dobičke, ampak je že samo po sebi oblika kapitala. Sodobna logika globalizacije razvija nove oblike kapitala in nove oblike trga, ki niso več tako vezani na finančni kapital. Sem sodi tudi kroženje informacij in znanja. Po mnenju dr. A. Uleta smo danes soočeni tudi s tem, da skuša finančni kapital zadržati nadzor nad temi procesi. Ta prizadevanja bi lahko označili z izrazom »amerikanizacija«. V tem je vsebovano eno osnovnih nasprotij sodobnega sveta. Gre za globalno nasprotje, pri nas pa je ta boj otežen še s tem, da imamo opraviti tudi z delitveno logiko in da se še ni pojavila prava menjava informacij in kroženje znanja. S tem problemom se morajo soočiti tudi sami raziskovalci.

Akad. dr. Marjan Kordaš

je menil, da bi bilo mogoče temeljno izhodišče za razpravo o humanistiki povzeti tudi z naslednjo izjavo: »Znanost je edini inštrument, ki omogoča dolgoročno načrtovanje razvoja družbe ter ustrezne vrednosti, filozofija in humanistične vede pa lahko v okviru tega razvoja definirajo vrednote.«

Dr. Milan Orožen Adamič

se je navezal na razpravo akad. dr. M. Kordaša in poudaril, da v Sloveniji v tem trenutku manjka ustvarjalna vizija prihodnosti o tem, kaj pravzaprav hočemo, kam gremo, kaj je naša osnovna usmeritev. In to

ne le za kratkoročno, ampak tudi za dolgoročno obdobje. Tu more bistveno prispevati prav humanistika. Različnost pogledov in kompleksnost pristopov pa lahko pripomoreta k dolgoročnim spoznanjem, ki odpirajo pot v prihodnost in oblikujejo ideje o tem, kaj si želimo kot Slovenci.

Dr. Oto Luthar

je najprej poudaril, da je konferenca ZRC o humanistiki konferenca vseh tistih, ki v njej sodelujejo, pri čemer več kot polovica referentov in razpravljavcev ne prihaja z ZRC-ja. Potem ko se je zahvalil vsem, ki so sodelovali pri pripravi konference, se je navezal na razpravo dr. A. Ulema. Strinjal se je s stališčem, da trenutno pri nas prevladuje delitvena ekonomija, vendar je poudaril, da nastaja tudi trg, ki ga je treba sooblikovati. Možnosti za to so npr. v založniški dejavnosti, prav tako pa v ekspertnem delu. Dr. Luthar se je odzval tudi na stališče dr. A. Pleterskega o notranjih omejitvah in v nasprotju s tem stališčem poudaril, da je treba zahtevati tudi od tistih, ki delujejo na najvišjih ravneh znanstvene politike, da iščejo rešitve, ki bodo presegle zgolj delitveno ekonomijo.

Dr. Borut Telban

je menil, da pri prevajanju slovenskih humanističnih in družboslovnih študij v tuje jezike ni dovolj poskrbeti le za financiranje prevoda s strani ustreznega slovenskega ministrstva. Še najmanj je, da založba, ki naj bi rokopis izdala, tudi založi izdajo knjige. Opravičevati financiranje prevodov kot promocijo Slovenije je več kot vprašljivo. Dr. B. Telban je postregel tudi s podatkom o nakladah in prodaji humanističnih del pri tujih založbah, npr. Harvard University Press in pri Oxford University Press (od 275 do 900 izvodov), pri čemer npr. Harvard University Press za vsako knjigo, ki je izdana pod petsto izvodi, zgubi deset tisoč dolarjev.

Dr. Darja Mihelič

je v navezavi na problematiko prevodov najprej menila, da je v okviru financiranja znanstvenega tiska na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport veliko finančnih sredstev namenjenih za prevajanje iz angleščine, francoščine, nemščine v slovenščino. Po njenem mnenju bi moral vsak znanstvenik biti zmožen, da delo na svojem področju prebere v izvorniku. Namesto prevajanja iz tujega jezika v slovenščino bo morala država del sredstev nameniti za prevode eminentnih del slovenskih avtorjev v tuj jezik.

Dr. Rado Riha

se je navezal na razpravo dr. A. Pleterskega in podprl misel, da je za

vlogo, ki jo humanistika lahko igra v slovenski znanosti in družbi, potrebna tudi precejšnja mera samokritičnosti. Ta samokritičnost je nujna, če se hoče humanistika uspešno uveljaviti na dveh področjih. V prostoru mednarodne znanstvene diskusije, kjer je potrebna afirmativna, ne pa le obrambna drža. Drugo področje je kritični spoprijem s stališči vulgarnega znanstvenega objektivizma, ki so danes epistemološko že presežena, so pa še precej razširjena med znanstveniki v Sloveniji.

Akad. dr. Tine Hribar

je podprl misel dr. B. Telbana o prevajanju humanistične literature in menil, da je prevajan je kot promocija navzven nekaj zgolj fiktivnega. Kdor je na ravni svetovne znanosti, bo svoje besedilo napisal tudi v tujem jeziku in ga bo v tujini tudi objavil. Navedel je primer Slavoja Žižka, ki ga množično prevajajo, iz angleščine v nemščino, japonsščino itn., ker pač »nekaj pomeni«. Izpostavil je pomembnost prevodov tuje filozofske in znanstvene literature v slovenščino – ne zaradi samih filozofov ali znanstvenikov, saj je to zan je samo dodatno delo, pač pa zaradi slovenskega izrazja, ki pri tem nastaja in ki sooblikuje tudi slovensko znanost. Skratka, zaradi slovenske znanosti, zlasti humanistike, slovenstva in slovenskega naroda. Politika Ministrstva za šolstvo, znanost in šport je tu popolnoma zgrešena. Akad. dr. T. Hribar je spregovoril tudi o razmerah konkurenčnosti na področju znanosti, ki je popolnoma umetna. Gre za procese, ki zahtevajo veliko energije in časa, so pa v bistvu brez rezultatov. Opozoril je tudi na naglo naraščanje števila uradnikov in sredstev zan je na resornem ministrstvu: bolj smiselna bi bila poraba teh sredstev za mlade doktorande, seveda ob upoštevanju ostrih kriterijev pri doseganju doktorata in pri napredovanju.

Dr. Marina Lukšič Hacin

je podprla stališče o nujnosti prevajanja iz tujega jezika v slovenščino, hkrati pa je opozorila, da sistem ocenjevanja znanstvene produkcije sili raziskovalke in raziskovalce v tujejezične objave, saj objava v tujem jeziku enostavno več šteje. Ob tem ostajajo v ozadju domače revije, ker nimajo dovolj kakovostnih objav.

Dr. Aleš Gačnik

iz Znanstvenoraziskovalnega središča Bistra, Ptuj, je med nalogami humanistike na začetku 21. stoletja poudaril tudi, naj bi se ta ukvarjala ne le s preučevanjem preteklosti in z analizo sedanosti, ampak tudi z načrtovanjem razvoja. Pojem razvoja mora po Gačnikovem mnenju tudi v humanistiki postati ena od temeljnih in ključnih kategorij. Dve glavni gibalni razvoja sta namreč ugotavljanje smisla razvoja in kakovost življenja.

Dr. Marina Lukšič Hacin

je menila, da moramo biti v humanistiki pri uporabi pojma razvoj previdni. To previdnost je navezala na evropocentričnost pojma razvoj in na nujnost neevropocentrične obravnave sveta, ki ne bi vsebovala hierarhičnega koncepta kultur. Strinjala se je, da danes nimamo dolgoročne vizije v humanistiki, in sicer predvsem zato ne, ker od raziskovalcev ni več ne pričakovana ne zahtevana, prav tako pa tudi financirana ni. Dolgoročna vizija in dolgoročne raziskovalne usmeritve so razdrobljeni na CRP-je in na kratkoročne aplikativne projekte. Ogromno časa zahteva ukvarjanje z administrativnimi opravili, povezanimi z raziskovalnim delom. Dr. M. Lukšič Hacin je še enkrat spregovorila o rabi slovenščine v raziskovalnem delu in opozorila na potrebo po oblikovanju in uporabi slovenskega znanstvenega izrazja.

Dr. Petra Svoljšak

je v svoji razpravi poudarila nujnost dolgoročnega in stalnega financiranja, od katerega je v veliki meri odvisna tudi kvaliteta raziskovalnega dela.

Dr. Rado Riha

se je na razpravo navezal s pripombo, da še vedno nimamo ustreznega sistema organiziranja in financiranja sistema raziskovalne dejavnosti, čeprav je bilo na tem področju veliko »eksperimentiranja«, ki je bilo povečini delo znanstvenih lobijev, ki so delovali na ravni izvršne oblasti, ne pa državne birokracije. Zato se ne smemo prehitro zadovoljiti s kritiko birokracije. Večji problem je v tem, da razdelava sistema organiziranja in financiranja raziskovalne dejavnosti v Sloveniji večinoma zrcali zgolj parcialne interese znanstvenih lobijev. Dostikrat znanstvenikom, ki delujejo na ravni načrtovanja znanstvene politike, manjka tista politična kultura, ki je potrebna za pripravo znanstvene politike, koristne za razvoj vse države, ne pa le posameznih segmentov znanosti v njej.

Jacek Kozak

je opozoril na razkorak med zavestjo slovenskega znanstvenika, še posebej humanista, da deluje kot pripadnik slovenskega naroda, in med realnimi možnostmi, ki mu jih nudi za to financiranje raziskovalnega dela v Sloveniji. Slovenski znanstvenoraziskovalni prostor se še ni spopadel z donatorstvom, kar je v tujini nekaj običajnega.

Tudi Dr. Oto Luthar

je spregovoril o problemu mladih strokovnjakov, ki so se izobraževali v tujini, torej nimajo svoje »matične« ustanove v Sloveniji, sedanj institucionalni sistem pa je pogosto preveč okoren in njihovega pridobljenega znanja ne zna vključiti v svoje delovanje.

Na to problematiko se je navezal tudi **akad. dr. Marjan Kordaš**, ki je menil, da v Sloveniji pogosto zaradi popolnoma iracionalnih razlogov ni ustvarjena in izkoriščena ustrezna intelektualna kritična masa.

Dr. Damjan Prelovšek

je opozoril na to, da kot koordinator za področje umetnostne zgodovine nima nobene možnosti za realno in odgovorno odločanje o financiranju raziskovalnih projektov. Financiranje temeljnih projektov zastaja, financirajo pa se CRP-ji.

Dr. Neda Pagon

je glede razprave o prevodni literaturi najprej z veseljem ugotovila, da se je veliko razpravljalcev sklicevalo na knjige, ki so bile prevedene ali pri založbi Studia Humanitatis ali pri drugih majhnih oziroma »obrobnih« založbah. Menila je, da veliki narodi zelo hitro prevajajo znanstveno literaturo v svoje jezike in iščejo nove strokovne izraze ter tako nadgrajujejo kvaliteto svoje znanosti. Ena od poti v Evropo je tudi pot še večjega in še boljšega prevajanja humanistične literature v slovenščino.

Dr. Oto Luthar

je povabil vse sodelujoče na predstavitev slovenskega prevoda knjige *Allegro, ma non troppo* italijanskega zgodovinarja Carla Cipolle. Knjižica obravnava sedem načel človeške neumnosti in ni rečeno, da se nekatera teh načel ne skladajo s tem, kar je kritizirala tudi pričujoča konferenca.

Akad. dr. Andrej Kranjc

je udeležence konference obvestil, da je bila oktobra 2002 na Danskem ustanovljena *European network of research council for the humanities*, se pravi Evropska mreža raziskovalnih svetov za humanistiko. V mreži so ob ustanovitvi sodelovali predstavniki svetov za humanistiko iz štirinajstih držav EU ter iz držav kandidat, med njimi tudi Slovenije. Cilj mreže je krepitev položaja humanistike v Evropi na političnem in organizacijskem nivoju, opredelitev sredstev za realizacijo tega cilja, izmenjava informacij o delovnih uspehih, virih in kontroli kvalitete, vpliv na financiranje raziskav na evropski ravni, sodelovanje pri skupnih temah, upoštevanje seveda nacionalne programe, in nazadnje, sodelovanje pri mednarodnem vrednotenju raziskovalnih projektov. Ob ustanovitvi mreže je bila sprejeta deklaracija, ki vsebuje naslednja štiri priporočila: *prvič*, spodbujati in usmerjati temeljne raziskave v humanistiki, npr. primerjalne raziskave; *drugič*, ustanoviti evropsko raziskovalno infrastrukturo za humanistiko, npr. evropski indeks citiranja v humanistiki, projekt Liber, ki zelo dobro teče, je povezan s

knjižnicami, arhivi, muzeji, bazami podatkov itd.; *tretjič*, vzpodbuditi vlogo humanistike v prihodnjih integriranih projektih evropskega okvirnega programa; *četrtoč*, opredeliti vlogo humanistike v okviru skupnega evropskega raziskovalnega prostora, najti in zgraditi strukture, ki naj to omogočajo. Če pa bo prišlo do ustanovitve evropskega raziskovalnega sveta, morajo biti v ta svet vključeni tudi predstavniki humanistike. Akad. dr. A. Kranjc je opozoril, da se pripravlja tudi evropski indeks citiranja v humanistiki, delo na tem poteka v Stalnem odboru za humanistiko pri evropski znanstveni fundaciji. Ta je med drugim tudi ugotovil, da ameriški *Arts and Humanities Citation Index* ne ustreza evropskim razmeram. Upošteva namreč skoraj izključno objave v angleščini, ima neprimeren oziroma nestrokoven izvor evropske periodike, prav tako ne upošteva monografij itn. Na pripravljalnem seminarju junija 2001 je bilo tudi priporočeno, naj v Evropi ne uporabljamo ameriškega indeksa, predvsem ne pri vrednotenju, povezanem s financiranjem. Stalni odbor je tudi pozval posamezne države oz. člane odbora, naj sestavijo sezname pomembne znanstvene periodike in monografij s področja humanistike. Vsa znanstvena literatura bi bila razdeljena v štiri kategorije, vsaka država pa naj bi predlagala, kako klasificirati to literaturo. Poudarjeno je bilo, da je tudi periodika, ki izhaja v jeziku majhnega naroda, lahko v prvi kategoriji. Akad. dr. A. Kranjc je med drugim omenil, da državno financiran je raziskovalne dejavnosti v Evropi poteka v glavnem prek znanstvenih fundacij. Opozoril je tudi na dejstvo, da je v okviru Ministrstva za šolstvo, znanost in šport humanistika glede financiranosti na tretjem mestu.

MEDNARODNO SODELOVANJE V HUMANISTIKI

MODERATOR
Slavko Ciglenečki

PRISPEVKI
Rudi Rizman, Zoran Stančič,
Biba Teržan in Stanko Kokole.

DISKUSIJSKI PRISPEVEK
Jurij Fikfak

RAZPRAVA

PRISPEVKI

ZA ODGOVORNO ZNANOST – ARHEOLOGIJA

BIBA TERŽAN

Glede na smernice za razpravo, ki ste nam jih posredovali z vabilom na konferenco, bi se rada v svojem prispevku o arheologiji skozi prizmo časa dotaknila naslednjih točk:

1. organiziranost stroke (muzeji, spomeniško varstvo, inštitut, univerza);
2. mednarodni ugled;
3. jezik.

1.

Arheologija kot humanistična veda tako imenovanega nacionalnega pomena je igrala pomembno vlogo že v obdobju narodnostnega prebujanja v drugi polovici 19. stoletja in zdi se, da je obdržala to vlogo vse do danes.

Takrat je bila ustanovljena vrsta muzejev – na Ptujju, v Mariboru, Celju in Ljubljani, v zbirkah katerih so imele arheološke najdbe pomembno mesto. Vendar ne smemo pozabiti, da je bila takrat Slovenija del avstro-ogrske monarhije in da so najdbe s slovenskih arheoloških najdišč shranjene tudi v muzejih na Dunaju, v Gradcu, Trstu in Gorici, raztresene pa so bile oz. so tudi po različnih drugih svetovnih muzejih od Pariza, prek Oxforda in Københavna do Berlina in ne nazadnje do Cambridgea v Združenih državah Amerike. Skratka – arheološke najdbe s slovenskega ozemlja so bile in so eminentni del evropske kulturne dediščine.

V 19. stoletju in vse do srede 20. stoletja so bili muzeji glavni nosilci znanstvenoraziskovalnih dejavnosti na področju arheologije, pa čeprav kustosi v teh muzejih razen redkih izjem niso bili profesionalni arheologi, temveč strokovnjaki širšega spektra. Vendar pa arheologija kot stroka v Sloveniji ni nikoli – niti do danes – dosegla takšnega kulturnega pomena kot v »deželah klasične antike«, kamor sodi tudi Hrvaška, kjer ima skoraj vsako večje mesto tudi poseben arheološki muzej: letos praznuje svojo stoletnico puljski Arheološki muzej Istre, še starejši je splitski arheološki muzej, prav tako tudi Arheološki muzej v Zagrebu.

V Sloveniji ima arheologija svoje mesto v kompleksnih muzejih, navezuje se torej na srednjeevropsko tradicijo oz. tradicijo kulturne politike v avstro-ogrski monarhiji.

Po II. svetovni vojni se je položaj bistveno spremenil, saj je z izgradnjo nove socialistične dežele prišlo do nove organiziranosti muzejstva, pa tudi arheološke stroke v celoti, kar je dalo arheologiji kot vedi in stroki neznanski polet. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je bil ustanovljen arheološki oddelek, pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti Sekcija za arheologijo, v pokrajinskih muzejih, predvsem pa v Narodnem muzeju, ki je ohranil in celo okreplil svojo osrednjo vlogo, so se odprla delovna mesta za poklicne arheologe. Ustanovljen je bil tudi Zavod za spomeniško varstvo, sčasoma pa kar cela vrsta zavodov, v katerih so se odpirala praviloma tudi mesta za enega ali celo več arheologov. Takšna institucionalna razvejanost in tudi specializiranost v stroki sami je zahtevala, da je prišlo do jasne jše razmejitev pristojnosti v okviru arheoloških dejavnosti.

Muzeji so izgubili svoj primat na znanstvenoraziskovalnem, na izkopavalnem in tudi spomeniškovarstvenem področju. Njihova primarna dejavnost je zožena na varovanje premične arheološke dediščine in na popularizacijo vede skozi strokovne razstave. Slaba stran tega razvoja je, da je muzejem tako rekoč odvzeta možnost znanstvenoraziskovalnega delovanja. Brez raziskovalnega dela pa tudi varovanje, objava ali razstava ostajajo na neustrezni ravni. Nujno je vrniti status znanstvene ustanove vsaj Narodnemu muzeju Slovenije in mu tako omogočiti, da lahko enakopravno sodeluje na razpisih Ministrstva za šolstvo, znanost in šport.¹ Hkrati so mu tako rekoč onemogočene samostojne arheološke raziskave oz. izkopavanja, s čimer je potisnjen v primerjavi s pokrajinskimi muzeji v marginalni položaj. Z ukinitvijo nekaterih dejavnosti Narodnega muzeja Slovenije, je bilo ukinjeno tudi letno financiranje osrednje slovenske arheološke monografske senje *Katalogi in monografije* in storjena nedopustna škoda. Zahteva po »rehabilitaciji«¹ Narodnega muzeja Slovenije kot znanstvene ustanove seveda ne pomeni, da njegova primarna usmeritev ni in ne bo muzealska dejavnost.

V zadnjih desetletjih stopajo v ospredje Zavodi za spomeniško varstvo oz. danes centralistično preoblikovana Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, z različnimi, neposredno podrejenimi službami, med katere sodi tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine in njegove ekspoziture – »območne enote«¹ (nekdanji zavodi) – v nekaterih večjih slovenskih mestih. S stališča arheološke stroke je slabost tako reorganizirane spomeniškovarstvene službe v dejstvu, da v

¹ V pripravi je nov zakon o raziskovalni dejavnosti, ki bo dopolnjen tudi s pravilniki. Zato lahko upamo, da se bo stanje popravilo.

vodstvenih strukturah tako Uprave kot Zavoda arheologija ni kompetentnega strokovnjaka. Delo teh služb, še zlasti arheologov v »območnih enotah« je osredotočeno na varovanje nepremičnih arheoloških spomenikov, kar posledično pomeni predvsem na izkopavanja ogroženih arheoloških najdišč. Takšna so npr. arheološka izkopavanja na slovenskem avtocestnem križu, katerih rezultati so več kot presenetljivi, za kar zasluži vse priznanje SAAS – Skupina za arheologijo na avtocestah Slovenije, predvsem pa njen vodja prof. dr. Bojan Djurić.²

Šibka točka tega razvoja pa so objave: revija *Varstvo spomenikov* je skoraj povsem »zatajila«, že več let napovedana serija celostnih objav izkopanega gradiva s posameznih najdišč avtocestnega križa pa še ni ugledala belega dne. Upajmo, da bodo tudi te začetne težave kmalu premagane in da se bo slovenska arheologija izkazala z novo, kvalitetno vrsto strokovnih publikacij.

Znanstvenoraziskovalno delo v ožjem smislu je osredotočeno v dveh ustanovah – na ljubljanski univerzi in na ZRC SAZU. Iz Sekcije za arheologijo SAZU je zrasel Inštitut za arheologijo ZRC SAZU,³ ki ima vlogo osrednje, izključno raziskovalne ustanove; ta mora opravljati v okviru slovenske arheološke stroke bazične raziskave ter delovati povezovalno in krovno. S svojimi projekti v preteklosti kot so bila *Arheološka najdišča Slovenije*, *Arheološka topografija*, pa tudi *Zakladi tisočletij* je to svojo nalogo inštitut tudi odlično izvajal. Tekoči in novi projekti inštituta, zlasti tisti, ki so usmerjeni v terenske arheološke raziskave, pa kažejo kvalitetni razmah raziskav. Omenila bi le paleolitske raziskave dr. Ivana Turka in problematiko znamenite mousterienske piščali, raziskave prazgodovinske poselitve na Dolenjskem dr. Janeza Dularja in najnovejše raziskave na Ljubljanskem barju dr. Antona Veluščka.

Seveda ne smemo pozabiti na osrednje glasilo slovenske arheološke stroke *Arheološki vestnik*, ki ga inštitut izdaja že več kot pol stoletja in tudi na ta način izpolnjuje svoje osrednje poslanstvo. *Arheološki vestnik*, naša »osebna izkaznica«, kotira namreč na mednarodni sceni precej visoko.

Tudi arheološki oddelek na Filozofski fakulteti v Ljubljani se je od svojega nastanka do danes razširil tako kadrovsko kot prostorsko.⁴ Zlasti ureditev stavbe na Zavetiški 5, ki je razrešila kronično prostorsko stisko, za kar ima posebne zasluge tedanji predstojnik prof. dr. Mitja Guštin, je omogočila nesluten razmah. Študijski proces in tudi

² B. Djurić, Zemlja pod vašimi nogami, v: Znanost. Štirinajstdnevna znanstvena priloga časnika Delo, 7. aprila 2003, str. 14–15.

³ S. Gabrovec, 50 let Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Arheološki vestnik 49, 1998, str. 9–16. A. Pleterski, Inštitut za arheologijo polstoletnik, Ljubljana 1997.

⁴ J. Kastelic, B. Slapšak, Oddelek za arheologijo. Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919–1999, str. 145–150.

znanstvenoraziskovalno delo na oddelku se nadgrajujeta z novimi metodološkimi pristopi in predmeti (kot npr. računalništvo, geofizikalna prospekcija – dr. Brane Mušič) in z vključitvijo nekaterih naravoslovnih znanj. V študijskem procesu sodelujejo tudi strokovnjaki iz drugih ustanov, npr. iz Narodnega muzeja Slovenije, Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, iz tujine, npr. iz Hrvaške, Avstrije idr.

2.

Mednarodni ugled. Arheološka najdišča na Slovenskem so bila v 19. in zgodnjem 20. stoletju neke vrste eldorado za številne izkopavalce oz. muzeje. Najdišča in najdbe s slovenskega prostora so imele takrat nesporno eminentno mesto v okviru evropske prazgodovinske arheologije. Z uglednim mednarodnim položajem slovenske arheologije, ki si ga je kot stroka pridobila predvsem po II. svetovni vojni, pa je povezanih nekaj znanih imen:

Na prvem mestu prof. dr. Jože Kastelic,⁵ nekdanji ravnatelj Narodnega muzeja je spodbudil vrsto pomembnih izkopavanj, med katerimi gotovo izstopata Bled in Stična. Prav tako pomemben pa se zdi danes njegov daljnovidni koncept nove serije temeljnih dvojezičnih znanstvenokritičnih objav arheoloških virov – *Arheoloških katalogov Slovenije*, ki jih je nato njegov naslednik dr. Peter Petru preimenoval v *Kataloge in monografije*. Kastelic ima zasluge tudi za veliko mednarodno razstavo o situlski umetnosti (*Umetnost alpskih Ilirov in Venetov*), ki je bila leta 1962 prikazana v Padovi, na Dunaju in Ljubljani. S to razstavo se je začel tudi vzpon takrat mladega Staneta Gabrovca,⁶ ki je danes nesporna avtoriteta evropskega pomena. Hkrati je takrat začel jal svojo znanstveno kariero žal že preminuli akademik dr. Jaroslav Šašel,⁷ ki se je proslavil na področju antične zgodovine in arheologije. To tradicijo nadaljujejo in včasih tudi presejajo nove generacije. Omenim naj le dr. Mihaela Budjo, ki je na osnovi meddržavnega bilateralnega sodelovanja redni gost Univerze v Pekingu, in dr. Ivana Šprajca, ki se je uveljavil kot strokovnjak za stare kulture srednje in južne Amerike.

Vendar pa ta slika seveda ni tako idealna, kot se morda zdi na

⁵ Glej S. Gabrovec, Ob šestdesetletnici Jožeta Kastelica. Opuscula Iosepho Kastelic sexagenario dicata. Situla 14–15, Ljubljana 1974, str. 5–12. Iosephi Kastelic opera selecta (Ljubljana 1988).

⁶ Glej J. Kastelic, Ob šestdesetletnici. Zbornik posvečen Stanetu Gabrovcu ob šestdesetletnici. Situla 20–21, Ljubljana 1980, str. 5–8. Znanstveno srečanje ob osemdesetletnici akad. prof. dr. Staneta Gabrovca (Ljubljana, Velika dvorana SAZU, 13. aprila 2000), v: Arheološki vestnik 52, 2001, str. 81 sl.s.

⁷ Glej S. Gabrovec, Jaro Šašel (1924–1988). Šašlov zbornik. Arheološki vestnik 41, 1990, str. 17–24. Jaroslav Šašel – Opera selecta. Situla 30, Ljubljana 1992.

prvi pogled: pereč je problem znanstvenoraziskovalnih projektov, ki vključujejo tudi sistematična izkopavanja arheoloških najdišč. Za te že več kot desetletje ni na razpolago zadostnih finančnih sredstev; sistematična izkopavanja izven spomeniškovarstvenih posegov so v Sloveniji prava redkost. Izhod iz te slepe ulice vodi v mednarodno povezovanje. Prve korake v tej smeri je naredil akad. prof. dr. Stane Gabrovec v poznih 60-ih in zgodnjih 70-ih letih, ko je vodil velika izkopavanja prazgodovinske naselbine na Viru pri Stični, in sicer v sodelovanju s Smithsonian Institution iz Washingtona in Seminarjem za prazgodovinsko arheologijo Univerze iz Marburga na Lahni.⁸ Temu zgledu je sledil dr. Peter Petru pri izkopavanjih poznoantičnih postojank na Vranju pri Sevnici in Hrušici, ki so potekala v sodelovanju z Univerzo iz Münchna.⁹ Kot mi je znano, obstaja trenutno slovensko-angleški raziskovalni projekt pod vodstvom dr. Mihaela Budje, ki vključuje tudi arheološka izkopavanja jamskih najdišč na Krasu.

Tovrstno povezovanje je pomembno za renome slovenske arheologije kot stroke, saj pospešuje vključevanje naših strokovnjakov v mednarodne projekte, katerih raziskave se odvijajo izven Slovenije. Tu bi omenila predvsem prof. dr. Božidarja Slapšaka, ki trenutno sodeluje s svojimi sodelavci pri raziskavah antičnega mesta Tanagra v grški Beociji.¹⁰

Slovenija kot samostojna država vstopa v Evropsko skupnost, v precej nebulozno gospodarsko in politično tvorbo, in mora za vstop izpolniti vrsto tako imenovanih vstopnih pogojev. Slovenska arheologija kot posebna znanstvena panoga pa že ima svoje mesto v evropski arheologiji, je njen integralni del, je znana in cenjena, zato se ji ni treba na novo profilirati, le nadaljevati mora z delom na vseh področjih svojega delovanja – v muzealstvu, spomeniškem varstvu in v znanstvenoraziskovalni sferi, a vendar mora skrbeti, da bo s kvaliteto dosegala oz. presegala dosedanji nivo, tako da bo lahko še naprej soustvarjala arheološko in zgodovinsko podobo Evrope in sveta.

3.

Jezik. V svetu pa tudi v Evropski skupnosti obstaja poseben jezi-

⁸ S. Gabrovec, Stična I. Naselbinska izkopavanja. Katalogi in monografije 28, Ljubljana 1994.

⁹ P. Petru/ Th. Ulbert, Vranje pri Sevnici. Starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradu. Katalogi in monografije 12, Ljubljana 1975. Th. Ulbert, Ad Pirum (Hrušica). Spätromische Passbefestigung in den Julischen Alpen. Der deutsche Beitrag zu den slowenisch-deutschen Grabungen 1971–1973. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 31, München 1981.

¹⁰ B. Slapšak, Slovenske raziskave v antični Tanagri – Magnetometrija odkriva antično mesto, v: Znanost. Delo 30. decembra 2002, str. 14–15.

kovni paradoks. Na eni strani se Evropska skupnost proglašča za federacijo večjezičnih kultur z okrog 150 jeziki (ki pa niso vsi priznani oz. knjižni), na drugi strani je uradni jezik angleščina (kot t. i. prvi svetovni jezik).

V mnogih državah Evropske skupnosti skušajo angleščino vpeljati tudi na univerze, kjer naj bi bila poleg maternega jezika glavni jezik predvsem za tehnične in naravoslovne panoge. Verjetno lahko te tendence razumemo kot posledico usklajevanja univerzitetnih programov in hkrati kot vzpodbudo za pretok v okviru programov Evropske skupnosti, kot so Erasmus, Sokrates ipd.

Prav zaradi takšnega prodora angleščine se je v nekaterih deželah, zlasti v skandinavskih in baltskih, začela razprava o uporabi jezika v humanistiki in seveda tudi v arheologiji, kjer je ta problem še posebej pereč. Zato bi tu omenila razpravo v reviji *Fennoscandia archaeologica* (16, 2000), kjer so posamezni avtorji, predvsem univerzitetni profesorji, zavzeli stališče, da se ne smemo odreči lastnemu jeziku v prid tako imenovane »globalne znanosti«. V tej razpravi je kot poseben zglede za reševanje problema uporabe jezikov malih narodov navedena prav slovenska dvojezična serija *Katalogi in monografije*.

S tem sem želela opozoriti, da mora slovenščina ostati jezik vseh temeljnih znanstvenih besedil. Zvesti moramo ostati zglede in tradiciji *Arheoloških katalogov Slovenije oz. Katalogov in monografij Narodnega muzeja Slovenije*. Kljub visoki ceni tovrstnih izdaj so le-te izjemnega pomena za mednarodni ugled slovenske arheologije.

Dovolite, da zaključim z naslednjimi mislimi, ki jih sicer povzemam iz drugih znanstvenih disciplin, a vendar v prilagojeni obliki:

1. Kako oceniti kvaliteto narodove identitete?
  - Po tem, kako skrbi za svoje gozdove oz. drevesa (oz. za svojo naravno in kulturno dediščino),
  - po tem, kako skrbi na eni strani za svoj naraščaj in na drugi za ostarele,
  - po tem, kakšen odnos ima do lastnega jezika.
2. Pot v prihodnost vodi prek preteklosti. To ne velja le za vsakega posameznika, temveč za vsako družbeno skupnost, tudi za narod.

V tem smislu je arheologija veda nacionalnega pomena, saj nedvomno raziskuje zelo velik del človeške preteklosti in je posledično soodgovorna tudi za vizijo prihodnosti.

HUMANISTIKA V SLOVENIJI NA ZAČETKU 21. STOLETJA

STANKO KOKOLE

Svoj prispevek bom skušal opreti le na stanje v svoji ožji stroki, kot ga vidim skozi prizmo lastne izkušnje magistrskega in doktorskega študija umetnostne zgodovine v Združenih državah Amerike in večletnega raziskovanja na osrednjih znanstvenih ustanovah v Italiji in Nemčiji.

Mednarodno sodelovanje je za humanistiko prav tako kot za nara-
vslovne vede pomemben predpogoj resnega in ustvarjalnega znanst-
venega dela. To nenazadnje dovolj jasno dokazuje dejstvo, da so bili
nekateri prodorni slovenski humanistični izobraženci tudi v časih
politično diktirane izolacije suvereno vključeni v mednarodno izmenja-
vo, ki edina omogoča objektivno vrednotenje znanstvenih dosežkov.
Vendar pa ima zasluge za to v večini primerov bolj osebna iniciativa
njih samih oziroma njihovih (bodisi formalnih bodisi neformalnih)
mentorjev kot pa izobraževalne in raziskovalne ustanove kot take. Vtis
imam, da bi bilo danes stanje lahko bistveno boljše, če hitrejše preo-
brazbe ne bi zavirali nekateri ostanki duhovne inercije, med katerimi
bi na tem mestu posebej izpostavil naslednje tri dejavnike: (1) nepri-
merljivo slabšo kvaliteto univerzitetnega študija, ki je še zlasti pereča
na podiplomski ravni; (2) porazno pomanjkljive fonde v humanistič-
nim raziskavam namenjenih knjižnicah; in (3) prepogosto še vedno
ideološko pogojeno pojmovanje poslanstva humanističnih disciplin.

Ker upam, da bo prvemu problemu ustrezno pozornost posveti-
la jutrišnja razprava v okviru tretjega programskega sklopa, in ker stanje
slovenskih knjižnic vsi prisotni predobro poznamo, da bi bilo treba o
njem ponovno razglabljati, se bom osredotočil na tretjo točko.

V petnajstem zvezku *Enciklopedije Slovenije* lahko v ustreznem ges-
lu preberemo, da »znanost ni narodnostno omejena«. V tukajšnji
umetnostno-zgodovinski teoriji in praksi zato doživljam kot žgoč kon-
ceptualni nesmisel ločevanje predmeta raziskav na »slovensko« in
»evropsko« umetnost oziroma na »domačo« in »občo«, ali pa – celo
še bolj izključujoče – na »našo« in »tujo« umetnost. Kljub prizadevan-
ju nekaterih kolegov, da bi se stanje vsaj postopoma izboljšalo, ta raz-
mejitev ponekod še vedno igra preveliko vlogo v pedagoškem proce-

su; očitno pa se v Sloveniji apriorno razločevanje »domačega« od »tujega« tu in tam uporablja celo kot izključevalno merilo pri ocenjevanju »znanstvene pomembnosti« predlaganih raziskovalnih projektov.

Rad bi videl, da mi kdo od zagovornikov takšne odcepitve »slovenske umetnosti« od »evropske umetnosti« argumentirano pojasni, kdaj v svoji zgodovini Slovenci nismo obenem – hočeš nočeš – bili tudi Evropejci in kdaj naša kultura ni bila v celoti vpeta v zahodnoevropski civilizacijski krog in sistem vrednot. Konec koncev prav likovna umetnost stare celine ni le italijanska, francoska, španska, nemška, poljska, češka, slovaška, madžarska, avstrijska ali hrvaška, ampak je obenem tudi skupna, evropska; torej ne nazadnj je v nekem smislu prav tako tudi »slovenska«.

Prepričan sem, da je zato likovno dediščino vseh starejših obdobj na Slovenskem mogoče znanstvenokritično ovrednotiti le kot integralni del skupne evropske umetnostne ustvarjalnosti; šele v tem okviru se namreč lahko pokažejo tudi njene resnične (in ne le namišljene) posebnosti. V znanstvenem diskurzu pač ni dovolj, da nekaj zgolj postuliramo, ampak moramo vsako trditev tudi dokazati.

Pri tem bi bilo treba dosledno izhajati iz dejstva, da se likovna umetnost (podobno kot glasba) v svojem bistvu razlikuje od gradiva, ki ga preučujejo literarni zgodovinarji; ti namreč docela logično ločijo med slovensko književnostjo in drugimi nacionalnimi literaturami, saj se lahko oprejo na nesporni kriterij jezika. Izrazni jezik arhitekture, kiparstva in slikarstva pa je po definiciji univerzalen. Mehanično presajan je literarnozgodovinskega ali celo jezikoslovnoslovenističnega modela je torej hevristično več kot sporno.

Kot morebitni razlog za teritorialno omejevanje nam torej preostane le še razumljiva želja, da bi posvetili ustrezno pozornost slovenskemu umetnostnemu patrimoniju, ki je mednarodno resnično premalo poznan. Toda apriorno postavljanje kakršnih koli geografskih meja – ali celo omejitvev zgolj na nekatere pristope in metode – lahko kljub dobrim namenom naredi več škode kot koristi. Hote ali nehote namreč tako sami sebi zapiramo pot do tehtnejših rezultatov in globljih spoznanj, ki jih praviloma prinese šele čim širše zastavljena primerjalna analiza. To pa nikakor ne velja le za visoko kvalitetne stvaritve »Mojstra Kranjskega oltarja«, Francesca Robbe, Franca Kavčiča ali bratov Šubic, ampak celo za bogati motivni repertoar »ljudske umetnosti«. Za ponazoritev naj navedem le en konkreten primer.

Med nesporne utemeljitelje »obče« umetnostnozgodovinske vede, ki jih mora seveda poznati vsak študent, sodi tudi Aby Warburg, s čigar imenom je neločljivo povezana – na filološki akribiji temelječa – ikonografska oziroma ikonološka metoda. Toda prav zaradi ločnice med »domačo« in »občo« umetnostjo marsikdo ob branju njegovih zbranih spisov morda sploh ne bi pomislil na, recimo, slikane panjske

končnice. In vendar, prav v Warburgovi znameniti študiji *Austausch künstlerischer Kultur zwischen Norden und Süden im 15. Jahrhundert* bi naletel na pomemben indic za razumevanje na panjskih končnicah pogosto upodabljanega prizora, v katerem se več žensk ognjevitno prepira za par moških hlač. Kot je v metodološko zglednem članku že leta 1960 zapisal Boris Orel, bi bili »v veliki zmoti ..., če bi imeli motiv boja za hlače zgolj za našo posebnost v ljudski umetnosti in celo kot snov, ki je samostojno nastala na našem ozemlju. Boj za hlače je v Evropi precej star motiv, saj ga že več stoletij poznajo v številnih upodobitvah številni narodi.«

Izhajajoč iz značilnega primera na baročni ročni skrinjici, ki jo je kupil v trgovini z igračkami nekje na Norveškem, je Warburg (ki ga Orel izdatno citira) med prvimi poudaril, da so ta priljubljeni ikonografski motiv že od petnajstega stoletja dalje po vsej Evropi raznesli poljudni grafični listi. Prav v napisu na norveški škatlici pa se skriva tudi eden od ključev do vsebinske poante prizora na slovenski panjski končnici; besedilo se namreč nanaša na znano mesto v knjigi preroka Izaije, ki graja žensko prevzetnost (Iz 3,16-4,1).

Ta drobn primer naj danes zadostuje kot dokaz, da še zdaleč ni vseeno, ali se slovenskemu raziskovalcu omogoči zgolj to, da gradivo, s katerim se ukvarja, deskriptivno objavi, ali pa se zagotovi, da med študijem dobi ustrezno znanje (kasneje pa tehnično in finančno podporo), da to isto gradivo poglobljeno znanstveno ovrednoti in tako prispeva preverljiva nova spoznanja tudi na interpretativni ravni. V prvem primeru utegne biti – prav v okviru mednarodnega sodelovanja – odrinjen v podrejeni položaj nekakšnega »dobavitelja surovin«, saj le v drugem primeru lahko sodeluje s kolegi drugod po svetu kot povsem enakopraven partner. Ker menim, da je tovrstna enakopravnost za slovensko humanistiko bistvenega pomena (dolgoročno gre pravzaprav za njeno preživetje) zagovarjam tezo, da se – vsaj pri tistih vedah, ki se ukvarjajo z likovnim gradivom – dokončno in enkrat za vselej odpravi namišljena meja med »nami« in »Evropo«.

PET TEZ O MEDNARODNIH VIDIKIH ODGOVORNE ZNANOSTI V ČASU GLOBALIZACIJE

RUDI RIZMAN

1.

Institucionalizacija porajajoče se globalne politike in globalne regulacije se ne omejuje samo na internacionalizacijo dejavnosti vlad in držav, temveč smo priča poleg transnacionalizacije ekonomije tudi enakim procesom na področju civilnih družb in nacionalnih (etničnih, kulturnih itd.) skupnosti. Čeprav se vsaka znanost sklicuje na nekakšne »univerzalistične« temelje in aspiracije, to še ne pomeni, da so znanstveniki glede na tako opredeljeno naravo svojega dela tudi apriorno mednarodno usmerjeni in da sta njihovo selekcioniranje področij raziskovanja in uporabljeni vrednostni sistemi paradigme »transnacionalni«, se pravi zunaj vrednostnih parametrov nacionalnih okolij, iz katerih znanstveniki izhajajo. Seveda se to kaže različno v »trdih« in »mehkih« znanostih, pri čemer ni taka asimetrija nekaj nenaravnega, temveč prej nekaj samoumevnega. V času, ko v bolj ali manj vseh znanostih oziroma disciplinah prevladujeta radikalni dvom in v bistvu permanentna reflektivna drža, je bila dokončno načeta dolgo časa veljavna dogma o univerzalistični objektivnosti in vrednostni nepristranosti ne le vsake znanosti, temveč tudi sploh vsakega sistematičnega pristopa k vednosti. Čeprav zagovarjamo stališče, da obstajajo dobri razlogi za to, da še vedno razlikujemo med »nacionalnimi« in »internacionalnimi« vidiki tako pri »trdih« kot »mehkih« znanostih, pa je očitno, da tega razlikovanja ni dobro vedno vsiljevati ali z njim pretiravati prek tiste meje, ki jo običajno zahteva weberjanski idealno-tipski pristop.

2.

V humanističnih in družbenih vedah bo šele potrebno poiskati in odkriti, kako in s kakšno hitrostjo oziroma intenziteto mednarodne strukture znanja formirajo konkretno (nacionalno določeno) družbeno življenje. Izbiramo lahko med Webrom in Foucaultom, pri čemer je prvi razumel modernost v okvirih racionalističnega mišljenja, medtem ko je drugi razlikoval med različnimi sociološkimi in historičnimi konteksti, ki jih obvladujejo različne *episteme*. Na ta način ljudje

vpovstavijo določeno razumevanje mednarodnih okoliščin, v katerih živijo, in to posledično determinira tudi njihova ravnanja v konkretnem svetu. Nove mednarodne okoliščine v tem smislu determinirajo predvsem takšne materialne sile, kot so kapitalizem, tehnologija in globalizem. Na zadnjega in sploh globalno mišljenje je odločilno vplival racionalizem s svojo razpršeno konfiguracijo znanja. Glavna obeležja racionalizma, ki se je tako odločilno zasidral v globalnem svetu, so predvsem naslednja:

- (a) *sekularizem*, ki definira realno izključno skozi prizmo fizičnega sveta (ignoriranje transcendentnih razsežnosti),
- (b) *antropocentričnost*, ki pomeni, da razume realnost kot množstvo interesov in dejavnosti ljudi (ne pa kot kakšno ekološko integrirano celoto),
- (c) *znanstvenost*, kjer je mogoče vse pojave v svetu z rigoroznim apliciranjem objektivnih raziskovalnih metod pripeljati do bolj ali manj nesporne »resnice«,
- (d) *instrumentalnost*, kar pomeni, da je raziskovalna pozornost prioritarno usmerjena v reševanje perečih problemov, s katerimi se soočajo ljudje oz. družba.

Vsa omenjena obeležja racionalnosti je mogoče strniti v trditev, da je racionalizem nekakšna različica (sekularne) vere in kot tak zgodovinski pojav, ki je prispeval k vzponu supraterritorialnosti: s ponujeno strukturo znanja je, če že ne sprožil, pa vsaj spodbudil procese globalizacije ali, drugače povedano, rast globalne imaginacije. Znanstveno pogojeno znanje je namreč neteritorialno in celo transteritorialno, ker so resnice, do katerih se je mogoče dokopati z »objektivnimi« metodami, veljavne za vsakogar kjer koli in kadar koli.

3.

Vse, kar smo doslej zapisali, ne daje nobene osnove izrečenim napovedim, da oznanja globalizacija smrt modernemu pojmovanju racionalnosti – enako neutemeljeno je govorjenje, da globalizacija ukinja kapital, države in narode. Seveda odpira globalizacija prostor tudi neracionalističnemu znanju, na primer religioznemu fundamentalizmu, ekocentризmu in različnim postmodernističnim pogledom, ki pa bistveno ne ogrožajo novovzpostavljene geografije družbenih odnosov, ki jo je zarisala globalizacija. Internacionalizacija humanističnih in družboslovnih ved predstavlja dvojno priložnost in izziv: epistemološko in ontološko. Pri epistemološki gre za to, da so globalni problemi (ekološka degradacija, nove vojne, terorizem, apokaliptični fundamentalizmi in finančne krize) opozorili na meje in potencialne nevarnosti racionalizma. Alternativni epistemološki pogledi se celo postavljajo na radikalno stališče, češ da je vse znanje priklenjeno

na čas in prostor in da kot tako ne more transcendirati osebnega, kulturnega ali historičnega konteksta. Sem bi kazalo nenazadnje uvrstiti tudi reflektivni racionalizem, ki je dosledno zavezan imperativom samozavestnosti, samorazumevanju in samokritičnosti. Reflektivni racionalizem ostaja navkljub nekaterim izrečenim dvomom znotraj racionalističnega okvira, kar pomeni, da ni opustil omenjenih štirih ključnih obeležij racionalizma, kot so sekularizem, antropocentrizem, scientizem in instrumentalizem.

Vseeno je treba dodati, da se je marsikje načelni skepticizem, ki je imanenten znanosti, obrnil proti njej sami. Pri tem ima določene zasluge tudi računalniška tehnologija kot eden od ključnih motorjev sodobne globalizacije, ki ji je uspelo moment negotovosti (*uncertainty*) vgraditi v racionalistične projekte, in dejstvo, da računalniki proizvedejo več podatkovnega gradiva, kot ga lahko človeška misel učinkovito obvladuje. Refleksivne racionaliste bomo sicer našli v različnih preoblekah: npr. v preobleki »refleksivnih modernistov«, »racionalizatorjev racionalnosti« ali zagovornikov »nove modernosti«. V vseh teh primerih gre pravzaprav za prizadevanja za regeneracijo racionalizma, kar pomeni, da ta izstopa iz procesov, v katerih bi lahko pomagal krepiti centralizirano in arogantno družbeno moč ali celo sodeloval pri zatiranju kulturnega, etničnega ali kakega drugega relevantnega pluralizma. Pri novih ontoloških izzivih pa gre po drugi strani za radikalno nova razumevanja sveta, v katerem živimo in s katerim se racionalno soočamo, pri čemer igra največjo vlogo radikalna kompresija časa in prostora v pogojih pospešene globalizacije. V metodološkem pogledu je zato posebej relevanten proces supraterritorialnosti, ki prinaša na eni strani na površje nova področja proučevanja, nove pristope in postopke znanstvenega dokazovanja, na drugi strani pa ni mogoče prezreti, da je globalizacija z intenziviranjem reflektivnosti močno ogrozila dosedanji ugled in status, ki ga je imelo znanje med racionalisti. Kompleksnost in tudi protislovnost procesov globalizacije se še poveča, če pogledamo na področje estetike, kjer hitro opazimo, da je npr. globalizacija vidno prispevala k vzniku novih oblik in načinov razumevanja lepega.

4.

Kljub nemalokrat zapeljivim intelektualnim sirenam, ki se sklicujejo na domnevno neovrgljive »zakone« globalizacije, da se morajo znanosti na našem področju postopoma posloviti od nacionalne države kot zgodovinsko presežene enote makrosociološke analize, je dejansko stanje bistveno drugačno. Tako v aktualnih socioloških in ekonomskih diskurzih kot tudi v sami politični teoriji zavzema jo problemi organiziranja države, nacionalni interesi, nacionalna kultura in

identiteta ne samo relevantno, temveč tudi središčno vlogo. Mednarodna izpostavljenost družboslovnih in humanističnih znanosti zahteva, da teh »trdih« dejstev ne prezremo. Če bi pri tem vseeno vztrajali, bi se morali nedvomno bolj ali manj dokončno posloviti od kompleksne epistemološke dediščine, na kateri temeljijo naši diskurzi – konstitucija identitete moderne države je bila in še vedno suče okoli takšnih ali drugačnih prizadevanj, da se ohrani distinktivnost oz. samostojnost politične oblasti, civilne družbe, ekonomije in kulture. Čeprav nacionalna država v pogojih progresivne internacionalizacije (globalizacije) redefinira svoje dosedanje klasične atribute in pristožnosti, pa so organizacija demokratičnih procesov, izvajanje avtoritete nad državljani in veljavna predstava o teritorialnih mejah še vedno predvsem v domeni konkretne nacionalne države.

V tem pogledu številni analitiki na tem področju prepričljivo dokazujejo, da vidno narašča vpliv sodobne države, in sicer tako v pomenu institucije kot tudi družbenega akterja. To dejstvo ni v nasprotju s tistimi sodobnimi procesi, ki zahtevajo od vsake posamezne nacionalne države, da »internacionalizira« svoje številne notranje funkcije, pri čemer mislimo predvsem na naslednje: na radikalno krčenje prostora in časa na področju pretoka ekonomskih in komunikacijskih procesov, na dogajanje v zvezi s problemi okolja, ki praktično ne poznajo ali priznavajo nacionalnih (državnih) mej, na globalno povezanost elektronskih medijev, na naraščajočo internacionalizacijo znanstvenih skupnosti in sploh transnacionalizacijo kulturne sfere, skratka procesov, ki se jim ne morejo izogniti niti najbolj izpostavljene politične institucije. Pri vsem tem ne mislimo, da gre za popolnoma spremenjene zgodovinske okoliščine in da je treba enostavno nekritično sprejeti takšne nove pojmovne oz. sociološke konstrukte, kot so »decentriranje (nacionalne) države«, »globalna družba«, »globalna ekonomska in kulturna enotnost« ali celo »uniformnost človeštva«. Predvsem gre za to, da teh novih in epohalnih izzivov ne podcenimo ali zapišemo pred njimi, temveč da si prizadevamo izmeriti, kako se na njih odzivajo družbene in kulturne kategorije, ki niso od danes in ki tudi niso prvič v zgodovini pred takšnimi izzivi. Gre torej za to, da se današnji družboslovni in humanistični diskurzi soočijo z novo resničnostjo, ki po eni strani dekonstruira, po drugi pa konstruira nastajajoča družbena in vrednostna razmerja. Analitična inventura teh vprašanj – pri čemer je treba vključiti tako lokalno kot tudi regionalno in nacionalno raven – bi bila dosti prekratka, če bi se omejila le na »nacionalni okvir« in bi »mednarodno dimenzijo in kontekst« teh vprašanj potisnila na obrobje ali jo obravnavala le kot zunanjo, vendar v nobenem primeru kot relevantno determinanto.

5.

Čeprav se sliši paradoksalno, bi moralo biti sistematično ukvarjanje z nacionalno identiteto eden od ključnih raziskovalnih ciljev slovenskega družboslovja in humanistike, če se hočeta v tej zvezi odgovorno in verodostojno vključiti v mednarodno znanstveno okolje. V zadnjem času je mogoče prav iz tega okolja zaznati sporočila in pričakovanja, da moramo biti v tem pogledu bolj agresivni – seveda se zastavlja vprašanje, če je pri nas v resnici družbeni interes za kaj takega in če naša znanstvena organiziranost in nenazadnje materialna osnova to sploh omogočata. V številnih evropskih državah – pri tem se lahko zgledujemo predvsem po skandinavskih – smo priča tako imenovani »politiki identitete«, ki ni v prvi vrsti nekakšna defenzivna politika, se pravi omejena na zahtevo po bodisi (za)varovanju nacionalne identitete bodisi po njenem ustvarjanju, temveč gre za prizadevanje, da se tako politično kot tudi znanstveno osmisli nacionalno identiteto kot domeno strateškega interesa. Pri nas se sicer pogosto govori o nacionalni identiteti, vendar se jo le redkokdaj – in še tedaj raje neopaženo v širši javnosti – obravnava ali postavlja na omenjeno strateško raven. Moč inercije prepričanja, da se za nacionalno identiteto zdaj, ko imamo svojo državo in govorimo svoj jezik, ni treba bati, je lahko usodna. V zgodovini in tudi danes ne manjka narodov, ki so se znašli v situaciji, da jih je takšna brezbriznost pripeljala do stanja, ko so se morali začeti spraševati, ali sploh imajo tisto, čemur bi bilo mogoče brez slehernega dvoma reči nacionalna identiteta ali pa so se morali enostavno lotiti njene reanimacije.

Kako lahko neka (nacionalna) družba sploh vstopa v mednarodne povezave, če se niti sama ne razpozna kot taka? Vsakdo, ki se je seznanil z elementarnimi znanji sociologije, ve, da predstavljata poleg ekonomije in politike kultura in identiteta ključno in nujno vezi vo vsake družbe. Ta sociološka resnica velja toliko bolj v postindustrijskih družbah, kjer so sredstva komuniciranja, informacij in produkcija znanja bolj pomembni od proizvodnje blaga za trg. Nacionalno identiteto more(a)mo potemtakem razumeti kot »mehko« (*soft*) in fluktuirajočo sredstvo širše družbene pripadnosti, ki je kot taka predpostavka vsake mednarodne prepoznavnosti in vključevanja v mednarodni prostor. Seveda se samo po sebi razume, da pod nacionalno identiteto ne mislimo na tak družbeni pojav, ki ne bi poznal protislovij ali ne bi bil sam predmet nenehnih pogajanj med interesno različnimi družbenimi skupinami. To dejstvo in predvsem spoznanje, da so narodi bolj resnični in substancialni kot npr. nadnacionalna Evropa, govori v prid temu, da je treba nacionalno kulturo jemati resno in da ni nobeno razumevanje »mednarodnosti« oz. internacionalizma dovolj prepričljivo, če se upira temu spoznanju.

SLOVENSKA ZNANOST V MEDNARODNIH PRIMERJAVAH

Dobri, slabi ali nekje vmes

ZORAN STANČIČ

Nacionalne
znanosti

ni. Vsaka znanost bi morala biti integrirana v mednarodno znanost, kar pa ne pomeni, da na področju znanosti ni politike. V mednarodno sodelovanje se lahko vključi tista znanost, ki je mednarodno uspešna ter ima primerljive mednarodne rezultate.

Mesto slovenske znanosti v mednarodni znanstveni sferi najbolj prikažejo nekateri kazalci in načini mednarodnega sodelovanja, še posebej tisti, ki se navezujejo na evropske okvirne programe.

1.

Po podatkih Inštituta informacijskih znanosti iz Philadelphije za leto 1999 je imela Slovenija *516 mednarodnih publikacij na milijon prebivalcev*. Ta številka sama po sebi ne pomeni veliko, dokler je ne primerjamo z rezultati v drugih evropskih državah in državah OECD-ja. Pri teh številkah lahko vidimo, da presegamo tako rezultate Španije, Italije, Grčije, Portugalske kot tudi Luksemburga. Na te rezultate smo lahko ponosni zlasti ob ugotovitvi, da Češke, Poljske, Slovaške, Madžarske in drugih držav kandidatka na tem diagramu inštituta za informacijske znanosti ni. Ti rezultati so posledica stabilnega financiranja znanosti v preteklosti, kar je predvsem v času tranzicije preprečilo »pobeg možganov« in zagotovilo precej ugodne pogoje za raziskovalno delo.

2.

Nadaljnje primerjave kažejo na izredno *rast števila znanstvenih objav* v zadnjih štirih, petih letih. To je nedvomno tudi rezultat pritiska države pri prehodu na programsko financiranje in vedno večjega poudarjanja znanstvene odličnosti. Čeprav smo s tema dvema pokazateljema lahko zadovoljni, je treba predstaviti tudi drugo plat zgodbe.

3.

Tretji kazalec, ki je po mednarodnih merilih zelo pomemben, je *kazalec mednarodne citiranosti*. Po metodologiji inštituta informacijskih

znanosti je Slovenija na tem področju zastopana precej slabo. Ta kazalec je za razliko od prejšnjega namenjen predvsem primerjavam stanja znanosti na področju najbolj odmevnih objav v najboljših revijah, to je tistih objav, ki dejansko postavljajo nove trende v znanosti. Razlog za zaostanek na tem področju je verjetno ta, da je sistem vrednotenja slovenske znanosti raziskovalce silil predvsem v vse številnejše objave v tujih znanstvenih revijah, pri čemer se je verjetno zanemarljivo kakovost teh objav. Pri tem je pomembna ugotovitev, da je slovenska znanost razdrobljena in zato ne more sodelovati pri postavljanju novih trendov in doseganju najodmevnejših odkritij.

Ne morem se strinjati s trditvijo, da humanistika temelji predvsem na individualnem delu. Slovenska znanost je organizirana tako, da znanstvenoraziskovalno delo poteka v več kot tristo raziskovalnih programih in skoraj trikrat toliko projektih. Čeprav število programov in projektov niti ni tako problematično, pa je zaskrbljujoče predvsem dejstvo, da so raziskovalne skupine zelo majhne. Še huje pa je, da so med sabo slabo povezane. Medinstitucionalnega sodelovanja skorajda ni. Sistem organiziranja in financiranja je raziskovalne skupine spodbujal k zapiranju v ozke institucionalne okvire, pretok raziskovalcev med fakultetami in inštituti je bil zelo omejen ali pa marsikdaj celo nemogoč.

4.

Naslednji kazalec na prvi pogled za humanistiko niti ni tako zanimiv. Kljub vsemu pa kaže na vlogo slovenske znanosti v družbi. Ta kazalec prikazuje *uspešnost prenosa znanja iz teorije v prakso* in je pokazatelj števila patentov v Evropski uniji, lahko pa bi ga primerjali tudi s številom patentov v ZDA na milijon prebivalcev. Slovenija je v tem primeru nekje na koncu: v letu 1999 smo imeli skupaj le okoli dvajset patentov. Gre za pokazatelja uspešnosti družbe pri prenosu znanja v gospodarstvo in uspešnosti proizvajanja izdelkov z višjo dodano vrednostjo. Le družba, ki je v tem kazalcu uspešna, lahko zagotavlja dovolj denarja tudi za tiste znanosti, ki neposredno ne sodelujejo pri večji uspešnosti gospodarstva, ampak zagotavljajo večjo družbeno in osebno kakovost življenja in globalno prepoznavnost, kar pa naj bi bile ključne prednosti humanistike.

5. Sodelovanje slovenske znanosti v okvirnih programih Evropske unije

Politika zadnjih desetih let na področju mednarodnega sodelovanja je vzpodbujala dvostransko sodelovanje. Uspešnost tega kaže okoli šesto podpisanih dvostranskih projektov. Na tej ravni je mednarodno sodelovanje zelo uspešno. Ob tem se je pojavila možnost, da slovenski znanstveniki zgradijo omrežje, ki bi pripeljalo do multilate-

ralnega sodelovanja v okvirnih programih Evropske unije. Trenutno slovenski raziskovalci sodelujejo v približno dvestopetdesetih projektih Evropske unije. To je sicer relativno uspešen rezultat, problem pa se pojavi, ko ugotovimo, da je število slovenskih nosilcev pri teh projektih zanemarljivo majhno. Glavnih pogodbenikov slovenskih raziskovalcev v petem okvirnem programu je manj kot deset. Zakaj? Razloge je mogoče iskati predvsem v razdrobljenosti slovenske znanosti in premajhni administrativni podpori za sodelovanje pri velikih projektih petega okvirnega programa. V humanistiki in družboslovju poteka trenutno petnajst mednarodnih projektov v okviru petega okvirnega programa. V humanistiki na žalost samo trije. Razlog za to verjetno ni v ugodnem financiranju na nacionalni ravni, temveč žal v zaprtosti humanistike navzven. Peti okvirni program spodbuja predvsem aplikativno znanost, ki naj bi pripomogla k izboljšanju tistih področij, ki so relevantna za razvoj skupne Evrope. Šesti okvirni program, ki se je formalno začel s konferenco v času od 11. do 13. novembra 2002, je tudi na pobudo Slovenije podprl novo, sedmo prioriteto področje, ki se imenuje *Citizens and governments in a knowledge based society* in ki je namenjeno predvsem humanistiki in družboslovju. Na razpis za vseh sedem tematskih prioritete je prišlo okoli trinajst tisoč prijav. Deset odstotkov teh prijav je za sedmo prioriteto področje, za humanistiko in družboslovje. To je dobra stran te zgodbe, slaba stran pa je, da je kljub tako velikemu interesu in možnostim sodelovanja za raziskave na tem področju namenjeno samo dva odstotka denarja v okviru šestega okvirnega programa. Kljub temu pa je to področje zanimivo za slovenske humaniste in družboslovce. Odpira namreč nove zanimive instrumente, kot so veliki integrirani projekti, omrežja odličnosti in tudi instrumente, kot so specifični ciljni raziskovalni projekti, katerih bo nekje med devet in dvajset na leto. Prvi razpisi za ta področja naj bi potekali od konca decembra 2002 do sredine marca 2003.

S primernimi instrumenti tudi na nacionalnem nivoju bi verjetno uspeli vzpodbuditi k sodelovanju tudi slovenske raziskovalce. Šesti okvirni program, tako kot do sedaj peti, ni namenjen financiranju temeljnih znanosti, pač pa predvsem tistim raziskavam, ki so usmerjene v spodbujanje konkurenčnosti nove evropske družbe in boljše kakovost življenja. Slovenska humanistika in družboslovje morata v teh izzivih poiskati svojo novo vlogo.

DISKUSIJSKI PRISPEVEK

POGOJI ZA MEDNARODNO SODELOVANJE

JURIJ FIKFAK

Le v okvirih stalnega vzpostavljanja in nenehnega premisleka lastne lokalne, regionalne in nacionalne identitete in obvladovanja raziskovalnega znanstvenega diskurza je mogoče enakovredno stopati v mednarodne povezave.¹

Razprava dr. Zorana Stančiča, državnega sekretarja na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, odpira poglede na našo znanost v mednarodnem okviru in govori o strategiji prodiranja v evropski in svetovni prostor. Stančič ugotavlja, da je slovenska znanost po objavah v mednarodnih glasilih v primerjavi z državami Evropske unije, ZDA in Japonske razmeroma uspešna (516 objav na milijon prebivalcev), da pa je po številu visoko citiranih člankov na predzadnjem mestu. Tako številno mednarodno objavljanje in tako nizko odmevnost člankov pripiše med drugim tudi slovenskemu sistemu vrednotenja znanstvenih objav in številnosti raziskovalnih programov. Prepričan je, da slovenska znanost zaradi razdrobljenosti ne more sodelovati pri postavljanju novih trendov in doseganju najodmevnejših odkritij.

Razlogi za tako stanje pa so različni. Podatki na Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU povedo, da je pred letom 1999, tj. pred programskim financiranjem, sedem ljudi delalo na kar desetih projektih, financiranih v višini od 400 do 5000 ur. Sama tehnologija pridobivanja sredstev in sistem financiranja sta združila raziskovalna prizadevanja in usmerila pozornost raziskovalcev na iskanje financiranj, ki bi prinesli dodatne urice. Drobiženje je povzročilo netransparentnost, ki je povzročala bistveno nelagodje, namreč razliko med osnovnimi cilji temeljnega znanstvenega raziskovanja, za katere so znanstveni sveti in znanstveniki vedeli, da morajo biti uresničeni, in številnimi aplikativnimi projekti, ki so ta prizadevanja drobižili. A vendar so bila mnogoteri temeljna dela ne glede na marsikdaj prenizko finančno podporo narejena. Projektno financiranje projektov je spodbudilo veliko število prijav in projektov, poročil, mednarodnih objav, a ni pripomoglo h kakovosti, ki jo pogrēša dr. Z. Stančič v svojem

---

¹ V razpravi se opiram na prispevke dr. Zorana Stančiča, dr. Stanka Kokoleta, akad. dr. Bibe Teržanove in dr. Rudija Rizmana.

prispevku. Tudi iz teh razlogov je razumljivo, da je zanimanja za mednarodne projekte malo, saj so pri teh ocenjevalci rigoroznejši – uspele je majhno število projektov – in do narejenega tudi kritičnejši.

Opisano stanje se je do neke mere spremenilo šele z uvedbo programskega financiranja, ki načeloma omogoča preglednejše in bolj dolgoročno načrtovanje projektnega dela in mednarodnega sodelovanja. Stabilno petletno financiranje dovoljuje temeljitejšo pripravo prijav za mednarodne projekte, prav tako omogoča, da katera od njih tudi spodleti, in daje prostor tudi za pripravo novih programov, mednarodnih srečanj ... Ena od slabosti programskega financiranja pa je, da favorizira predvsem tiste skupine, ki imajo veliko sistemiziranih mest in zelo malo dodatnega osebja, brez katerega pa bi na marsikaterem inštitutu znanstveno delo preprosto zastalo. Kljub temu je glede na dosedanje izkušnje programsko financiranje gotovo ustrezná pot, ki bo skupaj s hkratnim spodbujanjem prijav in realizacij mednarodnih projektov spodbudila tudi mednarodno primerljivo znanstveno produkcijo.

Stančič govori tudi o zaprtosti raziskovalnih skupin v ozke institucionalne okvire. Med številnimi razlogi za tako stanje je treba premisliti o tem, ali morda sistemsko financiranje raziskovalne dejavnosti samo ne spodbuja k takemu zapiranju in pasivnosti; ali ne gre za utečene formalizirane okvire; premisliti o tem, zakaj ne moreš biti nosilec projekta zunaj ustanove, v kateri delaš, ali npr. v univerzitetnih okvirih, kjer ne moreš biti glavni mentor magistrandu ali doktorandu, če ne delaš na fakulteti ... V tem smislu bi bilo treba sistematično odpirati ustanove drugim, tudi tujim raziskovalcem.

Ena od pomembnih možnosti odpiranja za mednarodne sodelovanje so gotovo znanstveni in raziskovalni programi Evropske unije. Vendar je treba ob njih, posebej ob osrednjem, tj. 6. okvirnem programu, ki je v veliki meri naravnan le aplikativno, več denarja zagotoviti ali preusmeriti za meddržavne – narodne dvo- ali večstranske projekte, oziroma spodbujati tiste programe, ki v svojem načrtu temeljnih raziskav taka sodelovanja opredeljujejo kot enega od osrednjih elementov; spodbuditi velja tiste akcije, na katerih bodo sodelovali domači in tuji raziskovalci, visokošolski učitelji in študentje.

Ob tem se je glede na to, da je v Sloveniji že zaradi števila prebivalcev omejeno število resursov, treba odločiti za prioritete in izbrati nekaj najbolj pomembnih in mednarodno primerljivih znanstvenih ciljev.

V marsičem polemično besedilo dr. Stanka Kokoleta načena zelo pomembno vprašanje: Kakšna je ali naj bo vloga slovenskega raziskovalca v mednarodnem povezovanju? Ali je zgolj »dobavitelj surovin« ali je tudi interpret? Po mojem mnenju to vprašanje ne velja le za likovno raven (kjer razumevanje ni vezano na jezikovne okvire), mar-

več velja prav tako za področja, ki so v marsičem specifična le zato, ker je raziskovalno področje zapisano v specifičnem jeziku. Po mojem gre pravzaprav za podvprašanje nekega drugega vprašanja, namreč tistega o znanstvenem diskurzu.

Samo po sebi je raziskovan je različnih jezikovnih univerzumov omejeno le z znanjem določenega jezika, ki pa ne zadeva znanstvenega diskurza samega. Tega mora znanstvenik interpret obvladati na tisti ravni, ki je mednarodno primerljiva. Zato da bi ta diskurz obvladal, to najboljše ve sam referent dr. Kokole, pa ne zadošča obisk posameznih konferenc ali kratkih seminarjev v tujini. Zato mora ministrstvo omogočiti ali celo zahtevati sistematično možnost študija v tujini ali mentorstvo oziroma somentorstvo dobrega tujega učitelja, posebej na tistih področjih, kjer je na Slovenskem zelo malo ustreznih strokovnjakov. Zagotovo tistemu, ki ustrezno obvlada znanstveni diskurz v kompetitivnem svetu znanosti, ne bo treba biti le »dobavitelj surovin«.

Najmanj pa so potrebne, dovolite mi malo ironije, nostrifikacije, ki z žigom ljubljanske univerze na doktorski listini kakšne pomembne univerze v tujini, npr. Johns Hopkins v Baltimoru ali Harvarda v Cambridgeu, dovoljujejo nosilcu uporabljati doktorski naslov tudi v Sloveniji. S tem dokazujejo monopolni položaj slovenskega izobraževalnega trga in tistih, ki v Sloveniji določajo, kaj je znanost. Tudi v tem pogledu bo vstop v Evropsko unijo naše znanstvene birokrate razbremenil dela, raziskovalcem pa omogočil lažje komunikacijo, bolj dostopen študij in pestrejšo izmenjavo. Ostaline nekdanjih zakonov (današnji zakon o nostrifikaciji ima osnovo v letu 1972), katerih namen je bil verjetno ščititi znanstveni socializem pred škodljivimi zahodnimi vplivi, in vztrajanje pri njih v resnici reproducirajo strah pred tujim, ki je delotvoren tudi zato, ker omogoča nevprašljivo samovasezagledanost, samozaverovanost. Od tu pa seveda ni daleč do avtoreferencialne mreže številnih slovenskih znanstvenikov. Skratka, da bi se lahko pogledali, moramo najprej izstopiti iz ogledala, iz površja, iz konformnosti, v marsičem podprte s samim sistemom financiranja znanosti, a tudi z našim vztrajanjem v birokratsko utečenih tirih znanstvene hierarhije in »ugotavljanja« znanstvene uspešnosti; da bi lahko o tem spregovorili in bili mednarodno uspešni in odmevni, moramo izstopiti iz posebne, tj. »slovenske« znanosti. Tudi zato so potrebna mednarodna uredništva in mednarodno indeksiranje naših revij, organizacija mednarodnih konferenc in seminarjev, mednarodnih podiplomskih šol, spodbujan ja študija v tujini ...

Tu moram omeniti tisti del besedila dr. Bibe Teržan, ki govori o jeziku, posebej o slovenskem. Ob vseh debatah ob mednarodnem sodelovanju se kot osrednje vprašanje zastavlja raba slovenskega jezika, posebej vprašanje prevajanja na mednarodnih znanstvenih srečan-

jih, jezika znanstvenih objav ... Glede na številne tuje, predvsem skandinavske zglede menim, da naše (slovenske) samozavesti ne bomo krepili s tem, da tujcu pokažemo, da znamo slovensko, tj. da rabimo slovenski jezik v znanstvenem diskurzu, temveč da tem bolje obvladamo znanstveni diskurz v jeziku, v katerem se sporazumevamo s tujcem.

Ob tem pa je seveda prav tako pomembno, da znotraj slovenskega prostora artikuliramo vse znanstvene kategorije v slovenskem jeziku, da tudi znotraj tega, »narojenega« jezika artikuliramo in reflektiramo posebno podobo sveta, v marsičem drugačno od tistih v drugih jezikih.

Na mednarodnem znanstvenem srečanju je predstavnica ministrstva za znanost v uvodnem nagovoru poudarila na Slovenskem popularno, v marsičem samo-omejujočo in samoopravičevalsko (»kalimerovsko«) floskulo, s katero se navadno predstavljamo tujcem: Slovenija je majhna; majhna a lepa. Predvsem je majhno strukturirano drugače in mora zato iskati druge vire in možnosti preživetja kot veliko (prim. Jöhler 2001). Seveda pa svoje samozavesti ne more črpati v majhnosti, marveč v drugačnosti, v svoji enkratnosti, predvsem v tem, da išče in nahaja tisto, česar ne vidijo, ne občutijo »veliki«.

Tudi te teme načenja prispevek dr. Rudija Rizmana, ki sicer govori o nekaterih vidikih odgovorne znanosti v času globalizacije.

Mislím, da je njegov glavni prispevek v tem, da je doslej skoraj vedno problematizirano polje nacionalnega, ki ga pri nas nekateri pisci posebej pri raziskovalcih zamejstva »razkrivajo« kot kdo-ve-kakšno agenturo »nacional(istič)nega«, dobilo ustrezno opredelitev.

Nacionalno je kot polje polno protislovij in se zato daje na voljo. V razmerju do mednarodnega, meddržavnega pa je to narodno – zdaj državno, ki nas dela za nacijo – postalo konstitutivna razlika. Rizman dokazuje, da so v skandinavskih državah nacionalno identiteto politično in znanstveno osmislili kot domeno strateškega interesa. Seveda lahko v okviru takih izhodišč ob samodefíniranju in reflektiranju lastne identitete črpa jo tudi samozavest.

A te, nacionalne identitete ni brez drugih, brez regionalne, brez lokalne. Nacionalno državno obstaja in funkcionira nasproti mednarodnemu tako kakor regionalno nasproti državnemu ali lokalno nasproti regionalnemu. V teh okvirih je nacionalno državno marsikdaj v problematičnem razmerju do regionalnega, lokalnega, posamičnega. Dovolj je pomisliti na očitke o centralizaciji funkcij ali zaprtosti in bohotenju birokratskih struktur v Ljubljani nasproti slovenskim pokrajinam ali v Bruslju nasproti posameznim državam. Že Bourdieujeve razprave o simbolični moči jezika (Bourdieu 1994) so pokazale, kako si le določeni segmenti prebivalstva z rabo in uveljavitvijo določenega jezika zagotovijo vladajoči diskurz. To zame kot raziskoval-

ca posredovanja, prisvajanja in prakticiranja kulture pomeni, da se na obeh nivojih torej v razmerju med nacijo in mednarodnim prostorom in v razmerju med regionalnim lokalnim in nacionalnim dogaja neke vrste globalizacija – poenoten je diskurza (prim. Appadurai 1997). Raziskovalec ima nalogo te vladajoče diskurze reflektirati in problematizirati.

Na osnovi raziskovanja nekaterih ritualnih praks lahko ugotovimo, da gre v resnici za nasprotne si procese, na eni strani globalizacijske, pri katerih se določene kulturne prakse poenostavljajo: tako gre za veliko število jezikov in kulturnih praks, ki so zaradi kapitalske nemoci ali premajhnega števila pripadnikov obsojene na izginotje, na drugi pa gre za diverzifikacijo znotraj obstoječih, močnih kulturnih praks. In tu je za raziskovalca lokalnih, nacionalnih in globalnih kulturnih praks zahtevna naloga. V enem svojih zadnjih intervjujev je Jurij Lotman Igorju Škamperletu povedal, da kulture ne postajajo enotne, temveč se čedalje bolj diverzificirajo. Glede na svoje raziskovalne izkušnje lahko rečem, da funkcionirajo na čedalje več ravneh, da postajajo čedalje bolj sofisticirane, profesionalizirane. Lokalne prakse postajajo s tem, da privzemajo določene ravni sredstev globalizacije (televizije, radia, časopisov, interneta), del splošne, nacionalne identitete, nekateri, npr. kurenti, tudi del mednarodne.

Naloga odgovorne znanosti je, da razkriva neštete lokalne prakse in da omogoči artikulacijo različnih glasov; gotovo je naloga »majhnih« narodov in »majhnih« ved, kot je etnologija (prim. Johler 2001), da omogoči glas predvsem deprivilegiranim, različnim manjšinam (prim. Fikfak 2000), tj. da znotraj v marsičem drugačne percepcije podobe sveta, občutljive za drugačne nianse, razkrije številne nove identitete, da omogoči heteroglosijo, če uporabim izraz Mihaila Bahatina. Ta pravica do glasu je vezana, omejena na vprašanje, ki ga ob etnološkem ali kulturno-antropološkem raziskovanju zastavlja Marc Augé (1994: 19), ko pravi, da moramo v resnici vedeti, kaj nam ti, s katerimi govorimo in jih vidimo, poročajo o tistih, s katerimi ne govorimo in jih ne vidimo.

Vprašanje o mednarodnem sodelovanju ni vprašanje o drugih, tj. o tem, kako nas drugi gledajo in razumejo, marveč o nas samih, o tem, kako vidimo in razumemo sami sebe in o tem, kako sami sebe predstavljamo navzven; je vprašanje o naših izborih, strategijah, znanstveni politiki, o v veliki meri avtoreferencialno in endogamno strukturiranem kulturnem in znanstvenem kapitalu, v marsičem utemeljenem na nereflektirani polpretekli zgodovini naše znanosti; predvsem pa gre za vprašanje o obvladovanju in prodornosti našega znanstvenega diskurza. Ne glede na to, ali se strinjamo z delom in usmeritvijo lacanovske šole na Slovenskem, pa moramo ugotoviti, da gre tudi za vprašanje naše nesamozavesti. Če se japonski raziskovalec uči slo-

venskega jezika, da bi v izvorniku bral dela Slavoja Žižka, se ni bati niti ogroženosti jezika niti marsikdaj kolonialnega razumevanja, ki ga prenekateri zahodni znanstvenik goji do »vzhodnjakov« (prim. Fikfak 2001).

V luči tega je zato treba ustvariti okolje odprtega, svobodnega duha, ki bo ljudem, ki so doštudirali v tujini, prijazno in jim bo sistematično omogočalo vključevanje v znanstveno produkcijo in jih spodbujalo k vračanju; odpreti prostor, ki bo omogočil četrto univerzo iz ljudi, ki predavajo na tujem, omogočiti vzdušje, ki bo raziskovalce na Slovenskem odprlo in spodbujalo k študiju v tujini in zavezovalo k mednarodno primerljivi znanstveni produkciji.

Več bo treba investirati v znanost, šolstvo in kulturo – seveda pa na bolj kompetitivni zasnovi s težnjo presegati institucionalne okvire, v programe in projekte sistematično vključevati mednarodno povezovanje in povezovati najboljše raziskovalce različnih slovenskih in tujih ustanov.

V okvirih razvijanja nacionalne identitete kot strateškega interesa sta vsaj dve pomembni področji, eno je artikulacija znanstvenih podob sveta v slovenskem jeziku in razvijanje vseh funkcionalnih zvrsti, drugo je posredovanje te posebne podobe neslovenskemu sogovorniku. A za razvijanje obojega si je treba namesto kratkoročnih ciljev in projektov, značilnih za slovenski politični in javni diskurz, zastaviti dolgoročne v okviru tistih izbranih prioritet, ki bodo uresničitev teh strateških interesov tudi omogočale.

Pri tem se velja zavedati dejstva, da so lokalno, regionalno ali nacionalno pomembni viri, iz katerih je mogoče črpati moči (prim. Rizman ali Hedetoft 1999).

Literatura:

- Appadurai, A., 1997: *Modernity at large – Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis – London.
- Augé, M., 1994: *Orte und Nicht-Orte. Vorüberlegungen zu einer Ethnologie der Einsamkeit*. Frankfurt am Main.
- Bourdieu, P., 1994: *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA.
- Fikfak, J., 2001: Čas Drugega, čas sebe in čas pripovedi. V: Z. Šmitek, Z. in B. Brumen (ur.). *Zemljevidi časa: zbornik ob 60-letnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo*. Ljubljana. 105–125.
- Hedetoft, U., 1999: The Nation-state meets the world. National identities in the context of transnationality and cultural globalization. V: *European journal of social theory* 2/1. 71–94.
- Johler, R. 2001: The place of »Small ethnologies« in the concept of the new Europe. SIEF Conference. Budimpešta. Rokopis.

RAZPRAVA

V razpravi, ki je sledila, so sodelovali:

dr. Slavko Ciglencečki, dr. Janez Dular, dr. Janez Höffler,
dr. Metoda Kokole, dr. Stanko Kokole, dr. Andrej Kranjc,
dr. Naško Križnar, dr. Oto Luthar, dr. Darja Mihelič,
dr. Barbara Murovec, dr. Damjan Prelovšek, dr. Zoran Stančič,
dr. Marjeta Šašel Kos, dr. Borut Telban, dr. Biba Teržan in
dr. Andrej Ule.

Dr. Janez Höffler

se je kot prvi razpravljaec navezal na dr. Z. Stančiča in poudaril, da slika, ki smo jo dobili v njegovem prispevku, ne more odražati situacije v humanistiki. Poudaril je, da obstaja razlika tudi med humanistiko in družboslovjem in da je humanistika v veliko bolj nevhvaležnem položaju. Kot primer je omenil indeks citiranosti AHCI in dodal, da si je veliko kolegov, zlasti s Fakultete za družbene vede, pridobilo točke z razlagami našega socialističnega samoupravljanja, osamosvajanja itn., tj. z razlagami tistega, kar je bilo zanimivo za tujo znanstveno strokovno javnost, kar je bilo v tistem času tržno blago. Dodal je, da so bile te objave predvsem v revijah, ki nima jo strogih ustaljenih kriterijev, pač pa so predvsem politično ali ideološko motivirane. Na področju umetnostne zgodovine se favorizira anglo-ameriški svet, čeprav so pomembne in najboljše razprave neredko objavljene tam, kjer je gradivo: recimo v Italiji, v Nemčiji, na Dunaju. V Avstriji ni s področja umetnostne zgodovine niti ene revije v tem izboru, čeprav je na primer *Wiener Jahrbuche Kunstgeschichte* zelo stara in ugledna in še sedaj zelo cenjena revija, ki izhaja deloma tudi v angleščini. Veliko problemov nastane tudi zaradi samega predmeta preučevanja. Dr. J. Höffler je menil, da se je premalo govorilo o predmetu preučevanja. Umetnostna zgodovina, ki se ukvarja s slovensko umetnostjo, zaradi kvalitete same umetnosti in metodoloških vprašanj, ki si jih zastavlja, ni tako zanimiva, da bi lahko iz tega gradiva napisal kvaliteten članek in ga objavil v priznani reviji. Dr. J. Höffler je dejal, da morajo umetnostni zgodovinarji v Sloveniji, če si hočejo ustvariti položaj v mednarodni strokovni javnosti, opravljati dvojno nalogo. Ena je nacionalna naloga raziskovanja nacionalnega blaga, npr. srednjeveških fresk v Sloveniji, za katere pa dr. Höffler meni, da ne omogočajo priprave kvalitetnega članka za npr. *Burlington magazine* v Londonu. Zato morajo umetnostni zgodovinarji vzporedno raziskovati še tuje gradivo, kar pripelje do vpogleda v zahtevnejše metodološke probleme in omogoči kvalitetno

strokovno delo. Dr. J. Höffler se je nato navezal na besede dr. M. Šašel Kos in dejal, da bi moral vsak slovenski znanstvenik obvladati poleg slovenščine tudi en mednarodni jezik. Poudaril je pomen *native speakerja* pri prevodih, češ da so slovenski prevodi v tuje jezike »nemogoči«. Sam je znanje nemščine in pisanje v nemščini izkoristil tudi za izboljšanje pisanja in izražanja v slovenščini. Poudaril je pomen razvoja strokovnega izrazja v slovenščini in dodal, da je nujno uporabljati tuj jezik, če hočemo biti del mednarodnega strokovnega znanstvenega prostora. Kot primer je navedel Švedsko s podobno starostjo umetnostne zgodovine kot v Sloveniji, kjer pa znanstveniki s tega področja že od dvajsetih let naprej veliko objavljajo v angleščini. Podobno velja za Nizozemsko, kjer publikacije v angleščini dosežejo širši krog bralcev. Dodal je še, da zaradi tega nista ogroženi niti švedščina niti nizozemščina, niti ni ogrožen njihov strokovni jezik.

Dr. Barbara Murovec

se je navezala predavanje dr. Z. Stančiča in komentar dr. J. Höfflerja ter poudarila razliko med humanistiko in naravoslovjem ter potrebo po različnem ocenjevanju obeh področij. To je po njenem mnenju razvidno tudi iz deleža sredstev, ki so v šestem evropskem programu namenjena humanistiki. Strinjala se je z dr. J. Fikfakom, da je programsko financiranje boljše in dodala, da hkrati ustvarja veliko bolj zaprt sistem. Za tiste, ki jim je uspelo priti v programe sicer deluje, za ostale pa ne. Postavila je vprašanje akad. dr. A. Kranjcu, kaj pomeni podatek, da je humanistika na tretjem mestu v okviru financiranja slovenske znanosti, ob tem, da je vsem dvanajstim področjem humanistike namenjenih le dvajset tisoč ur. Tudi dejstvo, da gre prioriteta podoktorskim kandidatom je dvorezno, saj to pomeni, da se po poteku treh let, še posebej če nisi najboljši, možnosti za financiranje zmanjšajo. Na koncu je še opozorila, da indeks citiranosti vključuje tako kritike kot potrditve znanstvenih dognanj.

Akad. dr. Andrej Kranjc

je ponovil, da je humanistika na tretjem mestu od skupaj šestih skupin ved. Za primer je povedal, da ima biotehnika, ki se npr. ukvarja z genetskimi spremembami v celicah, osem tisoč ur, humanistika pa dvajset tisoč. Glede citiranja pa je akad. dr. A. Kranjc še enkrat poudaril mednarodno odmevnost: šteje se odmevnost tako v slabem kot v dobrem.

Dr. Zoran Stančič

se je osredotočil predvsem na indekse citiranosti, ki izhajajo iz treh baz: SCI, SSCI in AHCI. Primerjave med posameznimi podatki, ki jih ponujajo te baze, so nemogoče. Ne moremo ugotavljati, ali je

znanstveno raziskovanje na področju fizike, kjer je nekdo citiran tritisočkrat, enako kot odličnost nekoga na področju filozofije, ki je tritisočkrat kritiziran. Tega ni mogoče ocenjevati. Drugega načina za ugotavljanje mednarodne uspešnosti ni. Menil je, da je pri določanju uspešnosti posameznikov treba izhajati iz posamezne discipline, kjer se upošteva tudi ta indeks. Ne kot edino merilo, ampak kot eden od pokazateljev, ki se je izkazal kot uspešen. Njegova osnovna misel je bila, da bodo na mednarodnem nivoju uspešni samo tisti, ki so najboljši po vseh kazalcih, ki jih imamo na razpolago. S povprečnostjo seveda ne bomo dosegali mednarodnih rezultatov.

Dr. Barbara Murovec

je pripomnila, da se ne strinja s trditvijo, da pogosta citiranost kaže na odmevnost, ker je to pogosto odraz korektnosti do avtorja, ki je na podobno temo nekaj objavil. Dodala je še, da v tujini ne sprašuje jo po citiranosti, pač pa po biografiji, bibliografiji in kopijah člankov, ki bi jih želeli videti. Nasprotovala je trditvi dr. Z. Stančiča o najboljših med najboljšimi, saj so to športna merila, ki lahko veljajo za naravoslovje, ne pa za humanistiko, kjer se npr. ukvarjamo z raziskovanjem slovenske preteklosti in vključevanjem v Evropo.

Dr. Stanko Kokole

je povedal, da je v zadnjih desetih letih prijavil pet projektov v ZDA in enega v Nemčiji. Dva od teh sta bila interdisciplinarna in ne samo umetnostnozgodovinska. Vsi projekti so bili odobreni dobili odobrene. Niti enkrat ga niso vprašali po indeksu, pač pa pogosto zahtevajo od kandidata, ki mora seveda pristaviti podoben ekspoz svoje raziskave, da se sam odloči in izbere enega od svojih člankov, ki ga smatra za najboljšega. Gradivo potem razpošljejo po svetu trem ali petim različnim recenzentom, ki so v svetovnem merilu specialisti za konkretno področje in na podlagi tega se odloči o prijavi. Dr. S. Kokole je ponovil misel dr. B. Murovec, da ima citiranost svojo vrednost šele takrat, ko vidimo, ali je nekdo pozitivno ali negativno citiran. Izkušnja iz Slovenije se mu je zdela smiselna, ko so mu rekli, da poleg indeksa citiranosti, to je treh citatov v AHCI, sam izbere fotokopije člankov, kjer ga citirajo, in jih priloži prošnji. Dr. S. Kokole je nadaljeval, da je bil večkrat v dilemi, kateri jezik uporabljati v mednarodnem diskurzu. Angleščina je na nek način nevtralni jezik, kadar smo v situaciji, da imamo pred seboj nemškega ali italijanskega kolega. Po drugi strani pa je ravno v Nemčiji in Italiji prednost, če znamo še na primer nemško in italijansko. Strinjal se je z dr. B. Teržan, da je treba ohraniti pomembne publikacije Narodnega muzeja, in predlagal, da bi bilo morda smiselno izdajati knjižice v dveh zvezkih: v slovenščini in tistem tujem jeziku, ki bi najbolj odgovarjal ciljni publikum.

Dr. Janez Dular

je bil prepričan, da v diagramih, ki jih je predstavil dr. Z. Stančič na podlagi analiz iz Philadelphije, ni zastopana slovenska humanistika. Sam je pogledal, v katerih indeksih se pojavljajo strokovne revije iz Nemčije, Francije, Italije, Češke in Avstrije, in ugotovil, da niso uvrščene v tovrstne indekse citiranosti. Zato je menil, da tovrstni sistem dejansko ni veljaven. Vsak znanstvenik bi moral predložiti štiri najboljša dela, ki bi jih za pridobitev projekta ocenili ustrezni strokovnjaki. Dodal je, da so programi res omogočili določeno stabilnost, vendar ne vsem. Posebno težko je mladim, ki so še izven programov in ne morejo priti do sredstev. Pri ocenjevanju in spremljanju programov se je pokazalo, da približno dvajset procentov raziskovalcev ne dosega osnovnih kriterijev, ko na primer ne objavijo niti enega članka na leto. Vendar pa v Sloveniji ni bilo nikogar, ki bi tem dvajsetim odstotkom ljudi rekel, naj zapustijo znanost. Tako bi lahko dali denar tistim, ki so kvalitetni, pa denarja ne morejo dobiti. Dr. J. Dular je izrazil presečenost nad tem, da je humanistika glede na sredstva, ki jih ima na voljo, na tretjem mestu, in dodal, da je prepričan, da ne gre za absolutni znesek.

Dr. Biba Teržan

je najprej omenila, da je bistvena predvsem vsebina objavljenega članka in ne število objav. Poudarila je pomen prevajanja katalogov in monografij, ki izidejo v slovenščini, za kar bi morala biti zagotovljena sredstva. Nikakor pa se ji ne zdi ustrezno, da bi objavljali samo v tujih jezikih.

Dr. Marjeta Šašel Kos

je pojasnila, da ni govorila o revijah, pač pa o monografijah. Rekla je, da se ne strinja z ocenjevanjem, ko je knjiga, ki je bila objavljena v tujem jeziku v tujini, ocenjena z dvojnimi številom točk v primerjavi s knjigo, ki je bila napisana v tujem jeziku in objavljena doma. V tem vidi paradoks. Nobenemu Fincu namreč ni treba iti k Nemcu in ga prositi, če lahko objavi knjigo npr. pri Steiner Verlag, da bo potem dvojno ocenjena v domači deželi.

Dr. Borut Telban

je razmišljal, da se mednarodno sodelovanje ne odraža le prek mednarodnih projektov, temveč tudi v drugih oblikah mednarodnega sodelovanja. Mednarodna razpoznavnost se ne pojavi čez noč, npr. zato ker nekdo objavi eno ali dve knjigi v tujini, ampak se počasi plete kot mreža. Te druge oblike vključuje jo na primer vabila k sodelovanju kot gostujoči profesor ali gostujoči raziskovalec na tujih univerzah, organizacijo mednarodnih konferenc doma in v tujini ali pa tako

imenovane *staff seminars*, tj. vabljeni predavanja profesorjem in podiplomskim študentom. Za razpoznavnost in priznanje dela posameznega raziskovalca je namreč vabljen predavanje npr. na Cambridgeu izredno pomembno, saj se beseda o uspešnem predavanju, idejah in argumentih potem razširi, tako da človek pogosto dobi še druga povabila. Zato se dr. B. Telbanu ne zdi najbolj primerno dajati v isti koš tiste raziskovalce, pri katerih še ni poteklo niti pet let po doktoratu, in tiste, ki so že trideset let na akademski sceni. Mednarodno sodelovanje nadalje pomeni tudi to, da je nekdo povabljen v mednarodno uredništvo neke tuje revije kot recenzent še neobjavljenih člankov ali knjig. Dr. B. Telban je menil, da v Sloveniji preveč ljudi piše po naročilih za različne zbornike, manj pa jih napiše članek, ki bi ga poslali na ugledno revijo, kjer bi šel skozi rigorozni anonimni recenzentski postopek. Prav tako je bil mnenja, da je premalo razvita navada medsebojnega branja besedil, še preden so leta objavljena. Na koncu je omenil še potrebo po večji samokritičnosti in kritično ovrednotil načine pisanja v srednji in vzhodni Evropi, ko pogosto niso omenjeni viri, čeprav avtor povzema oziroma skoraj prepíše misli in argumente drugih. To na Zahodu imenujejo plagiat.

Dr. Stanko Kokole

je dodal, da v anglosaškem svetu starejši raziskovalci ne konkurirajo na iste razpise kot mlajši. Pomemben je tip razpisa, obstajati morajo kategorije razpisov. Dodal je še, da je pogosto mednarodno sodelovanje mogoče začeti z enim dobrim člankom v ustrezni reviji. Zanimiva tema, ki bo dobro napisana, bo tudi prodorna.

Dr. Janez Höffler

je dejal, da je hotel pred dvema letoma pogledati, kakšna bi bila možnost za oblikovanje multilateralnega raziskovalnega projekta ob vprašanju recepcije zgodnje grafike v umetnosti 15. stoletja, to je za temo, o kateri bi lahko rekli, da smo v Sloveniji najboljši. Navezal je stik s kolegom na Humboldtovi univerzi v Berlinu, s katerim sta izbrala sodelavce iz nekaterih vzhodnoevropskih držav, npr. iz Poljske in Češke. Dobili bi še partnerja iz ZDA, npr. iz univerze Yale, pri nas pa bi potekalo vodenje projekta in baza zbiranja podatkov. Ko pa se je začel zanimati glede možnosti izvedbe tovrstnega projekta pri ministrstvu, se je izkazalo, da to ni izvedljivo. V Sloveniji so mogoči le dvostranski projekti, kjer pa so financirane samo vožnje in dnevnice. Edini odgovor ministrstva je bil, da si naj pogledajo evropske okvirne projekte, kamor pa njihova tematika ne sodi.

Dr. Oto Luthar

se je navezal na kazalce, ki jih je omenjal dr. Z. Stančič in ki so po

njegovem kazalci kvantitete. Zanimivo pa bi bilo vedeti tudi, koliko nadstandardnih strokovnjakov imamo na milijon prebivalcev, koliko predavateljev redno ali občasno predava na uveljavljenih univerzah in inštitutih, koliko rednih in častnih doktoratov so dosegli na tovrstnih institucijah in v koliko uveljavljenih osrednjih revijah nastopajo slovenski znanstveniki. Na ta način bi verjetno dobili nekoliko drugačne rezultate, ki bi jih lahko poimenovali kvalitativni pokazatelji znanstvene uspešnosti.

Dr. Darja Mihelič

je imela najprej pripombo na večjo vrednost knjige, ki v prevodu izide v tujini. Bila je na konferenci COBISS-a v Mariboru, kjer so glede vrednotenja knjig povedali, da vse knjige, ki bodo izšle v tujini, ne bodo kar avtomatično ocenjene višje. To bo veljalo le za tiste, ki bodo izšle pri priznanih založbah. Želela je opozoriti, da so na srečanju govorili tudi o slovenskih založbah. Rečeno je bilo, da sta v Sloveniji le dve neodvisni založbi, ki tiskata znanstvene knjige: Slovenska matica in Nova revija. Vse druge so priključene inštitutom, tudi Založba ZRC. Te bodo veljale za »manjvredne« založbe. Nadalje se je navezala na besede dr. B. Telbana in na mednarodno opaznost ter poudarila, da je povabilo za recenzenta v ugledni reviji izrednega pomena kot tudi vabilo ocene tujega projekta. Vendar pa so tovrstne aktivnosti precej neopazne. Opazno ni niti, ko je nekdo povabljen, da sodeluje na srečanju dvanajstih najbolj pomembnih ljudi z določenega področja znanosti. Na koncu se je navezala še na uvodni govor akad. dr. B. Žekša in na to, kako so se bili znanstveniki prisiljeni prilagoditi pogojem ministrstva, kar je povzročilo preobilico povprečnih in manj kvalitetnih člankov.

Dr. Metoda Kokole

je povedala, da jo moti, ker na majhnih področjih, kot je na primer muzikologija, poteka ocenjevanje »v domači kuhinji« in zato ne more biti objektivno. Rešitev vidi v prevajanju projektov v tuje jezike in sodelovanju tujih recenzentov. Ocenjevanje je oteženo tudi zato, ker mnogokrat odločujoči posamezniki zastopajo različna strokovna stališča in so med seboj sprti.

Akad. dr. Andrej Kranjc

je pojasnil, da mnogi ne poznajo sistema ocenjevanja ali pa sploh ne vedo, kdo je koordinator za posamezno vedo. Dodal je, da ministrstvo pošilja temeljne projekte ocenjevati v tujino, da je v angleških prevodih treba navesti imeni dveh potencialnih recenzentov, da pa pogosto zaradi kratkega roka mnogo recenzij ne dobijo. Seveda potem ni pravično, če nekdo ima oceno iz tujine, drugi pa ne. V takem primeru

nacionalni koordinator naredi vrstni red projektov. Akad. dr. Kranjc je še povedal, da bo v kratkem potekel mandat kopici koordinatorjev, zato bi morali vodje projektov razmisliti, koga bodo imenovali, saj je od nacionalnega koordinatorja odvisna tudi resnost pri ocenjevanju in razvrščanju na prioriteten lestvico.

Dr. Slavko Ciglenečki

je o problematiki recenzentov povedal, da vsi navajajo tiste recenzente, za katere vedo, da imajo pozitivno mnenje o njihovem delu. Tudi tu se sučemo v ozkih krogih.

Dr. Janez Höffler

je povedal, da je imel kot recenzent za avstrijsko raziskovalno skupnost na razpolago dovolj časa. Postopek poteka na sledeč način: najprej ga vprašajo, če je pripravljen prevzeti projekt v recenzijo, ko pa pristane, ga vprašajo, v kolikem času bi to lahko opravil. Potem dobi pogodbo in celotno gradivo. Dr. J. Höffler je še dodal, da ta prva stopnja očitno pri nas manjka. Za korektno izvedbo celotne procedure je namreč treba kar nekaj časa.

Dr. Andrej Ule

je predlagal ministrstvu, da bi poiskalo pomoč pri mednarodnih fundacijah, ki se ukvarjajo s tovrstnim ocenjevanjem in ki imajo na tem področju bogate izkušnje. Dodal je, da imajo npr. Humboldtova fundacija in nekatere ameriške fundacije, s katerimi je imel izkušnje, izdelane sezname ekspertov. Morda bi se dalo tudi na tej ravni kaj narediti, tako da bi bile recenzije res anonimne. Menil je, da bi bilo treba motivirati avtorje, ki pišejo v tujem jeziku, da hkrati poskrbijo za prevod v slovenščino. Delo, ki izide pri tuji založbi, bi moralo sočasno iziti tudi v slovenščini. Te stroške pa bi moralo kriti ministrstvo.

Dr. Naško Križnar

je poudaril, da obstoječi načini ocenjevanja znanstvenoraziskovalnega dela izkazujejo željo po absolutnem in primerljivem vrednotenju kakovosti s pomočjo količinskih podatkov. Zanimarjajo pa dejstvo, da znanstvenoraziskovalno delo slovenskih humanističnih raziskovalcev poteka pretežno v okolju nacionalnega prostora. Celo v primeru, da posamezne metodologije, projekti ali pa raziskave ta prostor presega, negotovost predvsem domače okolje. Ta objava je pomembna za prostor, kjer je bila narejena, ker bo tukaj tudi najbolj koristila. Dr. N. Križnar zato predlaga, da bi moralo ocenjevanje znanstvenoraziskovalnega dela subtilno kombinirati relativna in absolutna merila, objektivne in subjektivne pokazatelje. Dr. N. Križnar se je navezal na akad. dr. A. Kranjca, ki je dan prej omenil, da so na sestanku pred-

stavnikov evropskih raziskovalnih svetov za humanistiko že govorili o tem, da so *Science citation* indeksi neprimerno orodje za ocenjevanje humanistike v Evropi. Zato so tudi sklenili, da bi postavili svojo bazo za humanistiko, kjer bi bile upoštevane tudi objave v jezikih manjših narodov.

Dr. Damjan Prelovšek

je dejal, da kot nacionalni koordinator za področje umetnostne zgodovine ne more dati prednosti niti tistim nalogam, ki so za Slovenijo temeljnega pomena. Tako kot so slovarji pomembni za slovenski jezik, tako bi bilo za umetnostno zgodovino pomembno opraviti popis vsega, kar pri nas obstaja. Žal pa se raziskovalci zavedajo, da bi taka naloga ne bila pozitivno ovrednotena oz. ocenjena. Če je v ozkem okviru stroke delo še razmeroma cenjeno, pa v kolesju ocenjevanja objektivnost izgine in podoba se zamegli. Nekatera področja znotraj humanistike, npr. umetnostna zgodovina, delno tudi zgodovina, se ukvarjajo predvsem z domačim gradivom in jih zato pravzaprav ne moremo primerjati s tistimi področji humanistike, ki so bolj univerzalna, npr. s filozofijo, kjer lahko zunanji recenzenti svojo oceno podajo bolj objektivno. Pogosto se s tujimi recenzijami bolj zadosti formalnosti, kot pa da bi te ocene potem tudi res upoštevali.

Dr. Stanko Kokole

je zatrdil, da je v ameriškem okolju glede objave popolnoma nepomembno, iz katerega področja je študija. Na primeru podiplomske seminarske naloge, ki je obravnavala slavni rokopis iz leta 1410 iz škofjskega arhiva v Kranju, je pokazal, da je domača tema lahko zanimiva in sprejemljiva tudi za objavo v tujini. Seveda pa ni dovolj zgolj informativna predstavitev, pač pa je treba uporabiti ustrezen analitični pristop, ki se zahteva za dela tako imenovane visoke umetnosti.

MED IZOBRAŽEVANJEM IN RAZISKOVANJEM

MODERATOR
Mojca Ravnik

PRISPEVKI
Neva Šlibar, Vera Smole in Marija Stanonik

DISKUSIJSKI PRISPEVEK
Marjetka Golež Kaučič

RAZPRAVA

PRISPEVKI

SODELOVANJE MED IZOBRAŽEVALNIMI USTANOVAMI TER IZOBRAŽEVALNIMI IN RAZISKOVALNIMI USTANOVAMI

(Lastne izkušnje)

VERA SMOLE

I Sodelovanjem med izobraževalnimi ustanovami oz. s tistimi njihovimi segmenti, ki se ukvarjajo z zgodovino jezika in dialektologijo, zlasti s slednjo, sicer obstaja, prav gotovo pa bi bila lahko tako obseg kot vsebina mnogo širša. Omejuje se na tiste najnujnejše potrebe, kot so mentorstvo in/ali somentorstvo na podiplomskem študiju, članstvo v komisijah za oceno in zagovor podiplomskih del, članstvo v komisijah za napredovanja ipd., medtem ko je izmenjava predavateljskega kadra že redkejša, oz. največkrat odvisna od zasebnega prijateljstva ali vsaj poznanstva med posameznimi delavci obeh ustanov. Tako sem npr. sama predavala v Celovcu, Moskvi in na Dunaju, povabila pa kolege z Dunaja, Gradca in Celovca. Vzrokov za relativno nizko stopnjo sodelovanja je več, pri tem pa gre bolj za organizacijske probleme kot za nepripravljenost s strani predavateljev.

1.1 Zdi se, da v zadnjem času močno narašča sodelovanje med izobraževalnimi in raziskovalnimi ustanovami, pri čemer pa žal ne gre toliko za spreminjanje odnosa do raziskovalcev s strani univerzitetnih učiteljev, ampak so razlogi bolj praktični. Vsaj za slovenistiko je znano, da je v preteklih desetih letih nastal velik primanjkljaj visokošolskega kadra, saj si profesorji do lastne upokojitve niso zagotovili pravočasno in dovolj naslednikov, z nastankom oz. širjenjem mariborske univerze ter s širjenjem programov ljubljanske pa so se odpirala še nova delovna mesta. Vsaj pogodbeno ali honorarno, če že ne s polno zaposlitvijo, so morali v dodiplomski izobraževalni proces vskočiti raziskovalci, ki so izpolnjevali pogoje za pridobitev docenture. Tako se je (zlasti pogodbeno in honorarno) zaposlilo tudi veliko raziskovalcev z ZRC SAZU, tudi večina doktorjev z našega inštituta.

1.2 Nedvomno se moramo vprašati, ali taka dvojna zaposlitev pri-

naša prednosti oz. slabosti enemu ali drugemu poklicu ali obema. Če izhajamo s stališča, da raziskovalnega dela ni brez predhodnega in stalnega izobraževanja in da enako tudi izobraževanja in uspešnega poučevanja ne more biti brez poznavanja rezultatov starejših in tekočih raziskav, se dejavnosti idealno prekrivata in dopolnjujeta. Toda: obe vrsti udejstvovanja, oz. vsa tri – izobraževanje, raziskovanje in poučevanje, so se do nedavnega zahtevala oz. omogočala samo univerzitetnim učiteljem, raziskovalci pa so bili poučevanja oproščeni oz. po občutku nekaterih zanj prikrajšani. Od tod morda nekakšna vzvišenost profesorjev do »čistih« raziskovalcev in občutek manjvrednosti le-teh, saj so imeli prvi možnost rezultate svojih raziskav in ideje neposredno uveljavljati, celo zahtevati njihovo poznavanje, rezultati drugih pa so bili prepuščeni na milost in nemilost prvim in precej redkejšim temeljitejšim študentom, ki so jih poiskali brez priporočila svojih učiteljev. Učitelji pa so raziskovalcem »zavidali« razpoložljivi čas za raziskave, saj jim tega ob resnem pedagoškem delu s tako številnimi študenti, kot so na slovenistiki, in spremnih dejavnostih prav gotovo primanjkuje.

1.3 S pospešenim zaposlovanjem raziskovalcev tudi kot posredovalcev znanja se (lahko) širi tako različnost pogledov in metod na obravnavane vsebine kot sama vsebina. In kar je še pomembneje, raziskovalci lahko študente in prihodnje kolege neposredno seznanjajo z rezultati in potrebami raziskovalne sfere, še več, lahko jih usmerjajo v trenutno potekajoče raziskave v raziskovalni(h) organizaciji(ah), kar bi pomenilo neke vrste povezavo teorije s prakso, v jeziku tehnikov pa sodelovanje izobraževalnih ustanov z industrijo oz. njenim razvojnim segmentom. Ker pa sta obe dejavnosti izredno zahtevni, je pomembno, da je med njima vzpostavljeno pravo razmerje: preveliko število pedagoških ur ob osnovni raziskovalni dejavnosti lahko raziskovalca odtegne primarni nalogi ter ga miselno, časovno, fizično ... izčrpa, posledice pa so znane. Prav tako lahko preveliko raziskovalno udejstvovanje vpliva na kvaliteto pedagoškega dela. Zanimarjanje (hoteno ali ne) osnovne dejavnosti prav gotovo ni namen sodelovanja med izobraževalnimi in raziskovalnimi organizacijami, saj je treba imeti za njegov cilj obojestransko korist, tj. izboljšanje kvalitete pri obeh dejavnostih.

2 Konkretni primer sodelovanja med izobraževalno in raziskovalno organizacijo lahko predstavim iz lastnih izkušenj, in sicer je to sodelovanje med – do nedavnega – Oddelkom za slovenske jezike in književnosti, od 1. oktobra t. l. dalje pa med Oddelkom za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, in Inštitutom za sloven-

ski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, predvsem z njegovo Dialektološko sekcijo. V slednji sem se kot mlada raziskovalka zaposlila leta 1985, kjer sem se v času podiplomskega študija izobrazila kot dialektologinja, z neposredno vključitvijo k delu za *Slovanski lingvistični atlas (OLA)* še posebej specializirana za delo pri lingvističnih atlasih. V Ljubljani je po upokojitvi dolgoletnega profesorja in mojega mentorja, dr. Tineta Logarja, dialektologijo in del zgodovinske slovnice predavala profesorica z mariborske Pedagoške fakultete (takrat še akademije), dr. Zinka Zorko, več naključnih dogodkov pa me je tako rekoč prisililo, da sem jeseni leta 1996 to mesto sprejela sama. Svoji prvi »firmi« pa sem po dogovoru morala služiti – in to še počnem – kot vodja Dialektološke sekcije, kasneje tudi programske skupine, in kot sodelavka pri *Slovanskem lingvističnem atlasu*, kar je pomenilo tretjinsko (od 1. 1. 2003 pa 20-odstotno) zaposlitev oz. dopolnilno delovno razmerje. Po začetnem strogo ločenem delu ~~za~~ eno in za drugo delovno mesto sem začela razmišljati, kako stvari povezati in jih usmeriti v obojestransko korist. V študentih, zlasti tistih, ki so obiskovali moj izbirni diplomski seminar iz dialektologije in lingvistične geografije – pri njem sem specialno pridobljeno »inštitutsko« znanje lahko neposredno izrabila –, sem zaslutila ogromen potencial, koristen na prvih stopnjah raziskav: pri pridobivanju narečnega gradiva na terenu, pri njegovem transkribiranju (seveda z mojo pomočjo in preverjanjem na podlagi posnetkov) in deloma tudi analiziranju; zlasti so se, kot govorci ali vsaj dobri poznavalci svojih narečnih govorov, izkazali pri zbiranju in slovarskem obdelovanju leksike posameznih tematskih sklopov. Tu sem kot svetovalce lahko neposredno vključila tudi tiste sodelavce z inštituta, ki se z narečno leksikografijo intenzivneje ukvarjajo. Na ta način študentje kvalitetneje izdelujejo svoja diplomska dela, stroki pa se nabira gradivo za morebitne monografske obdelave. Da bi ga zadovoljivo lahko obdelala sama ali s pomočjo študentov, je nemogoče, saj ga je količinsko veliko, sama preveč časa porabim za mentorsko delo (zlasti za preverjanje zapisa in opredeljevanja pomenov), študentje pa so za take obdelave še premalo usposobljeni. Tako smo si npr. za nekajletni projekt študentje in sodelavci z inštituta zadali nalogo popisa vinogradniškega izrazja na vinorodnem področju Slovenije; dokončana so že tri diplomska dela, štiri so v delu, nekaj študentov bom za to še pridobila, v diplomska dela nezajeta področja pa bomo raziskali sami in upamo, da tudi v sodelovanju s kolegi dialektologi iz Maribora in Trsta.

Drug primer takega sodelovanja je delo za *Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, kjer ima povezovanje študentov in inštituta že dolgoletno tradicijo po ~~zaslugi~~ akad. prof. dr. Tineta Logarja, ki je bil sprva tudi sam sodelavec tega inštituta. Pod njegovim mentorstvom so vprašalnico za *SLA* študentje zapisali v več kot dvesto krajih. Sedaj zapisujemo

predvsem tiste točke iz mreže krajev za *SLA*, ki še niso zapisane ali pa imajo na kakršen koli način zapis pomanjkljiv. Študente iz dobro zapisanih točk za *SLA* usmerjam v raziskavo oblikoslovne, besedne ali besedilne jezikovne ravnine; sodelavci z inštituta pa včasih sodelujejo kot somentorji. Boljše študente v okviru diplomskih del pridobivamo tudi za bolj zahtevno kartografiranje že obstoječega gradiva, s čimer si bomo vsaj deloma skrajšali fazo poskusnega kartografiranja pri sami izdelavi atlasa.

Naj za konec omenim še en način sodelovanja: ne samo tujce in profesorje, pač pa tudi raziskovalce z inštituta povabim, da študentom spregovorijo o tisti temi v okviru naših vsebin, ki jim je najbolj blizu.

Če se moram pri dodiplomskem študiju zaradi ožjih vsebin omejevati predvsem na sodelavce Dialektološke sekcije, pa se pri podiplomskem izobraževanju ta krog razširi tudi na sodelavce drugih sekcij Inštituta za slovenski jezik in celo na druge inštitute, saj ima dialektologija veliko stičnih točk z etnologijo, geografijo in še katero od strok.

3 Sama vidim v pravi meri sodelovanja med izobraževalnimi ustanovami ter med njimi in raziskovalnimi ustanovami samo koristi. Dopuščam možnost, da je na začetku za eno ali drugo stran tako sodelovanje lahko tudi zelo naporno. Sčasoma pa se stvari utečejo in pozitivni rezultati skoraj gotovo ne izostanejo.

VIZIJA HUMANISTIKE NA PRIMERU SLOVENSKE SLOVSTVENE FOLKLORISTIKE

MARIJA STANONIK

1. Uvod

Slovenci se dandanes soočamo z globalizacijo na dveh ravneh: na ravni komunikacij in na ravni nove upravne ureditve evropske celine. Za preživetje slovenskega naroda kot samostojnega subjekta je življenjsko pomembno, kaj bodo prihodnje generacije slovenskih študentov in intelektualcev v spremenjenih razmerah Evropske unije pripravljene storiti za njegovo prepoznavnost. Njenih razsežnosti, ki nas ločijo od drugih, ni mogoče prepustiti naključju in spontanosti, še manj brezbriznosti in malomarnosti. Odgovorno, zrelo, samozavestno in pogumno je treba s primernimi sredstvi javnega delovanja zagotoviti rast slovenskega naroda in obstoj države. Slovenska humanistika ima tu najodločilnejšo vlogo.

V postindustrijski, informacijski ali postmoderni družbi je posebnosti posameznikov in raznovrstnih skupin zmeraj manj mogoče opredeljevati zgolj na podlagi njihove prostorske pripadnosti. Le-ta postaja ob vedno večji prostorski gibljivosti tudi sama vedno težje določljiva. Kaj je domače in kaj tuje, kdo je domačin in kdo tujec? Teritorialne meje postajajo vedno bolj prepustne in jih je vedno težje obvladati – kot da nastaja nekakšen »brezkrajevni svet«. Nova tehnologija prometa in komunikacij v svetovnem merilu omogoča »vse bolj neposredno povezovanje«, vedno večjo dostopnost do informacij in odpravlja prostor kot oviro, hkrati tudi zapravlja njegovo zaščitno vlogo, da postajamo »vse bolj izpostavljeni (želenim in neželenim) globalnim vplivom in globalnim vdorom«. Kako sploh razločevati med individualnim, lokalnim, nacionalnim in globalnim? Kot se onesnaženi zračni tokovi premikajo prek celin ne glede na meje, tudi satelitske komunikacije ne gledajo na nacionalno neodvisnost in se ne ustavljajo na nacionalnih mejah.

Ali ob pripravi na vstop v Evropsko unijo in splošno globalizacijske procese ne pozabljam na notranjo »globalizacijo« v okviru slovenskega naroda samega, na njegovo notranjo trdnost in čvrstost, ali po Mlinarjevo: na individuacijo? Kakor so nekdaj visoko povzdigovali razum nasproti drugim razsežnostim človekove psihe, danes pa ob-

staja že cela vrsta priročnikov o čustveni inteligenci, se bo po streznjenju o enostranskosti globalizacijskih teženj okrepilo spoznanje o vrednosti samo nam lastnega. Zdrav, tudi slovenski, človek stoji na dveh nogah. V tukajšnjem kontekstu to pomeni, da zavestno goji primerno ravnovesje med domačim in tujim, svetovljanstvom in domačijstvom. Vedno manj možnosti je za spontanost, zato se je tudi domoljubja treba učiti. Če se Slovenci želimo in hočemo obdržati kot narod, je nujno pri razpravi o izobraževanju v Sloveniji zavestno vključiti v njegov razvoj tudi slovensko narodno identiteto. V slovenski splošnoizobraževalni proces bi morala biti vključena implicitno, v visokem šolstvu pa tudi eksplicitno, da bi pripravljala ustrezen profil za pouk v osnovnih in srednjih šolah. Prva stopnja bi omogočala predvsem seznanjanje s krajevnimi in pokrajinskimi dejstvi. Na prvi stopnji bi bilo treba poglobiti in razširiti že obstoječe domoznanstvo na etnološki podlagi in mu – brez predsodkov! – dodati nekaj ur različnih panog folkloristike. V srednjih šolah bi se dijaki že lahko seznanjali s splošnimi kriteriji narodne identitete. Univerzitetni študij bi gojil kritično, a pozitivno refleksijo o njej.¹

2. Identiteta humanistike

Znanost sama na sebi je brezosebna, brezčutna, anacionalna in s tega vidika se pogosto sprašujem, ali je humanistiko sploh mogoče šteti za znanost, saj v primerjavi z naravoslovjem, tehniko in ekonomijo kvantitativne metode raziskovanja pri njej pogosto odpovedo in praviloma vsebuje nekaj več - tisto, česar ni mogoče zajeti v otipljiv rezultat, ker je njena identiteta drugačna od drugih vrst znanosti, čeprav je res, da je strukturalistična metoda imela za svoj cilj popolno poznanstvenje vsaj nekaterih humanističnih ved.

Zato se marsikdaj sprašujem, ali ne bi bilo treba področja humanistike organizacijsko in proračunsko osamosvojiti od drugih vrst znanosti. Vprašljivost identitete humanistike kot znanosti se najbolj očitno pojavlja v praksi že nekaj desetletij pri sestavljanju proračunov in jo in kriterijih, ki so praviloma sestavljeni na podlagi naravoslovnih znanosti. Humanistika je pri tem položena na Prokrustovo posteljo, včasih tudi z že grotesknimi posledicami, ko mora slovenist potrjevati svoje poslanstvo z objavami na tujem v tujem jeziku. Ali se ne dela krivica avtorjem humanističnih strok, da se tudi od njih zahteva kot kriterij za napredovanje ipd. citiranost v mednarodnih bazah podat-

¹ Prim. Marija Stanonik, Visokošolski muzej in vprašanje slovenske narodne identitete, v: Razvoj visokega šolstva v Sloveniji (ur. Branko Stanovnik, Ljubo Golič, Alojz Kralj), Ljubljana 2001, 76.

kov, ko pa je težišče njihovega poslanstva ravno na domačih tleh? Tudi odzivnost na slovenskih tleh, kot kriterij, je lahko varljiva, to marsikdaj vodi prej v populizem kot v zahtevno, v globino usmerjeno znanstveno delo, odmaknjeno vsakdanjemu hrupu slave in trgovine.

Glede na tukajšnjo témo je življenjskega pomena, da prav vsaka, ampak res prav vsaka stroka goji lastno ustrezno slovensko terminologijo in tekoče jezikovno izražanje.² Čim bi se katera od njih polenila in podlegla udobju tujega izražanja, bi v tisti disciplini slovenščina začela zaostajati in propadati, in to lahko potegne za seboj uničujoč proces zamiranja slovenskega knjižnega – standardnega jezika. Naloga humanističnih ved je, da bi bilo jezikovno okolje njihovega intelektualnega delovanja čim bolj urejeno in duhovno krepko. Z objavami v tujem jeziku (praviloma angleščini) na domačih tleh postajamo kolonija v lastni državi.

Prepričana sem, da ni tolikšnega dobička od objave v angleščini v domači reviji, kolikršna je škoda. S tem se slabi odgovornost za razvijanje domačega strokovnega izrazja in izražanja, berejo jih pa tako spet le domači strokovnjaki. Čeprav se tukajšnje razmišljanje nanaša na humanistične stroke, je za druge prav tako pomembno, da gojijo jezikovno samostojnost, saj jih samo ta in ne tudi sam predmet obravnave umešča v slovensko duhovno kulturo v širokem pomenu besede.

Jezik je najočitnejše znamenje identitete določene skupnosti. V tukajšnjem kontekstu gre najprej za znanost v Sloveniji sploh, za članke posameznih humanističnih strok pa še posebej. Njihovo edino sredstvo, s katerim operirajo, je jezik, ustrezna terminologija. Le-ta jim pomeni, kar pomeni kmetu njegovo orodje, vojaku orožje, zdravniku ustrezni instrumenti. Identiteta humanistike v Sloveniji je v njenem jeziku!

Humanistika kot krovni pojem za vse znanstvene panoge, ki svojemu predmetu ustrezno, z lastno metodologijo in terminologijo gojijo, krepijo in poglobljajo zavest o slovenski trdnosti in enotnosti (koherentnosti) navznoter in različnosti (diferenciaciji) navzven, ima tu najodločilnejšo vlogo. Skrajni čas je že, da bi bile vanjo enakopravno sprejete tudi vse folkloristične panoge.

3. Vprašanje slovsstvene folkloristike

Slovenski humanistiki bi manjkalo nekaj bistvenega, če bi ostala zgolj pri disciplinah, ki jih je mogoče poučevati in raziskovati kjer koli na svetu, četudi ji je to lahko - pragmatično gledano! – kratkoroč-

² Vendar ne v smislu dolžnosti, ampak pravice in veselja, da nam je to dano.

no celo v korist. Poleg tega si zasluži tudi kaj takega, kar ji bo dajalo pečat posebnosti, izjemnosti, unikatnosti. Med take discipline vsakakor sodijo t. i. nacionalne humanistične vede, med katere je treba všteti tudi slovstveno folkloristiko – kot avtonomno na križišču filoloških in družbenih ved.

V slovstveni folklori, kot preostanku mitologije, se prepoznavajo globinske strukture – arhetipi človekovega dojetanja življenja in sveta in začetki njegovega besednega oblikovanja. Zato se predsodek, da je nasproti znanosti in umetnosti nekaj preživelega, izkaže za krivičen, saj je izvir obojega. Po svoji naravi je slovstvena folklorja najbližja simbolu, še več: je simbol. Kot umetnost govornega jezika, predvsem narečij, je neizčrpen rezervoar literaturi in s tega vidika nezamenljivo znamenje narodne identitete.

Preteklo pomanjkanje sistematične refleksije o njej je krivo, da jo še danes spremlja očitek zastarelosti, neaktualnosti, toda skrbnejše poglobljanje vanjo razkrije njeno večplastnost, ki ima vsakemu času povedati kaj novega. Njena snov je že zdavnaj presegala državne meje in se selila celó s celine na celino, tako da ima tudi današnjemu globaliziranemu svetu kaj povedati.

»KAR SE BI JUTRI LAHKO ZGODILO, PO ZASLUGI HUMANISTIKE«

NEVA ŠLIBAR

Derridajev podnaslov govora, ki ga je imel leta 1998 na univerzi v Stanfordu, kasneje pa na povabilo Jürgena Habermasa na Frankfurtski univerzi in ki nam ga je akad. dr. Tine Hribar včeraj posredoval v koncizno strnjeni obliki glavnih tez,¹ uporabljam kot naslov razmišljanj, osredinjenih na možnosti in realnosti – v Musilovem smislu razlikovanja in povezovanja pojmov *Möglichkeitsmensch* in *Wirklichkeitsmensch* – sodelovanja med izobraževalnimi in raziskovalnimi sferami na področju humanistike.

Izhajam iz nekaj predpostavk:

1. V zadnjih letih so v razmahu razmišljanja o humanistiki, njeni vlogi v sodobni družbi in o možnih strukturah, ki bi zagotavljal tako obstoj njenih ved kot tudi njihovo civilizacijsko, kulturno, strokovno, znanstveno in izobraževalno poslanstvo, se odzivala na potrebe, zahteve časa in spreminjajoče se življenjske pogoje. Nanašanje na samega sebe, samoreferenčnost, ki je pečat post- ali že postpostmoderne dobe, je zajelo tudi visokošolsko sfero – izobraževalno in raziskovalno – in nakazuje njeno krizo. Kriza je sicer tako rekoč bit znanstvenoraziskovalnega delovanja, saj je dvom sestavni del »kritične« misli, ki bi jo morale gojiti univerze in inštituti – vsekakor pa humanistični, toda kriza, ki jo imam v mislih, zaznamuje zavest o postopni obrobni, izrinjenosti, usihanju pomena in ugleda ustanov po celi Evropi v zadnjem desetletju. Zavest o krizi, o »odločilnem preobratu«, (tako grško besedo razlaga etimološki slovar), ko je moč doseči spremembe v drugo, pozitivno smer, je zajela celo neakademske kroge in širšo politiko. Od polovice do konca devetdesetih let je sledilo obdobje uradnih deklaracij (Sorbona, Lizbona, Bologna, Salamanca, Praga), seveda tudi sklop skupnih ukrepov in dejavnosti, katerim se je pridružila Slovenija, ki se pa izražajo v večji meri na področju izobraževalne funkcije univerz kot na znanstvenoraziskovalnem področju. Analitiki in svetovalne agencije soglašajo, da je treba v prvi vrsti ustvariti »odzivne«

¹ Jacques Derrida, *Die unbedingte Universität*, Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2001.

univerze, tj. ustanove, ki bodo znale ugotoviti trenutne družbene in gospodarske potrebe ter bodo nanje ustrezno reagirale.

2. V nasprotju z nezadovoljivim trenutnim stanjem v humanistični in negativnimi napovedmi se sodobna družba vedno bolj zaveda sprememb v zaposlovalnih strukturah in neverjetne dinamike širjenja znanja, ki pogojuje potrebo po nenehnem, tako rekoč življenjskem izobraževanju. Vseživljenjsko učenje, stalno strokovno izpopolnjevanje, učenje na daljavo in učenje v drugačnih učnih okoljih, področni študiji idr. se na takem ozadju spreminjajo v bistvene sestavne dele visokošolskega sistema, saj zagotavljajo izobraževanju trajno nalogo in s tem delo številnim diplomantom in – če bomo znali to izkoristiti – pridobivanje novih moči, tako v pedagoškem kot v raziskovalnem procesu, novih sredstev za širjenje disciplin in kot zadnjo posledico ustvarjanje ter zagotavljanje ugleda naših strok.

»Izobraževanje, izobraževanje, izobraževanje« – po besedah angleškega premiera Blaira – postaja in bo postalo gonilna sila, bistven gospodarski dejavnik učeče se globalne družbe. Izobraževanje se bo, tako napovedujejo in to načrtujejo v Evropski uniji, iz prvenstveno vertikalno piramidalno koncipiranega razpršilo in prevrnilo v vodoravno mrežasto razširjeno, ki bo torej vseživljenjsko. Izobraževalna industrija bo morala zagotoviti ne le ustrezne oblike posredovanja znanja in veščin, ki se bodo dinamično prilagajale novim družbenim potrebam in poklicnim profilom, temveč tudi izdelati validacijske postopke, ki bodo v praksi pridobljeno znanje prenesli v institucionalizirane oblike ter pri tem zagotavljali in podpirali kvaliteto izobraževanja.

3. Že sedaj, v prihodnje pa še v večji meri, bomo razvijali potrebe po najrazličnejših raziskavah, tako temeljnih kot aplikativnih. V primerjavi z velikim številom področij, kjer bi bilo raziskovanje nujno, imamo le omejen obseg človeških virov. Zato se zdi vsakršno vrtilčkarstvo, ljubosumno varovan je svojega teritorija in izključevanje drugih, ki je pri nas iz različnih razlogov v navadi, nerazumljivo in nesprejemljivo. Polj znanstvenega udejstvovanja je nešteto – izgubljanje energije za medsebojne spore je povsem odveč. Pri usklajenem sodelovanju nas seveda ovira tudi medsebojna neinformiranost, predvsem pa pomanjkanje vzpostavitve strateških potreb in ciljev.

Intenzivnejše sodelovanje z drugimi univerzitetnimi, raziskovalnimi in izobraževalnimi ustanovami doma in v tujini bi s širjenjem področij delovanja, ustvarjanjem znanstvenega in strokovnega zaledja, uveljavljanjem humanističnih strok in raziskovalnih dosežkov omogočilo še razbremenitev nekaterih nalog, ki presega jo zmogljivosti časa in energije, s katerimi razpolagamo. Moja izkušnja kot izkušnja nekoga, ki je dolgo živel v tujini in občasno opazuje dogajanje v akadem-

skih krogih iz oddaljenosti opazovalke, potrjuje, da bi bilo pogosto energijo, ki jo trošimo za ohranjanje in zaščito svojega »teritorija«, bolj smotno usmeriti v širjenje področij delovanja in ustvarjanje ustreznih strokovnjakinj in strokovnjakov. Številne naloge, ki jih sedaj opravljamo v različnih okoljih in na različnih ravneh, bi bilo smiselno prenesti na mlajše kadre in se s tem razbremeniti.

4. Povezovan je izobraževalne in raziskovalne sfere, kjer še nista integrirani, je neobhodna nujnost za oba področji – prepričana sem, da o tem soglašamo vsi, kljub že naravnim, Thomas Bernhard bi rekel *naturgemäß*, težnjam humanistov k različnim mnenjem, k individualizmu.

5. Raznolikost v obstoju in odnosih med posameznimi humanističnimi vedami, kot jih gojijo na (ponavadi univerzitetnih) ustanovah, ki povezujejo izobraževanje in raziskovanje oz. znanstveno delo, in ustreznimi primarno znanstvenoraziskovalnimi ustanovami v Sloveniji (in tujini) je zelo velika; kljub temu menim, da bi jih lahko strnili v tri tipe:

- So stroke, ki iz zgodovinskih in razvojnih razlogov nimajo posebnih, iz izobraževalno-raziskovalne ustanove izločenih znanstvenoraziskovalnih enot. Tu se izpostavljajo zlasti tujejezične stroke, ki ugotavljajo, kako potrebno bi bilo kadrovske in materialne širjenje znanstvenoraziskovalnega prostora. Zaznali so potrebo po usklajevanju in povezovanju ter ustvarjanju dodatnih raziskovalnih polj.
- So discipline, ki se lahko pohvalijo z uravnovešenim, dobrim sodelovanjem med izobraževalno-raziskovalnimi in pretežno znanstvenoraziskovalnimi ustanovami, kjer poteka dvosmerni, simetrični pretok ljudi in znanja, saj funkcionalna diferenciacija oz. različna utež ne ovira skupnega dela. Pravijo mi, da so take povezave bolj izjema kot pravilo. Tudi v takih primerih se lahko pojavijo težave, predvsem ko se je treba odločiti za pripadnost eni ali drugi ustanovi, največkrat prav pri delitvi sredstev.
- So področja, kjer obstaja že pogosto zgodovinsko pogojen in včasih tradicionalno odklonilni odnos med obema vrstama ustanov. Težave v medsebojnih stikih, destruktivna tekmovalnost, izključevanje drug drugega, borba za vpliv in moč na istih področjih ustvarjajo napete odnose, podpihujejo emocionalno ravnanje namesto racionalnega in stvarnega. Delujejo skratka negativno borbeno, saj se ljudje pogosto povezuje po manj strokovnih načelih.

Ne glede na zgoraj navedeni tip pa so težave, s katerimi se srečujemo, primerljive:

- nastaja problem pomanjkljive družbene relevantnosti, ki je seveda poleg številnih drugih dejavnikov in razlogov povezan s tako koristno polemično izpostavljenostjo potrebo po (samo)promociji,
- ugotavljamo pomanjkanje koordinacije v strokah in med njimi, na nacionalni ravni,
- ugotavljamo pomanjkanje komunikacije na institucionalnem, nacionalnem in nadnacionalnem nivoju,
- nastaja pomanjkanje ustreznih »kadrov« – tako človeških virov kot sredstev za njihovo financiranje in
- ugotavljamo asimetrično bremenitev po eni strani učiteljev, ki seveda morajo in želijo delovati tudi znanstvenoraziskovalno, po drugi strani raziskovalcev, ki želijo delovati izobraževalno, ter končno
- se otepamo s pomanjkanjem prostorov in raziskovalne opreme.
Pa še marsikaj bi lahko naštel.

Iz povedanega lahko izluščimo nekaj jasnih potreb in vrzeli:

1. Prva in najpomembnejša je že izpostavljena potreba po viziji, torej po obzorju, proti kateremu se želimo pomikati. Taki viziji skupnega delovanja in nastopanja, predvsem pa širjenja (zavestno ne uporabljam izraza »razvoj«) humanistike bi morali slediti strateški načrti na strokovni in nacionalni ravni, predvsem pa tudi promocijski. Prednosti vizije in načrtnega delovanja so jasne, izpostaviti pa je treba, da bi morale vizije nakazati tudi tisto nezajeto obrobje, ki omogoča nastanek nenačrtovanega prek izključenega in iz katerega pogosto črpamo inovativne naboje.
2. Strateški načrti uresničevanja vizije, za katero bi vsekakor morali doseči družbeni in strokovni konsenz, bi moral temeljiti ne na dodelitvi določenih nalog in funkcij posameznim ustanovam, temveč na komplementarno in koordinirano osnovani skrbi za določeno znanstveno in izobraževalno področje. S tem bi posamezne ustanove pridobile vidnost in razpoznavnost, kar bi okrepilo njihov ugled tako doma kot v tujini.
3. Vsebinskim strateškim ciljem je treba prilagoditi zakonodajo. Smešno je, da moramo izobraževalno-raziskovalne in primarno znanstvenoraziskovalne ustanove pogosto trošiti velik del ustvarjalne domišljije za prilagajanje nerealnim, nefleksibilnim zakonskim podlagam, ki ne sledijo spremembam, in se moramo pri izvajanju družbeno zastavljenih nalog včasih znajti prav na meji zakonitosti. Treba je ustvariti zakonske okvire, ki omogočajo večje sistemske možnosti prehajanja iz ene sfere v drugo in povezovanja obeh. Težave nastajajo tu praviloma v podrobnostih logistike in izvedbe takih načrtov.
4. Povezovanje, skupni nastopi tako v javnosti, nasproti uporabnikom,

predvsem pa nasproti državni administraciji, od katere je treba zahtevati rešitve, ne pa le izvajati njihove zahteve, se mora odraziti tudi v ustvarjanju skupne infrastrukture za informiranje in prijavljanje na vedno bolj zahtevne razpise projektov. S prenašanjem izkušenj, boljšim medsebojnim povezovanjem in sodelovanjem pri skupnih interesih, s prenosom in izmenjavo znanja in izkušenj, tako strokovnih kot organizacijskih, lahko delujemo bolj učinkovito in usklajeno.

5. V javnosti vlada splošno prepričanje o neizenačeni delovni obremenitvi med delavci v izobraževalno-raziskovalnih ustanovah in primarno znanstveno-raziskovalnih institucijah; tudi število publikacij in bibliografskih enot na posameznika izkazuje nesorazmernost med visoko produkcijo na fakultetah v primerjavi z inštituti, pri tem so pa kriteriji precej izenačeni.

Nanizati želim nekaj možnih pobud in rešitev:

1. Nemudoma pričeti z javno razpravo po strokah o posameznih vizijah in strateških načrtih. Tu se je kot najbolj učinkovita izkazala oblika delavnice in vodenih razprav. Treba si je postaviti časovni okvir, zagotoviti demokratičnost prek velike udeležbe in vključiti uporabnike tako raziskav kot znanja.
2. Za zagotovitev prenosa informacij, znanja in novih metodologij iz ene discipline v drugo bi morali ustanoviti ustrezne svete.
3. V cilju optimalnega izkoriščenja že razpoložljivega evidentirani, kje obstajajo morebitni neizkoriščeni potenciali. Gotovo je mogoče bolje in bolj usmerjeno vključevati v raziskovalne in izobraževalne namene podiplomce, mlade raziskovalce, celo t. i. nepedagoške kadre.
4. Ugotoviti, ali obstajajo primeri dobre prakse sodelovanja med fakultetami in raziskovalnimi ustanovami izven že ustaljenih oblik (na dodiplomskem in podiplomskem nivoju) in jih posredovati zainteresiranim.
5. Razvijati nove oblike izmeničnega vključevanja v profitna izobraževalna področja, kjer so zakonodajni okviri ohlapnejši. Ta področja so predvsem: stalno strokovno izpopolnjevanje (vseživljenjsko permanentno izobraževanje) za nepedagoške stroke, dopolnilno izobraževanje, ponudba modularnih sklopov drugim članicam, univerzam in visokim šolam, specializacije (ki se bodo verjetno z magisteriji vred prav kmalu spremenile v t. i. *masters-programe*), svetovalne dejavnosti, aplikativne raziskave itd.
6. Uskladiti strokovno, finančno in regionalno področje na nacionalnem nivoju strok.
7. Izvesti anketo o željah in potrebah tako znanstvenoraziskovalno delujočih učiteljev kot raziskovalcev o ustvarjanju sistemskih

možnosti za dvosmerno prehajanja. Menim, da je tu nujna hitro izvedena primerjalna raziskava, ki bi poleg posvetovalnih delavnic ponudila konkretne rešitve za ugotovljene dileme.

Dovolite mi skleniti z avtorjem, s katerim sem začela. Derrida zaključuje svoj esej ali govor (sam se sprašuje, kakšne vrste je njegov diskurz) s pozivom svojim poslušalcem in kasneje bralcem. Prepušča jim razmišljanja in predstavljanje »tega nemogočega«, brezpogojne univerze, kot jo je razvil v svojih tezah in jim pravi:

»Pustite si čas, toda storite to hitro, ker ne veste, kaj vas čaka.«²

---

² N. d., str. 78.

DISKUSIJSKI PRISPEVEK

RAZISKOVANJE IN IZOBRAŽEVANJE = »FIZIKA IN METAFIZIKA«

MARJETKA GOLEŽ KAUČIČ

Humanisti-
čne vede

sodijo v tisti okvir znanosti, ki se najbolj temeljno dotika vseh duhovnih in intelektualnih razsežnosti človekovega mišljenja in ustvarjanja, zato morajo prevzeti breme tako znanstvene kot tudi etične odgovornosti. Na eni strani je humanistika pripeta na močno tradicijo, hkrati pa se mora prilagajati spremembam v duhovni in družbeni strukturi sodobnega človeka. Poiskati načine in odgovoriti na vprašanje, kako spajati spoznanja preteklosti s hitrimi spremembami v sodobnosti, je najbrž nova naloga humanistike. Odpreti se za nova spoznanja, hkrati pa utrditi v zavesti človeka tiste strukture znanstvenega mišljenja, ki predstavljajo temelje za gradnjo novoveškega človeka znanosti, človeka narave in človeka duha. Raziskave morajo pronicati v nove globine, iz globin jih mora znanstvenik potegniti in jih osvetliti za vse tiste, ki jih nova znanja zanimajo, jih predstaviti v obliki raziskav in skozi izobraževalni proces. Najrazličnejši koncepti združevanja ali razhajanja znanosti in izobraževanja skozi preteklost (npr. Humboldtov koncept, ki je združeval tako raziskovanje kot poučevanje in po katerem je bila urejena univerza v 19. in 20. stoletju)¹ naj bi prav skozi transparentnost humanističnih spoznanj morali danes doseči, da bi se ustvarilo medsebojno prežemanje čistih raziskav s prenosom njihovih rezultatov mladim generacijam. Te se, kot kažejo statistične raziskave, vedno bolj odločajo prav za študij humanistike in družboslovja, manj pa za naravoslovje in tehniko. Morda pa je danes čas za združevanje »fizike in metafizike«, za povezovanje izobraževanja in raziskovanja na novih temeljih z večjo mobilnostjo med raziskovalnimi zavodi in univerzo, za preseganje parcialnosti in ločenosti ter za povezovanje različnosti v nove celote. Kakšni pa naj bi bili ti temelji?

V središču humanističnega raziskovanja in izobraževanja morajo biti tradicija, etika in identiteta. Na prej navedene vrednote naj se kot puščica usmerja kritika ali, kot bi lahko dejali: preobraziti te vrednote za današnji čas. Po mnenju akad. dr. Tineta Hribarja, ki se je navezal na Derridaja, humanistiko čaka jo nove naloge. Derrida jih navede

---

¹ France Vreg, Znanost in preobrazba univerze, *Vestnik* XIV/1-2, 1984/85, 11.

kar sedem, toda najpomembnejša se zdi prva, in sicer, da je treba napisati novo zgodovino človeštva z vzpostavitvijo novih razmerij med človekom in drugimi živimi bitji.² Verjetno gre za koncept neantropocentričnega gledanja na svet, kjer so vsa živa bitja izenačena med seboj. Ta vidik bi moral biti temeljno izhodišče etično usmerjenega humanističnega raziskovanja in izobraževanja. Iz prej navedenega izhaja odgovornost do posameznih strok, ki bi jo morala humanistika postaviti v center svojega samozavedanja. Znotraj odgovornosti do posameznih strok in humanistike v celoti naj bi bila tudi zdrava konkurenca, a tudi povezovanje. Poleg tega pa si mora humanistika znotraj slovenske družbe s kvaliteto raziskav in dobrim izobraževalnim procesom izboriti dober, če ne odličen status v slovenski družbi. Ta status naj bi bil nato povezan z ustreznim vrednotenjem.

Izobraževanje se poleg dobrega znanstvenega raziskovanja zdi eden od temeljev za vzpostavitev prihodnje mreže humanističnih ved in njihove pomembne vloge v slovenski znanosti in družbi. To je gledanje s stališča t. i. prezrtih ved, kamor sodi npr. tudi folkloristika.

Prav gotovo je ena izmed temeljnih nalog države spodbujanje oblikovanja novih študijskih programov in ustanavljanja novih visokošolskih zavodov ter možnost multiplikacije visokošolskih središč v prihodnosti. Prav na primeru folkloristike kot samostojne vede s 70-letno institucionalno tradicijo ugotavljamo, da naj bi v novem zakonu o visokem šolstvu lahko zajeli tudi nekaj prezrtih ved in uvedli nove študijske smeri. Uvajanje novih študijskih smeri s trdno znanstveno in strokovno utemeljitvijo bi kvečjemu obogatilo pedagoški proces. Ena izmed takih prezrtih študijskih smeri je folkloristika, ki nastopa znotraj etnologije kot njeno podpodročje, v resnici pa je starejša od nje in ima svojo teorijo in metodologijo, vendar v okviru univerze še vedno nima svojega oddelka. Zato npr. etnomuzikolog, etnokoreolog in tekstolog ter drugi, ki raziskujejo folkloro, doživljajo težave že pri temeljnem dodiplomskem študiju. Raziskovalec je ob pridobivanju znanja razpet vsaj med tri oddelke: med oddelkom za muzikologijo, slovenistiko in etnologijo. Zaradi iskanja »znanstvenega« in tudi pedagoškega domovanja imajo študenti nemalo težav tudi ob diplomskem študiju, ko se morajo prijavljati na različne oddelke; vsi ti oddelki jih obravnavajo kot tujke ali pa želijo, da se popolnoma podredijo eni vedi in zanemarijo druge. Interdisciplinarni pogled v stroko jim omogočata predvsem Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Folkloristika je nacionalna veda, saj je njen predmet v srži slovenske identitete, njen empirični del lahko raziskujemo le znotraj jezika, naroda. Vendar se ne zapira v nacionalno, temveč ponuja tujim raziskovalcem metodo-

² Jaques Derrida, *L'Université sans condition*, Paris: Galilée 2001,68.

loško in komparativno razsežnost svoje stroke. Npr. folkloristika lahko zaradi raziskovanja nacionalnih in obenem univerzalnih prvin folklore, značilnih za ljudska izročila sveta, ponudi veliko tudi raziskovalcem Evrope: pri nas spoznavajo metodologijo in teorijo folklore in ju primerjajo s svojima, hkrati pa ob pomoči slovenskih strokovnjakov delajo primerjalne raziskave gradiva. Toda, ali ni velik problem prenosa znanja mladim generacijam prav onemogočanje raziskovalcev iz znanstvene sfere, da bi sodelovali v izobraževalnem procesu? To se kaže v dveh smereh, predstavljenih v nadaljevanju.

1.

Znanstveni delavci v znanstvenih ustanovah imajo samo znanstveni naziv, če žele pridobiti pedagoškega, morajo v postopku rangiranja začeti na prvi stopnji, pa čeprav so že dosegli naziv znanstveni svetnik. Zato je temeljni pogoj dobrega sodelovanja med univerzitetnim in znanstvenim kadrom prav izenačevanje nazivov, saj sedaj nazivi na znanstvenih ustanovah niso izenačeni z nazivi na visokošolskih ustanovah – višji znanstveni sodelavec, ki naj bi bil na stopnji izrednega profesorja, lahko kandidira le za docenta, pa še to le takrat, kadar ga predlaga oddelek znotraj fakultete, ki izrazi željo po njegovi zaposlitvi. Če ga, v želji po posredovanju svojega znanja študentom, pridobi sam, še ni nobenega zagotovila, da bo znanje res lahko prenesel na naslednje generacije. Veliko se jih prav zaradi tega ne odloči za pedagoški proces, še več pa jih preprosto ugotovi, da njihove znanstvene kapacitete fakultete preprosto ne zanimajo.

V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju* v poglavju *Poglavitne rešitve v zakonu o visokem šolstvu*³ lahko beremo, da so visokošolski znanstveni delavci lahko znanstveni sodelavci, višji znanstveni sodelavci in znanstveni svetniki kot na znanstvenih ustanovah, hkrati pa so še pedagoški delavci ali visokošolski učitelji. Zdi se, da bi lahko zadevo samo obrnili in bi na znanstvenih ustanovah veljalo enako. Vsak uveljavljeni raziskovalec namreč v svojem raziskovalnem obdobju vzgaja še mlade raziskovalce in jih tako tudi izobražuje. To izobraževanje pa ni splošno priznано in institucionalizirano.

Zaprto in neprehodnost med pedagoškimi in nepedagoškimi ustanovami pa bi se morda dalo preseči tudi na naslednje načine:

Plodno sodelovanje med inštituti in univerzami bi lahko bilo tako, da bi imeli študenti dostop do raziskovalne opreme, raziskovalci pa bi prevzemali nekaj pedagoških obveznosti na univerzi, ali pa bi tudi znotraj raziskovalne ustanove potekala predavanja za mlade razisko-

³ *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju*. 1995. (ur. Janez Krek). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Prim. še Bela knjiga – Visoko šolstvo, <http://infosol.mss.edus.si/Bela_knjiga/belakn7.htm>, Poglavitne rešitve v zakonu o visokem šolstvu, str. 7, 2/10/2001.

valce, ki so na usposabljanju v tej ustanovi, pa tudi za študente oddelkov fakultet, ki bi si želeli pridobiti specifično ali interdisciplinarno znanje (npr. viri, gradivo in ustrezna oprema za reproduciranje tega gradiva, ki je dostopna samo na raziskovalni ustanovi), ki jim ga fakulteta ne omogoča. Seveda naj bi bilo to pridobivanje znanja izenačeno s tistim na univerzi.

Ena od možnih poti k pridobivanju znanja o določenem predmetu je, da bi znotraj znanstvenih ustanov omogočili študij posameznega področja, ki bi ga lahko suvereno vodili raziskovalci, sposobni pedagoškega posredovanja znanja. Morda bi znotraj posameznih znanstvenih zavodov lahko ustanovili manjše izobraževalne centre vsaj magistrskega ali doktorskega študija (npr. po vzoru Danske, Finske, Švice, Madžarske), v katerih bi lahko usposabljali specializirane strokovnjake z interdisciplinarnim obzorjem. Nazivi, ki bi jih pridobili ob dokončanju študija, bi bili izenačeni s tistimi na univerzi. Raziskovalni programi, ki bi tako nastali, bi lahko pokrivali tista področja, ki so deficitarna na univerzi, hkrati pa bi bila izjemno potrebna za razvoj neke stroke. Vsi novi modeli programov bi morali biti interdisciplinarni in odprti za vse mogoče povezave znotraj raziskovalne in izobraževalne sfere, omogočali pa bi tudi primerjalni študij v različnih smereh in povezavah.

2.

Drugo je vprašanje sodelovanja uveljavljenih raziskovalcev iz znanstvene ustanove v podiplomskem študiju.

Stanje danes je naslednje: mentor iz raziskovalne organizacije, ki prijavi mladega raziskovalca na MŠZŠ, je mentor samo znotraj raziskovalne ustanove, medtem ko mora raziskovalec poiskati še mentorja na oddelku fakultete, kamor se je vpisal. Mentor iz raziskovalne sfere pa nato ne sodeluje z mentorjem znotraj univerze, ker ga univerza zaradi tega, ker nima pedagoškega naziva, ne priznava za sodelujočega mentorja in ga oddelek ne vključi v študijski program. Seveda gre za določene oddelke znotraj posameznih fakultet, ki iz pragmatičnih in ne pravnoformalnih razlogov ne vključujejo raziskovalcev izven oddelkov, pa čeprav bi bilo to za posamezne stroke najboljše. Znanstvena ustanova, ki mladega raziskovalca pridobi in ga seveda želi vzgojiti za lasten raziskovalni proces, prek mentorja na študijski program nima nikakršnega vpliva, še več, oddelek, kamor se kandidat vpiše, kandidatu diktira program in se ne konzultira z mentorjem iz znanstvene ustanove. Tako potem dobimo npr. magistra ali magistro muzikologije, magistra etnologije idr., ki je moral v študijskem programu študirati področja, ki z raziskavami, ki naj bi jih opravljal v znanstvenem inštitutu, nimajo nobene povezave. Prav zato se zdi, da bi morali omogočiti, da višji znanstveni sodelavec ali svetnik lahko enakovred-

no sodelujeta v podiplomskem izpopolnjevanju, pa čeprav nimata pedagoškega naziva, vsaj kot somentorja, ali pa naj univerza omogoči habilitacijo teh raziskovalcev, ki vzgajajo mladi kader, ne samo za namene posameznega inštituta, temveč predvsem zaradi razvoja stroke. Čeprav vemo, da je v praksi zadeva bolj zapletena.

Raziskovanje in izobraževanje, obe veji, na kateri so pripete posamezne humanistične vede, je treba preplesti in omogočiti mobilnost v vseh smereh. Ker so nekatere vede svoj znanstveni potencial razvile zgolj znotraj znanstvenih zavodov, bi zato ti svoje znanje lahko posredovali tudi v pedagoško sfero, tako da bi dobili popolne strokovnjake, ki bi, takoj ko zapustijo visokošolski študij, začeli z delom na posameznih institucijah brez večletnega uvajanja v delo, kot se dogaja danes. Morda bi prav na primeru folkloristike, ki je tradicionalna veda, hkrati pa spremlja preobrazbo starega v novo, poskusili nov koncept združevanja različnosti, z novimi načini povezovanja ustanov na podlagi ene vsebine raziskave. Na tak način bi morda ugotovili, da je za stroko najpomembnejše sodelovanje in preseganje konceptualnih in institucionalnih usmeritev.

Različnih poti do znanja ne smemo zapirati, nasprotno, poskrbeti moramo, da bodo bolj razvejane in bodo omogočale predvsem mladim generacijam, da jim bo znanje posredovano na raznovrstne načine, v okviru starih in novih šol, v znanstvenih zavodih, v tujini in doma, predvsem pa s primerjalnimi postopki, ki bi jim omogočili celosten razgled po posameznih vedah in še čez.

RAZPRAVA

V razpravi, ki je sledila, so sodelovali:

dr. Jože Pirjevec, dr. Damjan Prelovšek, dr. Darko Dolinar,
dr. Neva Šlibar, dr. Oto Luthar, dr. Darja Mihelič,
dr. Barbara Murovec, dr. Borut Telban, dr. Vera Smole,
akad. dr. Marjan Kordaš, dr. Marina Lukšič Hacin in
dr. Stanko Kokole.

Dr. Jože Pirjevec,

predavatelj zgodovine na Fakulteti za humanistične študije v Kopru, je opozoril na eni strani na globoke posledice zanemarjanja humanistike v slovenskem izobraževanju po letu 1945 in na drugi strani na vedno večji pomen humanistične izobrazbe v obdobju globalizacije. Predstavil se je kot človek, ki je bil tako v šoli kot izven šole deležen verske vzgoje, verouka, ki se je učil več kot deset let latinščino in najmanj štiri, pet let grščine, absolviral klasično gimnazijo, nato filozofsko fakulteto in nadaljeval svoje študije na drugih humanističnih univerzah. Kot begunski otrok je živel v Trstu v drugačnih razmerah, kakršne so bile v osrednji Sloveniji od leta 1945 dalje. Med »rezultati« svoje humanistične vzgoje je izpostavil predvsem to, da ob obiskovanju evropskih muzejev in cerkvá razume pomen podob na umetninah, medtem ko povprečnemu slovenskemu intelektualcu to ni omogočeno; kar je interpretiral kot prepad, ki se je oblikoval v zadnjih petinštiridesetih letih med zahodnoevropskim in slovenskim intelektualcem.

Predstavil je rezultate diplomske naloge s tržaške univerze, v kateri je bilo primerjano poučevanje zgodovine v slovenskih šolah na Tržaškem in v Sloveniji po letu 1945 in v kateri se je potrdilo, da so bile v starem režimu humanistične vede zožene in izrinjene iz srednje šole. Prizadevali so si uničiti licej, posebej klasični licej – ta proces je tekel desetletja z raznimi preverjanji in popravki in reformami, ki so se končale s t. i. usmerjenim izobraževanjem. To je bil zadnji udarec splošni evropski, zlasti krščanski, kulturi, ki bi jo moral imeti intelektualalec. V navezavi na misel Benedetta Croceja, znanega italijanskega filozofa idealista, ki je nekoč rekel, da ne moremo ne biti ali ne trditi, da nismo kristjani, je postavil tezo, da bomo Slovenci Evropejci šele, ko bomo ponovno postali kristjani, in to ne v konfesionalnem smislu, ki je izbira posameznika, temveč v smislu širšega kulturnega razumevanja evropske stvarnosti.

Kot predavatelj na Fakulteti za humanistične študije v Kopru je

opozoril na problem jezikovnega neznanja pri svojih študentih: večina ni bila sposobna sestaviti vsebinsko zaokroženega spisa brez hudih slovničnih napak. Poudaril je, da je nedopustno, da se mlad človek pri osemnajstih, devetnajstih letih, po tolikih letih šolanja, ne zna pisno izražati, saj je to tudi temelj za poglobljeno humanistično vzgojo, ki je bistveni pogoj za intelektualni razvoj vsakega človeka. Kdor zavrača to vzgojo in seveda tudi humanistično raziskavo, kakor se pogosto dogaja, se odpoveduje refleksiji prav tiste stvarnosti, ki je žarišče vsakega intelektualnega dela in napredka – po Grkih, ki so pravili *gnothi se auton* »poznavaj samega sebe«, kar naj bi bilo poglobljeno zakon vsakega razmišljujočega človeka. V tem kontekstu se je navezal na tezo dr. M. Stanonik o razvoju zavesti o svojem slovenstvu in svoji identiteti. Kajti – poznavati samega sebe pomeni tudi poudariti svojo pripadnost določenemu jeziku in kulturi, posebno v času globalizacije, ko nam grozi, da oboje izgubimo. V Evropo moramo vstopiti s svojo izkušnjo in s svojo zgodovino. Po mnenju dr. J. Pirjevca imamo Slovenci do lastne preteklosti zelo shizofren odnos, ki je še vedno pretežno ideološko pogojen, na eni in na drugi strani. Na zgodovino gledamo kot na izraz svojega političnega prepričanja in svojih političnih koristi, ne pa kot humanisti, ki bi morali razumeti, da je treba interpretirati človeka in njegovo dogajanje v času vsej kompleksnosti in si ne dovoliti apriorno odklonilnega odnosa do tega, kar se je zgodilo.

Kot del evropske kulture moramo sodelovati pri njenem oblikovanju. Vendar pa je ta kultura pod hudim udarom: smo priče unilateralizma, predvsem ameriškega unitarizma, ne samo na političnem, temveč tudi na kulturnem polju. V svoji najnovejši študiji o jugoslovanskih vojnah med leti 1991 in 2001 je obdelal ogromno predvsem anglosaške literature in opazil, da so avtorji, ki izvirajo iz tega kulturnega kroga, povsem samozadostni, da govorijo o jugoslovanskih vojnah, a niti srbohrvaščine ne znajo, kaj šele, da bi znali slovenščino. Ne upoštevajo naših časopisov, knjig in študij, pa ne samo naših, tudi nemških, francoskih, ruskih ne. Citirajo preprosto le sami sebe. Izrazil je prepričanje, da smo Slovenci vajeni izzivov, ki jih ponujajo ta dejstva, ker smo se morali vedno boriti proti večjim kulturam, ki so nas hotele globalizirati, proti nemški, proti srbohrvaški in tako dalje. Če hočemo v Evropi nekaj veljati, moramo nastopiti s takim programom, da bomo sodelovali pri oblikovanju avtonomne in žive evropske kulture. Zaključil je s Terencijevim verzom, ki se mu zdi, da je osnova vsakega humanizma: *Nihil humani mihi alienum puto* – »Nič človeškega se mi ne zdi tuje«.

Več razpravljalcev je spregovorilo o formalnih okvirih in preprekah za prenos znanja med raziskovanjem in izobraževanjem, pa tudi o možnostih, da se te ovire premostijo.

Dr. Mojca Ravnik

je izrazila upanje, da se bo stanje izboljšalo, saj očitno razmišljajo podobno tudi na Filozofski fakulteti in si želijo več sodelovanja. Menila je, da je marsikdaj za pomanjkanje sodelovanja krivo to, da različne ustanove razvijajo različne usmeritve in različno gledajo tudi na prioritete v stroki. Motili bi se, če bi mislili, da raziskovalci želijo sodelovati samo zato, ker bi vsi radi predavali na univerzi. Gre bolj za razne druge neizkoriščene možnosti pretoka znanja v obeh smereh. Pozdravila je predlog dr. N. Šlibar in dr. M. Golež Kaučič, da bi te probleme obravnavali na posebnih področnih razpravah.

Dr. Damjan Prelovšek

se je navezal na izvajanje dr. M. Golež Kaučič in menil, da v celoti velja tudi za odnos med univerzo in znanstvenoraziskovalnim centrom, dr. J. Pirjevec pa je po njegovem mnenju zadel najbolj bistveni problem naše identitete. Nato je opozoril, da se je treba zavedati, da slovenska nacionalna identiteta ni samo jezik, ampak so to tudi spomeniki, za katere pa slabo skrbimo: nimamo zakonov, nimamo ljudi in znanja, ne volje, da bi kar koli spremenili in da tudi v prihodnje tega ne bomo popravljali. Poudaril je, da si našo identiteto v samostojni Sloveniji šele gradimo, zato je bistvenega pomena ohranjanje etnološke ali umetnostne dediščine. Skrbeti moramo za prihodnje generacije, dogaja pa se, da pred našimi očmi vse zelo hitro izginja. Mlajša generacija, zlasti mestna, ki se s tem ukvarja, nima več odnosa do umetnosti, ki je pretežno cerkvena, ki ima tradicionalno ikonografijo itn. Odvrča se od vsega, kar je slovensko. Znova se kopira, prinaša iz tujine vse, kot da bi se s tem želeli otresti zamudništva. S tradicijo pa je povezano tudi vprašanje jezika, ki je včasih kamen za vratom, ker nas zapira v ozke okvire, tako da ne vidimo evropske perspektive. Poleg tega je naša cela kultura pravzaprav vezana na jezik, literati so tisti, ki vodijo tudi dosti političnih akcij pri nas itn. in literati večinoma nimajo razumevanja za likovno dediščino, ki je drugačna kot literarna.

Na prva referata in doseđanja razpravo o sodelovanju med ZRC SAZU in univerzami ter visokimi šolami, predvsem ljubljansko Filozofsko fakulteto, se je navezal tudi **dr. Darko Dolinar**. Opozoril je, da je od dvesto raziskovalcev na ZRC SAZU habilitiranih približno ena četrtina in več kot ena tretjina jih na tak ali drugačen način sodeluje v visokošolskem pedagoškem procesu. Stiki se vzpostavljajo večinoma na individualni ravni, tako da bodisi fakultete in visoke šole vabijo k sodelovanju posameznike iz tega velikega kadrovskega rezervoarja bodisi da se raziskovalci z ZRC SAZU, ki se želijo preizkusiti tudi na univerzi, sami potrudijo, da dobijo takšno vabilo. Po mnenju dr. D. Dolinarja takšen najemniški odnos med univerzitetno institucijo in

raziskovalci ni trajno zadovoljiv. Vsak inštitut je namreč več kot vsota posameznikov in ZRC SAZU je več kot samo vsota inštitutov, torej bi lahko poskusili urediti naše sodelovanje z visokošolskimi institucijami na ravni partnerskega razmerja. Dosedanji poskusi pogovora o tem med Filozofsko fakulteto in ZRC SAZU so nekajkrat obtičali v slepi ulici. V tem smislu je posebej pozdravil referat gospe dekanje, ki dokazuje, da je sodelovanje v obojestranskem interesu. Naslednji korak je torej v tem, da obe strani skušata premagati ovire s pogovori med vodstvom obeh hiš, med posameznimi inštituti in oddelki in tudi na čisto individualnem nivoju; ko pa bo doseženo vsaj osnovno soglasje, bi si morali prizadevati za širše sistemske rešitve.

Izpostavil je dve področji, pri katerih se je zatikalo doslej – pri denarju ali natančneje pri delitvi namenskih finančnih virov za raziskovanje in pri neuskkljenosti in neenakopravnosti nazivov – in podrobneje predstavil problematiko:

Kdor hoče delati na univerzi, se mora seveda kvalificirati po univerzitetnih pravilih, to je, doseči ustrezen pedagoško-znanstveni naziv. Vendar že sama merila za habilitacijo in še bolj njihovo praktično izvajanje kažejo, da ljudje, ki niso redno zaposleni na univerzi, zadenejo na večje težave kot tisti, ki so na univerzi doma. Spomnil je na značilne primere iz zadnjih let. Človek, ki je začel zelo uspešno kariero na Filozofski fakulteti, se izkazal s številnimi kvalitetnimi in odmevnimi objavami ter celo nagradami, je prišel na ZRC SAZU in pri tem kot docent ohranil dodatno tretjinsko delovno razmerje na Filozofski fakulteti; ko pa se je tam prijavil za izvolitev v izrednega profesorja, je bil zavrnjen, ker mu je zmanjkalo pol t. i. »pedagoške točke«. Te točke si je mogoče pridobiti recimo s pisanjem učbenikov ali z mentorstvom pri diplomah, magisterijih, doktoratih, ne pa z normalnimi predavanji in izpiti. Kdor je torej na univerzi zaposlen samo delno in ima vrh tega morda še to smolo, da dela v stroki z malo študenti, le s težavo doseže zahtevane pedagoške točke; kaj šele honorarni sodelavec, ki sploh ne more postati mentor pri diplomah, četudi je habilitiran. Za napredovanje pa morajo takšni sodelavci izpolniti enake zahteve kot polno zaposleni visokošolski učitelji, čeprav na fakulteti ne morejo opravljati takšnega dela, ki bi jim to sploh omogočilo. Kot drugo ilustrativno značilnost je navedel: pri volitvah v univerzitetne nazive je zapovedano napredovanje po stopnjah, preskočiti jih je mogoče samo izjemoma – po posebnem postopku. Če nekdo, ki je v raziskovalni sferi že dosegel višji naziv, želi delati tudi na univerzi ali je celo tja povabljen, bo praviloma izvoljen za docenta. Tak primer imamo čisto blizu: znanstveni svetnik z uglednimi mednarodnimi objavami in drugimi referencami, tudi že izredni član SAZU, je bil na univerzi izvoljen najprej za docenta. (V podobnih primerih kolegi morda dobronamerno priporočijo kandidatu, naj se vendar sprijazni s tem,

saj ga bodo že čez pol leta lahko izvolili za izrednega profesorja, še en semester pozneje pa za rednega; in to se je tudi res dogajalo.) Takšno ravnanje s prišleki iz »čistih« raziskovalnih organizacij se upravičuje s tem, ker pač nimajo nobene pedagoške izkušnje in morajo zato skozi normalni reelekcijski postopek tako kot vsak začetnik. Toda kot je dobro znano, je pretok v nasprotno smer urejen čisto drugače: kadar se habilitirani visokošolski učitelj zaposli v raziskovalni organizaciji, se mu avtomatično prizna ustrezen raziskovalni naziv. O tej ureditvi je mogoče reči vsaj to, da je zelo asimetrična, sploh pa ne enakopravna. Dr. D. Dolinar je izpostavil, da je to eden tistih kamnov, ob katerih se zaželeno sodelovanje med raziskovalno in visokošolsko sfero lahko grdo spotakne. Razumljivo je, da je status fakultet in visokih šol drugačen od statusa raziskovalnih zavodov in da za ene veljajo drugačna organizacijska pravila kakor za druge. Verjetno pa bi lahko z obojestranskim prizadevanjem omehčali vsaj togo administrativno prakso in razširili manevrski prostor pri uporabi teh pravil. Formiranim in uveljavljenim raziskovalcem na univerzi bi morda priznali že preverjeno znanstveno usposobljenost in zahtevali od njih samo pedagoško habilitacijo, in sicer na tak način, da bi jim bila realno dosegljiva; pri delno zaposlenih ali honorarnih sodelavcih naj bi bili zahtevani dosežki usklajeni z dopuščenim obsegom in vrsto njihovega pedagoškega dela. Poudaril je, da se pri tem ne zavzema za nikakršno popuščanje ali neupravičeno prednost, temveč samo za smiselno enakopravno obravnavo – po analogiji s priznavanjem univerzitetnih nazivov v raziskovalni sferi. Doslej je bilo ponavadi slišati izgovor, da to ni mogoče, ker sodimo v različne upravne resorje, ki se pač ne morejo sporazumeti. Glede na to, da področje ureja isto ministrstvo, ki ima sicer silno razvejen in zapleten ustroj in zaradi tega najbrž tudi precejšnje težave samo s sabo, je po Dolinarjevem mnenju rešitev v dogovoru na delovni ravni, iz katerega bo razvidno, da sta obe strani zainteresirani za kar se da gibke in prožne oblike medsebojnega sodelovanja. V luči tega je mogoče zahtevati, naj naposled tudi ministrstvo ukrepa bolj učinkovito in odstrani administrativne ovire.

Dr. Neva Šlibar

je najprej predstavila stanje na Filozofski fakulteti, kamor prihajajo pritožbe o habilitacijah in nazivih. Težka naloga dekana oz. dekanje je, da zagovarja vse možnosti, kljub temu, da nekatera področja že več let nimajo organiziranega podiplomskega študija, ker za določene smeri pač ni bilo dovolj interesa med študenti. Glede vprašanja etnologije in folkloristike je menila, da bi se o problemih morali posvetovati kolegi in kolegice s tega področja, in nadaljevala, da mora imeti kot dekanja ves čas v mislih tudi zaposlitev diplomantov, ob čemer se sprašuje, kakšne so pravzaprav potrebe naše družbe. Ker

družbo soustvarjamo, soustvarjamo tudi potrebe, torej istočasno ustvarjamo delovna mesta. Navezala se je tudi na dr. J. Pirjevca in navedla svoje izkušnje, saj je tudi sama Tržačanka in je dolgo živela v tujini. Slovenstvo je doživela pravzaprav vedno kot nekaj zelo pozitivnega. Prednosti, ki nam jih prinaša slovenstvo, ne znamo dovolj dobro izkoristiti. Sama je vedno naletela na izredno veliko zanimanje in veliko prijaznost in navdušen je tujcev ter na interese, da bi spoznali slovensko problematiko – v Ameriki, v Avstriji, v Nemčiji so jo pogosto prosili, da bi pisala o slovenski problematiki, čeprav je germanistka in ji npr. področje slovenske literature ni tako blizu.

V zvezi z etnomuzikologijo na Filozofski fakulteti pa je dejala, da gre le za eno od vprašanj novih transverzalnih ved, ob katerih se pojavlja problem njihove matičnosti. Ob t. i. medkulturnosti se zastavljajo vprašanja: Kam spada medkulturnost? Na kateri oddelek? Na kateri oddelek spadajo feministične študije? Takih vprašanj bo vse več; stroke se bodo namreč vedno bolj povezovale.

Dr. Oto Luthar

je spregovoril o konkretnih možnostih sodelovanja in pozdravil zamisel o organiziranju srečanj v okviru samo ene vede, saj bi tako ljudje ob konkretnih primerih našli ustrezne rešitve. Pozdravil je razpravo dr. D. Dolinarja o tem, da bi bilo treba skleniti ustrezní sporazum med ustanovami iz dveh razlogov; prvič zato, ker bi tako spodbudili vse ravni (od dekanata do vodstev oddelkov) in pokazali, da obstaja interes za sodelovanje, in drugič, ker se preko formaliziranega dogovora lahko stvari hitreje rešuje. Če bi nam uspelo skleniti tak dogovor, potem je ureditev tega položaja na ministrstvu še najmanjši problem. Ministrstvo se namreč ne more odločati namesto nas, bo pa prisluhnilo našim argumentom in seveda dejstvu, da smo se uspeli dogovoriti.

Dr. Darja Mihelič

se je v svoji razpravi vrnila na izvajanja dr. M. Stanonik in dr. J. Pirjevca. Spoznanje, da dijaki, ki pridejo na fakulteto, ne znajo niti jezika, da nimajo niti osnovnega znanja o etnologiji, je zanjo zelo zaskrbljujoče. Če bi se stroke med seboj dogovorile o najnižjem možnem znanju, ki naj bi ga dijak prinesel iz srednje šole, bi verjetno uspele spremeniti učni načrt. Strinjala se je tudi z dr. D. Prelovškom, da se humanistike in identitete ne more enačiti samo z jezikom, ampak je treba upoštevati etnologijo, zgodovino v najširšem smislu, umetnostno zgodovino in vse njene razsežnosti, ker vse to je v bistvu del narodove identitete. Glede števila objav Filozofske fakultete v zadnjem letu, ki jih je omenila dr. N. Šlibar, pa je pripomnila, da znanstveno-raziskovalno delo ni samo objava. Način dela na inštitutih je nekoliko drugačen – gre v

bistvu za leksikološka dela, ki jih je omenila dr. V. Smole, za slovarska dela itn.; to so temeljne raziskave za narod, ki jih na fakulteti nekdo, ki je polno pedagoško zaposlen, ne more izvajati. Obe raziskavi, fakultetna, ki nekako bolj stremi za sintezami, kot inštitutska, sta kompatibilni. Tu ne gre za razhajanje. Delo fakultetnega profesorja je neposredno povezano s študentom in je zato bolj učinkovito kot delo nekoga na raziskovalnem inštitutu, ki takega stika z mladimi, perspektivnimi in dela voljnimi kadri nima.

Nato se je obrnila še na dr. N. Šlibar glede vprašanja, ali nima tudi univerza nazivov višji znanstveni sodelavec, znanstveni svetnik itn. in kako je s prevedbami teh, če si zaželi delati pedagoško. Ali tudi začnejo s statusom docenta ali gredo morda više? Raziskovalci z inštitutov imajo mnogo težav, da bi postali mentorji doktorandom nenazadnje tudi zato, ker tisti, ki še niso redni profesorji na fakultetah, tudi zbirajo svoje točke, ker so tudi oni v stalni stiski za pridobivanje pedagoških točk. Izpostavila je perečnost problema pedagoških točk tako za zunanje kot tudi za notranje sodelavce v različnih strokah: npr. klasični filolog ali zgodovinar delujeta na smereh, za katere so odloča zelo malo študentov, kar pomeni, da bodo imeli tudi vrhunski profesorji veliko problemov, da bi dobili prek pedagoškega dela zadostno število točk.

Dr. Neva Šlibar

se je navezala na razpravo o slabi izobrazbi dijakov in študentov in menila, da imajo današnji študentje predvsem druga znanja. Kot predavateljica v prvem letniku skuša z vprašanji ugotoviti, kaj se dogaja v glavah teh študentov. Spremembe v zaznavanju sveta, razpršenost misli ... in podobno se pojavlja v načinu razmišljanja, govorjenja in pisanja. Po njenih izkušnjah njihov problem ni izražen je v slovenščini, temveč problem drugačne logike, povezovanja, koherentnosti. Mladi so danes socializirani na drugačen način, dolžnost pedagoškega delavca pa je, da vzpostavi povezave, da jim skuša pokazati, da je tudi danes tako, kot je bilo v zgodovini: da se funkcije ne spreminjajo, spreminjajo se oblike. Po njenem mnenju nimajo premalo faktografskega znanja, ampak znanja, ki ga imajo, ne znajo povezovati, kar je verjetno najhuji problem te izobrazbe: niti, kot je navedel dr. J. Pirjevec, ne poznajo mitologemov in antičnih junakov. Vendar pa je poudarila, da se bo treba prilagoditi temu drugačnemu načinu mišljenja, saj je potencial mladih zelo dober, da so zelo zainteresirani, motivirani in da so to »dobre generacije«.

Dr. Barbara Murovec

je nastopila s konkretnim predlogom ministrstvu. Menila je, da se sme izobraževanje omejevati le na osnovno in srednjo šolo, na univerzi

pa bi moralo biti – in zagotovo je v zakonu tako definirano – raziskovanje osnovni pogoj za izobraževanje. Dejstvo pa je, da Filozofske fakultete pač ni treba sodelovati z inštituti. Predlagala je, da bi se za univerze ukinilo programsko financiranje iz Urada za znanost in se spremenilo zgolj v projektno financiranje. Univerzitetni delavci namreč že v okviru svoje osnovne dejavnosti delujejo raziskovalno, na projekte pa se lahko potem prijavljajo skupaj z drugimi in dobivajo tisto četrto tretjino. Ko se prijavljajo projekti na raziskovalni ustanovi, se s tem pokrivajo osnovne plače.

Dr. Borut Telban

je v razpravo vnesel vtise z razgovorov v Evropski uniji, z bruseljskega srečanja z naslovom *Enlarged Europe for Researchers*. Na njem je Romano Prodi poudaril, da iz Slovenije prihajajo izvrstni matematiki, ki naj bi bili na splošno mnogo boljši kot tisti z zahoda, humanistike seveda ni mogel pohvaliti, ker ni v takem obsegu prisotna na tuji sceni. V Bruslju so opozorili, da bi se moralo v znanosti vzpodbujati predvsem reševanje problemov namesto recikliranja in akumulacije podatkov. Moralo bi se stimulirati radovednost, kreativnost, imaginacijo. Če se iste stvari predstavi na drugačen, predvsem aktualen način, postanejo le-te zanimive za študente. Izpostavil je, da se pogosto govori o ogroženosti slovenstva. Uporablja se kot esencijalizacija in objektivizacija slovenstva, medtem ko se v svetu, kjer potekajo mnogotere in stalne migracije, identitete nič več ne esencijalizirajo in objektivizirajo. Stan je v Sloveniji ga večkrat spomni na Novo Gvinejo, kjer je njihova mitologija hkrati tudi njihova bit, ki se živi in je po njihovem mnenju že kar utelešena. Ta pogled je izredno težko razumljiv za sodobni zahodni pogled na človeka, saj na primer fundamentalizem tudi esencijalizira npr. religijo v človeku, to pa povzroča posledice še posebej na družbeno-političnem nivoju. Poudaril je, da ima osebno raje fluidno slovenstvo, kar pomeni, da bi se morali navaditi na stalne spremembe, stalno vključevanje novih navad, slovenščina pa bi morala sprejemati tudi tuje izraze v slovenski jezik, saj bo preživela le na ta način. V nasprotnem primeru bo, podobno kot latinščina, izumrla. Angleščina, na primer, je sprejela sedemdeset odstotkov tujih izrazov in tudi to dejstvo jo je uveljavilo kot svetovni jezik, da ne rečemo svetovni pidžin z veliko lokalnimi oblikami. Poudaril je, da bo v prihodnosti vedno bolj pomembna večja mobilnost tako študentov kot univerzitetnih učiteljev in raziskovalcev in postavil vprašanje, kako bomo v ta prostor dobili tuje profesorje in tuje študente, če se na dodiplomskem študiju ne sme predavati v tujem jeziku? Izbirne predmete v tujem jeziku imajo namreč le na Ekonomski fakulteti in Fakulteti za organizacijske vede v Kranju. Uvedel se bo kreditni sistem, delovna mesta se bodo sprostila tam, kjer profesorji podvajajo svoja predavanja, hkrati pa se bo pojavila možnost za daljše

obiske gostujočih profesorjev tako iz tujine kot iz domačih raziskovalnih institucij. Predstavil je primer, da nekdo, ki mu je v tujini omogočeno, da predava kot gostujoči profesor, v Sloveniji – če ni habilitiran – sploh ne more predavati svojega predmeta, tudi kot gostujoči profesor ne. Tudi odnos do tistih, ki so študirali ali pa še študirajo v tujini, se bo moral spremeniti. Spomnil je na svoj primer, ko je potekala nostrifikacija doktorata kar dve leti, potem pa še nekaj dlje sama habilitacija – vse skupaj več kot štiri leta, kar je zagotovo dolga doba. Izpostavil je tudi problem predavateljev, ki opravljajo ministrsko službo ali pa so zaposleni v vladnih ustanovah: na Hrvaškem in v Makedoniji se je namreč pokazalo, da ministri izredno slabo predavajo, da so veliko ~~zadržani~~, da niso na tekočem z novimi spoznanji v stroki in tako naprej. Ustavil se je tudi ob prijavah na razpise, zlasti tiste, ki jih sploh ni. Če bi na primer hotel postati predstojnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti, tam ni razpisa za to mesto, na katerega bi se lahko prijavi tudi zunanji kandidati. Ne glede na to, da bi lahko nek sposoben vodja oddelka vpeljal »svežo kri« v oddelek, se raje neutrudno reciklira jo kar znotraj samega oddelka. Marsikje v svetu si z razpisom želijo, da bi dobili predstojnika, ki bi bil mednarodno uveljavljen strokovnjak in dober organizator, ki bi imel ideje in bi doprinesel k večji učinkovitosti, boljši strokovnosti in širši prepoznavnosti oddelka. Menil je, da bi morale biti tako naloge kot odgovornosti predstojnikov večje in drugačne, zato bi kandidat poleg drugih kvalitiet moral izpolnjevati tudi vse pogoje za rednega profesorja. Ta naziv pa bi ob prevzemu predstojništva tudi dobil.

Dr. Vera Smole

je najprej pojasnila, da ni res, da raziskovalec z ZRC SAZU ne more biti vključen v podiplomski program. Njena praksa potrjuje nasprotno, je pa res, da če mentor na fakulteti nima enakopravnega odnosa do svojih kolegov z inštitutov, potem jih ne vključuje. Možnost obstaja, ustavi se pri posameznikih. In še en pogoj je: da so raziskovalci lahko nosilci predmeta, si morajo pridobiti pedagoške nazive. Nadaljevala je o tem, da univerzitetni učitelji hitreje sledijo razvoju stroke, hitro reagirajo, ustvarjajo več krajših del, na inštitutih pa se ponavadi izvaja dolgoročne projekte, pri katerih je treba včasih desetletja ali še več upoštevati isto začetno metodologijo. Navedla je primer *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki ga je bilo treba izdelati od začetka do konca po bolj ali manj enaki metodologiji. Ne glede na to, da so kolegi spremljali razvoj leksikografije, na metodologijo bistveno niso mogli vplivati. Novejše znanje, pa tudi izkušnje, bodo lahko izkazali šele pri nadaljnjih podobnih delih.

Zavrnila je očitek, da profesorjem pišejo članke in zbirajo gradivo

študentje: vse je odvisno od posameznika. Svoje študente, ki naredijo npr. dobro diplomsko delo, skuša usmeriti v to, da pripravijo članek za objavo, se pravi, da dobijo točke, ki jih bodo nekoč potrebovali tudi pri svojem napredovanju. V tako delo pa sama pogosto vloži večji časovni delež, kot bi ga, če bi raziskavo opravila sama. Kar zadeva ločevanje izobraževalnih in raziskovalnih organizacij, je že tako, da so organizacije imenovane po svoji osnovni dejavnosti. Čeprav ne bi nikjer pisalo, da se od univerzitetnih učiteljev zahteva, naj se ukvarjajo tudi z raziskovalno dejavnostjo, se to pokaže kot nuja pri habilitacijah oziroma pri napredovanjih.

Menila je tudi, da med mladimi obstaja interes za nacionalne vede, problem je le v tem, kako so jim te vede predstavljene in osmišljene. Do pred nekaj leti je veljalo na slavističnem oddelku prepričanje, da dialektologija, zgodovina jezika ipd. ne zanimajo nikogar, danes pa se je izkazalo, da ti seminarji postajajo vedno bolj obiskani.

Dr. Marjan Kordaš

je pripomnil, da bi bilo strateško najbolj potrebno posvetiti razpravo temu, o čemer je govoril dr. J. Pirjevec, nato je nadaljeval, da je odnos med Filozofsko fakulteto in ZRC SAZU tak kot odnos med Inštitutom Jožefa Stefana ter Fakulteto za kemijo in kemijsko tehnologijo; med Medicinsko fakulteto ter učno bazo v Mariboru; odnos pri habilitacijah na Fakulteti za matematiko in fiziko za tiste, ki učijo matematiko in fiziko na tej fakulteti ali na drugih fakultetah. Z Inštituta Jožefa Stefana se nihče ni mogel habilitirati v učiteljski naziv na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo. Kar zadeva prevedbo znanstvenega naziva v pedagoški naziv, pa ni bilo težav, če je bila kandidatu dana možnost, da je začel učiti. Če pa te možnosti ni bilo, so nastale težave. »Če ni- maš učiteljskega naziva, ne moreš predavati,« mu je bilo rečeno in takih in podobnih absurdnih situacij na različnih fakultetah ni malo. Največ je torej odvisno od posameznikov, ki so v načelu ali podpirali ali zavirali habilitacijo strokovnjakov zunaj univerze. Tako je bilo do leta 1969, ko je delal v Habilitacijski komisiji Univerze v Ljubljani.

Dr. Marina Lukšič Hacin

je opozorila najprej na problem mentorstva – ta je vezan na uni- verzitetne kriterije in na to, kako jih posamezne fakultete izvajajo v praksi. Sama že več kot deset let sodeluje s Pedagoško fakulteto in Fakulteto za družbene vede, je habilitirana in je samostojna mentorica, kar pomeni, da univerzitetni pogoji in statuti to dovoljujejo. Podprla je mnenje dr. B. Telbana glede predavanj ministrov: v času ministro- vanja bi morali vsaj tisti ministri, ki predavajo predmete na fakultetah, ki temeljijo na kritični distanci do obstoječe stvarnosti, predvsem pa politike (seveda v prvi vrsti na FDV), zamrzniti aktivno delo na fakulteti

in se potem vrtni v znanstvene kroge. Navedla je primer s Pedagoške fakultete pri sociologiji vzgoje, kjer so se pogovarjali o Althusserjevih ideoloških aparatih. Nosilec predmeta je bil minister in je dopovedoval slušateljem, da Althusser zdaj, odkar je on minister, ni več v veljavi, da je moderna, postmoderna prinesla nekaj drugega. Poudarila je tudi, da se v Sloveniji in na univerzi ne zavedamo dovolj mobilnosti, ki jo prinaša Evropska unija in pomeni veliko potencialno možnost bega možganov, to kažejo vse sodobne študije, ki jih opravljajo na Ekonomski fakulteti. Raziskovalci na ZRC SAZU so iz vrst najboljših študentov in so se morda nekateri kljub povabilom univerze odločili oditi na ZRC zaradi avtonomije, dokaz za to je, da se posamezniki s Pedagoške fakultete in Fakultete za družbene vede zanimajo, ali obstajajo možnosti zaposlitve na ZRC SAZU ravno zato, ker vedo, da se v tej točki ZRC pomembno razlikuje od ljubljanske in mariborske univerze.

Dr. Stanko Kokole

se je navezal na predavanje dr. J. Pirjevca in na njegovo opozorilo, da je podlaga humanističnim vedam vendarle tista veda, ki se ukvarja z obema klasičnima jezikoma in ki doprinese tudi k temu, da lastni jezik govorimo morda bolje, bolj artikulirano in se znamo v njem precizneje izražati. Pohvalil je Filozofsko fakulteto, da se je na njej vseskozi ohranil oddelek za klasično filologijo, od katerega niso dobili svojega znanja samo klasični filologi, ampak tudi mnogi zgodovinarji, arheologi, umetnosti zgodovinarji in teologi. Humanistična tradicija je v nekem, čeprav majhnem merilu na ljubljanski Filozofski fakulteti preživela na tem zglednem oddelku, na katerem nikoli ni bilo negativne selekcije, ker so bili v vseh generacijah rezultati pozitivni. Dr. S. Kokole se je iz lastne izkušnje večletnega študija na tem oddelku zahvalil vsem takratnim profesorjem in obžaloval, da na posvetovanju ni bil prisoten noben njihov predstavnik.

VREDNOTENJE REZULTATOV HUMANISTIČNIH VED

MODERATOR

Darja Mihelič

PRISPEVKI

Darja Mihelič, Majda Merše,
Drago Perko in Naško Križnar

DISKUSIJSKI PRISPEVKI

Janez Kranjc, Darko Dolinar in Damjan Prelovšek

RAZPRAVA

PRISPEVKI

MÉNÉ, MÉNÉ, TEKÉL, UPARSIN (Daniel 5, 24–28)

DARJA MIHELIČ

Reklo, s katerim je naslovljen prispevek, je svetopisemsko. Na steno ga je napisala skrivnostna roka. Modri prerok Daniel je babilonskemu vladarju, Nabuhodonozorjevemu sinu Baltazarju (6. stol. pr. n. št.), pisánje pojasnil takole: *»Preštel je Bog tvoje kraljestvo in mu odredil konec; stehan si bil na tehnicah in izkazalo se je, da si prelahak; tvoje kraljestvo bo razdejanó in izročeno Medijcem in Perzijcem.«* Prerokba se je uresničila.

Danielovo tolmačenje napisa vzbuja bolečo prisposodno primerjavo z ocenjevanjem »sadox« raziskovalčevega dela in posledično s plačevanjem raziskav, ki ju je v samostojni državi Sloveniji leta 1998 ob jesenskem razpisu sredstev za raziskovalne projekte vpeljalo (tedaj še) Ministrstvo za znanost in tehnologijo, z manjšimi lepotnimi popravki pa ga uveljavlja tudi njegov naslednik, Ministrstvo za šolstvo znanost in šport. Pri odločanju ministrstva o (ne)dodelitvi sredstev za izvajanje raziskovalnih projektov je kot odločilno merilo postavljena najnižja »znanstvena teža« prijaviteljev raziskovalnih projektov, ki izhaja iz vrednotenja (točkovanja) prijaviteljevih znanstvenih objav in izkazil.¹ Kdor doseže mejno »znanstveno težo«, pridobi pravico, da se poteguje za pridobitev državnih sredstev za znanstveno-raziskovalno delo.

Miselna zveza, na katero napeljuje raziskovalca Danielovo pojasnilo napisa na steni, je:

»Raziskovalec! Preštel je uradnik ministrstva tvoje objave; točkoval jih je in ugotovil, da nimajo zadostne teže; denar, ki ti ga je ministrstvo doslej namenjalo za raziskovalno delo, bo dodeljen drugim ...«

¹ Pri »teži« raziskovalčeve znanstvene objave nima odločilnega pomena njena vsebina, ampak ugled publikacije, ki je prispevek priobčila ali se nanj sklicevala. Odgovorni nosilec temeljnega raziskovalnega projekta in ena tretjina aktivnih raziskovalcev v projektni skupini mora imeti: vsaj en znanstveni članek kot edini avtor objavljen v (podrobneje opredeljeni) mednarodno ugledni znanstveni reviji v zadnjih treh letih ali ustrezno število člankov v soavtorstvu, vsaj en citat v zadnjih petih letih in izkazano sodelovanje v mednarodnem znanstvenem projektu v zadnjih treh letih.

Želje po vrednotenju (merjenju) in primerjanju raziskovalnega dela (t. i. »scientometrija«) niso nove, prizadrevni (in dragi) poskusi njihovega uresničevanja pa vsaj za nekatere stroke ne nudijo zadovoljivih rezultatov. V Sloveniji se pri vrednotenju raziskovalčevega dela upoštevajo predvsem raziskovalčeve (znanstvene) objave. Raziskovalec mora poskrbeti, da za to usposobljen bibliograf vnese podatke o njegovih objavah v knjižnični računalniški sistem COBISS. Ta se pri določanju tipov objav opira na UNIMARC, ki za tipologijo predpisuje mednarodno uveljavljene kode. Slovensko ministrstvo je pritegnilo COBISS kot orodje za količinsko računalniško vrednotenje pomembnosti znanstvenih objav in njihovih avtorjev. Program ministrstva objave po različnih merilih (tip objave, kraj objave: tuja – domača založba, mesto objave: ugledna mednarodna – domača revija) »obteži« oz. ovrednoti z določenim številom točk. Seštevek točk iz znanstvenih objav naj bi samodejno pokazal znanstveno vrednost posameznika.

Števni, kvantitativni pristop, ki se uporablja pri opisanem vrednotenju, je morda primeren za tehniške, naravoslovne ipd. vede, za humanistične (in deloma družboslovne) pa manj – če sploh. Pa tudi znotraj tehniških in naravoslovnih strok je sistem do nekaterih usmeritev hudo krivičen.²

Vsekakor je pri humanistiki (in družboslovju) vsebina pomembnejša od forme (tipa in mesta) objave, ki bi jo morda mogli količinsko izmeriti. Publikacije, ki so si po formalnih merilih enake, so pri humanistiki po kakovosti vsebine lahko zelo različne. Posamezno vsebinsko kakovostno delo more odtehtati več drugih povprečnih, ki so mu sicer po formalnih kriterijih enaka ali pa ga (po le-teh) celo presegajo. – Ponazorimo to s primerom s področja umetnosti: France Prešeren je Slovencem zapustil eno samo drobno knjižico *Poezije*, s katero slovi kot največji slovenski pesnik. Spomnimo se njegove pikre oznake prijatelja Matija Čopa: »V Ljubljani je dihur, ki nož in dan shre knjige, od sebe pa ne da nar man jshi fige.«³ Tudi razgledani razumnik in pesnikov prijatelj Matija Čop je zapustil le malo objav, kljub temu pa je v marsikaterem pogledu odločilno pozitivno vplival na slovensko kulturo.

In zdaj k osnovnim vprašanjem, ki jih želimo osvetliti.

- Ali je raziskovalno delo v humanističnih strokah sploh pomembno in vredno?
- Ocenjevanje (objavljenega) raziskovalnega dela v humanistiki
  - a) glede na tip objave,
  - b) primerjava strok med seboj,

² O scientometriji med drugim: Mali, Jug, 1995. Javne kritike sistema so npr. Strmčnik, 1999; Mihelič, 1997; Mihelič, 1999.

³ Prešeren, 1847; Prešeren, 1832.

- c) po vsebini (splošne, aktualne, komercialne vsebine na eni in garaške bazične podrobne študije na drugi strani),
- d) po mestu objave.

Če bi prvo vprašanje je o pomenu humanističnih raziskav zastavilo naključnim sogovornikom, bi verjetno večina vprašanih odgovorila, da raziskovalno delo v humanistiki morebiti ni povsem brez vrednosti, da pa posebne koristi od njega ne vidi. Razlog za tak odgovor je iskati v sodobnem liberalističnem načinu življenja, ki materialno in komercialno postavlja pred intelektualno in duhovno. Dandanes v razvitem svetu prevladuje življenje v majhnih, med seboj odtujenih družinskih skupnostih, kjer vsakdo gleda predvsem na lastni gmotni dobrobit (dobra služba, stanovanje, avto ipd.). Večina ljudi v takem okolju vrednoti delo (tudi raziskovalno) po finančnem dobičku, ki ga prinaša, po neposrednih takojšnjih koristih za družbo in gospodarstvo, po konkretni uporabnosti, ki jo v stroki vidi za lastno osebo (cenjeni so npr. poklic zdravnika, veterinarja, ekonomista, gradbenika, arhitekta ipd.). Dobrine raziskovalnega dela, ki niso materialno in uporabno merljive – taka pa je večina raziskav na področju humanistike – na vrednostni lestvici strok v sodobni družbi kotirajo precej nizko, njihovi nosilci pa tudi ne dosegajo posebnega družbenega ugleda.

In vendar imajo humanistične raziskave svojo vrednost za človeka: širijo njegovo obzorje duha, osveščajo ga o svetu in njem samem, služijo nacionalnemu interesu, krepijo narodno samobitnost, samozavest in razpoznavnost narodnostne skupnosti navzven ter omogočajo njeno soočenje z drugimi tovrstnimi skupnostmi. Odločilno prispevajo k doseganju kulturne in intelektualne širine in omike. Pri navedenem gre za dragocene, a materialno nemerljive učinke, ki pa jih celo vsi izobraženci ne cenijo.

Zaradi opisanega značaja humanističnih strok terja ocenjevanje (izraz se mi zdi primernejši kot vrednotenje) dela v humanistiki predvsem poglobljen vsebinski pretres in vsestransko širino, čeprav je tudi v humanistiki oblika objave različno cenjena. Razvrstitev različnih vrst (tipov) znanstvenih objav na vrednostnih lestvicah tehniških in naravoslovnih ved na eni ter humanističnih in družboslovnih na drugi strani se zelo razlikuje. Razlika izvira iz značaja in izkušenj vsake posamezne stroke: slednja daje razvrstitvi verodostojnost, zato jo je treba – tako pri humanistiki in družboslovju kot pri naravoslovju in tehniki – upoštevati kot merodajno, ne glede na želje po poenotenju meril za vse stroke.

- Na področju humanističnih ved praviloma veljajo za najbolj elitne sintetične znanstvene monografije ali njihovi deli s celovitim *ab ovo* prikazom določene širše problematike, za katerimi se skrivajo leta in leta raziskovalnega dela in spremljanja pomembne literature in izsledkov o obravnavani temi.

- Nekoliko nižje kotirajo znanstvenokritične temeljne objave izvirnega gradiva, komentiranih korespondenc, del velikih mislecev, ki so opremljene s tehtnimi spremnimi študijami. Dragocenost teh objav je v razkrivanju povsem novih podatkov in dejstev, ki v stroki edini prinašajo možnosti novih spoznanj. Ta dela omogočajo raziskovalno nadgradnjo in revizijo dosedanjega strokovnega védenja. Zanemarjanje tovrstnih objav ima za posledico stagnacijo stroke na stopnji bolj ali manj privlačnega »recikliranja« starih in že znanih spoznanj.
- Na tretje mesto se uvrščajo humanistične razprave v periodičnih publikacijah (revijah) in tematskih zbornikih, ki tudi na monografski in sintetični način obravnavajo določeno problematiko.
- V humanistiki so maloštevilni izvirni članki z »udarnimi«, kratkimi spoznanji in sporočili, kakršne srečujemo na področjih naravoslovja in tehnike, kjer so prav taki prispevki izjemno visoko vrednoteni; pač pa poznamo na humanističnem področju gobelinske mikroštudije, ki so lahko podlaga velikih sintez: vendar pa taki članki na vrednostni lestvici znotraj humanistike ostajajo bolj pri dnu, čeprav so neredko zelo dragoceni.

To so bolj ali manj splošne lastnosti, ki v formalnem pogledu glede na tip objave veljajo za vso humanistično paletu. Dodatno moremo ugotoviti, da je obseg člankov s področja družboslovja in humanistike praviloma večji kot pri drugih vedah, katerih strokovnjaki, omejeni s plašnicami dojemanja lastne stroke, občasno postržejo s svojim osebnim in prepričanjem strokovnih kolegov, da je članek, ki obsega prek šest strani, za katero koli stroko predolg; kdor ga objavi, je nesposoben dolgoveznež, saj je vendar mogoče na šestih straneh povedati vse ...⁴ Humanistične in družboslovne objave se od naravoslovnih in tehniških praviloma razlikujejo tudi po tem, da je avtor objave navadno en sam, kar mu nedvomno nalaga večjo odgovornost, kot je to pri objavah, ki so plod dela večjega števila raziskovalcev, ki skupaj skrbijo za vsestransko kakovost prispevka.

Med strokami, ki se stiskajo pod skupnim humanističnim pokrovom (a tudi med raziskovalnimi usmeritvami znotraj posamezne stroke), pa moremo ugotoviti tudi precej razlik.

Humanistične stroke imajo po svoji naravi in vsebini različen domet. Nekatere so univerzalne (podobno kot npr. matematika, fizika, kemija, medicina, pravo, ekonomija): probleme in vprašanja teh strok sočasno raziskujejo strokovnjaki povsod po svetu. Njihova ciljna bralna publika je »svetovna«, priporočljivi uporabni jezik angleščina, soočanja

⁴ To mnenje je izrazil vodilni član Komisije za financiranje znanstvenega tiska in sestankov na sestanku komisije 11. maja 1999 na Ministrstvu za znanost in tehnologijo, Oddelek za informacijsko infrastrukturo v Mariboru.

izsledkov pa so globalna. Humanistične stroke, ki jim je dana tovrstna širina, so npr. filozofija, teologija, antropologija, klasična filologija, deloma muzikologija. – Na drugi strani pa je vrsta humanističnih strok načrtovano vezana na nujne in pomembne raziskave prostorsko ožjega (na Slovenskem narodnostnega, srednje- in vzhodnoevropskega, evropskega) območja: to so slavistika, etnologija, arheologija, zgodovina (kolikor ne gre za zgodovino filozofije, vere ipd.), umetnostna zgodovina ipd. Tovrstne »nacionalne vede« imajo specifičen pomen za državo in narod: njihovo poslanstvo je v ohranjanju narodnostne samobitnosti, razpoznavnosti navzven in osveščenosti navznoter. Čeprav pri teh strokah niso izključene svetovne teme, pa npr. slovenska raziskava etnologije »Črne Afrike« ne more biti samodejno, samo zaradi svoje vsebinske svetovljanskosti pomembnejša (in v primeru enake kakovosti) vrednejša od primarne izvirne etnološke raziskave domačega slovenskega prostora ali slovenskega življa doma in na tujem. Podrobne študije na terenu, ki jih je dolžan in jih zmore vsak narod za svoje območje raziskati sam, prispevajo novosti v svetovno zakladnico znanja, za njihovo izvajanje pa so najbolj pristojni in prvi poklicani narodovi lastni raziskovalci. Zakaj bi raziskave o nas samih (kot o kakšnih eksotičnih osebkih) zaupali tujcem, če jih znamo in zmoremo opraviti sami? Podcenjevanje raziskovalnega dela, ki ga nacionalno usmerjena stroka soglasno ocenjuje za nujno in primarno, samo zaradi njegovega ožjega, narodnostno naravnane raziskovalnega območja, bi bilo huda napaka. Univerzalna narava stroke sama po sebi ne sme samodejno postavljeni te stroke na vrednostni lestvici humanistike nad »nacionalno«. Žal pa marsikateremu izobražencu dandanes ni mar za materni jezik, nacionalno etnologijo, zgodovino, ampak prisega le na svetovno humanistično »širino«.

Po vsebini so humanistične raziskave – tudi znotraj posamezne stroke – različne: njihova dopadljivost navzven je pogosto odvisna od populistične iznajdljivosti raziskovalca. V širši javnosti so odmevne zlasti aktualne objave, ki sledijo političnemu trenutku, obletnici, prazniku. Včasih niti ne prinašajo kakih novih spoznanj, čeprav so napisane korektno. Po drugi strani ostajajo garaške poglobljene in podrobne študije številnih temeljnih strokovnih problemov humanistike zaradi poplave objav (celo znotraj posamezne stroke) skoraj neopazene. Zunaj strokovnih krogov dopadljiva in odmevna dela za stroko niso nujno dragocenejša od objav suhih, rudimentarnih novih spoznanj, ki se nestrokovnjakom zdijo dolgočasno drobnjakarska in suhoparna.

Pri vrednotenju raziskovalnega dela deluje nasilno tudi umetno in nedosledno deljenje objav na manj vredne »strokovne« in vrednejše »znanstvene«. V humanistiki je ta opredelitev zelo ohlapna, če ne neprimerna. Na področju naravoslovja in tehnike se »strokovno« navadno enači z »uporabnim«, »aplikativnim«, tudi »komercialnim«.

Pri humanističnih strokah bi težko govorili o uporabnosti objave (razen morda pri dvojezičnih slovarjih, učbenikih ipd.). Oznako »strokovno« tako nadenemo objavam, ki imajo manj znanstvenega aparata, ki izidejo v glasilu, namenjenemu – ne znanstvenikom in raziskovalcem, ampak npr. šolnikom in študentom. Žalostno pa je, da celó med izobraženci neredki ne razlikujejo npr. dvojezičnega (uporabnega, torej »strokovnega«) slovarja od etimološkega (znanstvenega) ...

Vrednost humanističnih raziskav se skuša meriti tudi po mestu objave njihovih izsledkov. Gremo se »hlapce Jerneje« – vse, kar izide zunaj naše države (zlasti v angloameriškem okolju) naj bi bilo vrednejše od domačega. Ta pristop ni zdrav. Menim, da mora biti izsledek raziskave priobčen tam, kjer bo najbolj koristen in kjer bo našel največ uporabnikov, ki jim je namenjen. Bralcu na drugostrani sveta, ki komajda ve, da je med Dunajem in Benetkami še kako mestece, moremo iz naših »nacionalnih« humanističnih raziskav ponuditi le do skrajnosti poenostavljene, pavšalne objave. – Če pa v (srednji) Evropi obsto bi revija, ki ima ciljne bralce oz. raziskovalce, ki se ukvarjajo s podobnimi raziskavami kot mi, če ima ustrezen recenzentski pristop, je priporočljivo in pomembno navezati z njo stik in si v njej izboriti prostor za objavo. Tehnicistični točkovni formalizem s strani ministrstva upoštevanih »indeksov«, »*impact factorjev*« (mar ni že samo izraz je dovolj klečeplazno in absurdno?), ki daje prednost predvsem ameriškim objavam, za ocenjevanje »sadox« na slovenski prostor in človeka vezanih humanističnih raziskav, za humanistiko pač ni sprejemljiv. Njegovo vsesplošno vsiljevanje humanističnim strokam nima smisla; pomeni le nadležno potratno energije in živcev.

Nesmisel se kaže še naprej: Vrednostno razvrščan je revij po njihovi točkovni »teži« naj bi vplivalo na prizadevanje raziskovalcev, da objavljajo v tujih glasilih, ki so na seznamih citiranosti in imajo visok količnik vpliva. Ker pa s(m)o raziskovalci prilagodljivi, je prišlo do obrnjenega učinka: uredništva številnih domačih revij usmerjajo velik del svoje energije v sistematično prizadevanje za umestitev lastne revije na katerega od pomembnejših (ta hip so aktualni zlasti ameriški) seznamov revij. Mnogim to uspe, točkovna vrednost prispevkov, ki jih revija objavlja, pa se s tem samodejno poveča. – Zdaj pa razmislimo trezno: Ali so članki v reviji, ki je danes pridobila poseben položaj na seznamu citiranosti, res vrednejši in pomembnejši od tistih, ki so v isti reviji izšli, ko tega položaja še ni imela? – Dve prizadevno napisani razpravi dobrega strokovnjaka bosta praviloma pač približno enakovredni, ne glede na včerajšnjo ali jutrišnjo stopničko, ki jo revija zavzema na (ameriški /!/) lestvici citiranosti! – Pač pa je nedvomno zaskrbljujoče, da pri nas marsikatera humanistična revija (med njimi so tudi osrednje) ocenjevanje prispevkov »jemlje z levo roko« in nima

ustreznega recenzentskega aparata, ki bi zagotavljal vrhunsko kakovost objav. Tak pristop ogroža verodostojnost pomena v reviji objavljenih člankov, širše gledano pa krni tudi ugled revije.

Pravje, da raziskovalci na področju humanističnih strok stremijo za objavljanjem svojih izsledkov tako v domačih kot v tujih medijih, ki z recenziranjem člankov skrbijo za kakovost svoje vsebine in ki pritegujejo pomemben krog strokovnih bralcev uporabnikov. Ti mediji in taki bralci morejo našim raziskavam nuditi odmevnost, se z njimi oplajati in spodbujati raziskovalno delo na mednarodni ravni v skladu z našimi »nacionalnimi« željami, usmeritvami in potrebami.

Pri ocenjevanju objav humanističnih raziskovalcev velja ravnati *cum grano salis*: z vrednotenjem vsebine in upoštevanjem celotnega opusa objavljenih člankov posameznika. Ni razloga, da humanistika za ocenjevanje svojih raziskovalnih stvaritev na silo sprejema merila, ki so (morda) ustrezna za naravoslovne in tehniške stroke, zanjo pa ne. Kot merilo opravljenega dela v humanistiki morejo služiti znanstveni prispevki v publikacijah z verodostojnim in poštenim recenzentskim sistemom, ki naj bodo med seboj – ne glede na sezname citiranosti revij – točkovno izenačeni. In ne nazadnje: čemú ne bi položaja vsiljevanja meril obrnili in bi – vsaj enkrat poskusno – tudi naravoslovne in tehniške stroke ocenili na opisani »humanistični« način brez sipanja megle z raznimi sezname in količniki?

Literatura

- F. Mali, J. Jug, 1995: Scientometrija in analiza citatov. *Teorija in praksa* (Ljubljana). 32. št. 9/10. 812–820.
- D. Mihelič, 1997: Križev pot (prijaviteljev) raziskovalnih projektov ali »Boj se Danajcev, tudi če prinašajo darove!«. *Raziskovalec* (Ljubljana). 27. št. 3–4. 62–63.
- D. Mihelič, 1999: Oj, ta nesrečni COBISS!. *Delo* (Ljubljana). 2. junij (Znanost = Scientia). 41. št. 125. 14.
- F. Prešeren, 1832: Zhudni dihur. V: M. Kastelic (ur.). *Krajskaskazhbeliza*. Tretje bukvice. Ljubljana. 25.
- F. Prešeren, 1847: *Poezije*. Ljubljana.
- S. Srmčnik, 1999: Sistem je dober, samo ljudje nismo dobri? O kvantitativnem ocenjevanju raziskovalnega dela. *Delo* (Ljubljana). 2. junij (Znanost = Scientia). 41. št. 125. 14.

POMEN IN VREDNOTENJE SLOVARJEV KOT TEMELJNIH SLOVENISTIČNIH DEL V SODOBNI DRUŽBI

MAJDA MERŠE

Za uporabnika, ki ni ravno slovaropisec ali posebej poučeni slovenist, je slovar samo priročnik, po katerem seže, kadar potrebuje kak podatek o besedi, največkrat o tem, kaj pomeni, pa tudi, kako se piše ali izgovarja, kako se pregiba, v kakšnih skladijskih vzorcih se uporablja, ali je njena raba nevtralna itd. Večina uporabnikov se ne sprašuje o vrsti uporabljenega slovarja niti o tem, s kakšnim namenom, kako in kje je nastal, zato tudi ne razlikuje med **temeljnimi slovarji**, ki imajo številne poteze znanstvenih del, ter t. i. **aplikativnimi slovarji**, med katere se uvršča večina dvojezičnih slovarjev. Razlike med obema osnovnima tipoma slovarjev so zelo velike. Nanje je treba opozoriti, saj je od njihove uzaveščenosti nedvomno odvisno tudi pravilno razumevanje in posledično pravilno vrednotenje slovarskega dela.¹ Za to, da je bilo to doslej očitno vrednoteno narobe, imamo vsaj dva dokaza: 1. **nezadostno financiranje dejavnosti**, ki je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša pripeljalo v zelo težek položaj, 2. **neprimerno točkovno vrednotenje temeljnih slovarjev**, ki se upošteva kot formalni kriterij pri ocenjevanju znanstvenoraziskovalne uspešnosti raziskovalcev.

1 Inštitut za slovenski jezik je bil pred skoraj šestdesetimi leti (leta 1945) ustanovljen na slovenski Akademiji znanosti in umetnosti.² Kot njegova osnovna naloga je bilo navedeno zbiranje slovenskega jezikovnega gradiva ter priprava temeljnih jezikoslovnih del nacionalnega pomena.³ Kasnejše natančnejše opredelitve njegovega delovnega programa so pokazale, da so bila mišljena predvsem slovarska dela:

¹ Razlog za neustrezno vrednotenje slovarskega dela v sodobni družbi je lahko bodisi nepoznavanje in nanj vezano nerazumevanje inštitutskega slovarskega dela ali pa morda celo njegovo zavestno (in samozaščitno naravano) nepriznavanje in omalovaževanje.

² Prim. SSKJ, 1970, IX–X; Jakopin, 1990, Jakopin, 1995; Hajnšek - Holz, 1998.

³ Isti slovenistični jezikoslovni program je bil že v dvajsetih letih sestavni del argumentov za ustanovitev Akademije (Jakopin, 1995: 10).

etimološki slovar, slovar slovenskega knjižnega jezika, pravopis, veliki terminološki slovar.⁴ Da je inštitut, ki se od leta 1986 dalje imenuje Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, v celoti upravičil svoj obstoj, dokazuje leta 1991 končani *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ki je natančneje definiran kot enojezični razlagalni slovar sodobnega knjižnega jezika srednjega obsega, *Slovenski pravopis*, ki je izšel leta 2001 in nasledil tako po teoretični kot po slovarski plati precej skromnejši različici iz let 1950 in 1962, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, ki se že približuje koncu, zbrano in urejeno gradivo za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, na katerega je oprta podrobno izoblikovana zamisel slovarja, ki je v obliki poskusnega snopiča tudi izšla leta 2001, terminološki slovarji, opravljeno delo pri slovenskem, slovanskem in evropskem lingvističnem atlasu itd. Nove, težko pričakovane dosežke, kakršni so npr. enozvezkovni slovar slovenskega knjižnega jezika, sinonimni in frazeološki slovar, lematizacijski ter dolga vrsta terminoloških slovarjev, obljublajo tekoči delovni programi sekcij inštituta. Z naštetim so bili izpostavljeni predvsem dosežki in naloge, ki so rezultat dolgotrajnih skupinskih prizadevanj, omembo pa bi zaslužili še individualni oz. pretežno individualni slovarji, ki so nastajali in nastajajo v inštitutskem okviru, med njimi zlasti prvi (poskusni) zvezek Weissovega narečnega slovarja govorov Zadrebčke doline, slovar stare knjižne prekmurščine Vilka Novaka, slovar jezika Janeza Svetokriškega, obrnjeni zgodovinski slovarji, vezljivostni slovar, ob tem pa še jezikoslovne monografije ter dolga vrsta razprav in člankov, ki so prav tako rezultat raziskovalnega dela inštitutskih delavcev.

1.1 *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *Slovenski pravopis* sta kot splošna in normativna priručnika, ki s prikazom leksikalnih enot in z normativnimi oznakami usmerjata jezikovno rabo, ponujata odgovore na vprašanja uporabnikov in z navajanjem številnih podatkov predstavljata temelj za nadaljnje raziskovanje jezika, takoj ob izidu postala javna dobrina, drugi temeljni slovarji pa (kljub ožjemu krogu uporabnikov) prav zaradi zanesljivih podatkov, ki jih nudijo, to postajajo postopoma, posredno in manj opazno.

1.2 In vendar se je inštitut prav v času nestrpnega pričakovanja priključitve Slovenije Evropski skupnosti, ko bi se skrb za jezik, ki velja za osnovni znak narodne samobitnosti, morala strmo povečevati, znašel na samem robu preživetja, kjer z manj kot polovično finančno pokritostjo nalog skorajda brezperspektivno životari že nekaj let. Dolgotrajno pomanjkanje sredstev ima številne nezaželene posledice, ki otežujejo uresničevanje raziskovalnih nalog ali jih celo postavljajo

⁴ Poleg slovarskih del je bil omenjen še slovenski lingvistični atlas.

pod vprašaj: upokojenih delavcev ne zamenjujejo novi, zato bo delo teklo počasneje, za udeležbo na simpozijih v tujini in celo doma je treba iskati sredstva drugod, tehnična oprema inštituta je večinoma nezadostna in zastarela, inštitutska knjižnica narašča le s pomočjo zamenjav⁵ itd. Zaradi vsega naštetega je kritičen razmislek o načinu vrednoten jaslovarskega dela v sodobni družbi in v okviru humanistike več kot nujen.

2 Slovarska dela, ki nastajajo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, so vsa po vrsti temeljna, znanstvena slovarska dela. Zasnovana so na osnovi obsežnega gradiva, ki ga ni mogoče na hitro zbrati in urediti, še manj na hitro večstransko ter sočasnemu jezikoslovnemu in slovaropisnemu razvoju primerno analizirati ter dosežene ugotovitve slovarsko ustrezno predstaviti. Dela so tako obsežna, da je možna le skupinska izvedba. Večina od njih so dolgotrajne naloge, ki jih je težko členiti na tri- ali petletne, z otipljivim raziskovalnim rezultatom zaključene faze, kolikor navadno traja projektno financiranje. V slovaroslovni literaturi se pogosto poudarja ugotovitev, da je desetletje pri pripravi temeljnih slovarjev kratko obdobje.⁶ Pri *SSKJ* je bilo npr. potrebnih več kot deset let za to, da se je izoblikovala dokončna zamisel slovarja.

Zahtevna dela lahko opravljajo le strokovnjaki, ki so si v preteklosti potrebna znanja pridobivali ob praktičnem delu in z vzporednim, vendar formalno nepriznanim individualnim študijem, v novejšem času pa si jih po nekoliko lažji poti, če se v delo vključujejo postopno kot mladi raziskovalci in če je njihov študijski program smiselno prirejen prihodnjim delovnim nalogam, kasneje pa tudi ob slovaropisni praksi ter pri nadaljnji strokovni specializaciji, ki jo ta zahteva.

2.1 Osnovne lastnosti temeljnih slovarjev so: 1. bogata, premišljena in namensko zasnovana ter strokovno zbrana gradivna osnova, 2. sistematična, strokovno zahtevna obravnava gradiva, ki vključuje večvrstno analizo, in izdelava slovarja ter 3. skupinska izvedba del. Zaradi njih temeljnih slovarjev nikakor ni mogoče enačiti z aplikativnimi slovarskimi deli (npr. dvojezičnimi slovarji) in leksikoni, ki jih na osnovi že obstoječih priročnikov, morda z minimalnimi

⁵ V letu 2001 je inštitutska knjižnica s premišljenim nakupom »narašla« za tri nova nepogrešljiva dela, vsem drugim z dolge liste želja pa se je bilo treba odpovedati. To seveda ne pomeni, da se inštitutski delavci odpovedujejo strokovni rasti, ki jim jo zagotavlja znanstveni tisk, le pot do njega jim je otežena. Neredko se odloča jo za individualne nakupe, s čimer si zavestno zmanjšujejo osebni standard.

⁶ Prim. Gjurin, 1986: 179.

gradivskimi dopolnili, v kratkem času lahko izdelava posameznik ali manjša skupina ljudi. Marsikatero tovrstno delo je v prvi vrsti prevod tujega dela, slovensko »aktualiziran« z dodatkom domačega gradiva, ki pa ne povzema (in normativno ne hierarhizira) niti sočasne, kaj šele raznočasne barvitosti jezika.⁷

2.1.1 Gradivo. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* je nastal na osnovi gradiva, ki šteje šest milijonov listkov. Zbrani so bili ročno, ker tehničnih pomagal, kakršna so na voljo danes, v času nastajanja zbirke še ni bilo. Da bi se izognili neenotnosti gradiva, ki je pričakovana posledica začetne netrdnosti koncepta, dolgotrajnosti procesa in velikega števila izpisovalcev,⁸ je bilo treba izoblikovati izpisovalna pravila, izobraziti izpisovalce in vse do konca skrbno bdeti nad izpisovanjem. Tudi zbiranje gradiva za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev*, ki je steklo v sedemdesetih letih 20. stoletja, je še potekalo klasično, čeprav so bila uporabljena sodobnejša tehnična sredstva, kot sta kseroks in deloma tudi že računalnik. Prednost uporabe kseroksa je bila, da je omogočila navajanje daljših, raziskovalno večnamenskih besedilnih odlomkov. Zaradi ohranjanja izvirne podobe besedila so bile izključene napake, ki bi sicer nastale pri prepisovanju, in prihranjen čas, ki bi bil potreben za ročni prepis in za preverjanje njegove pravilnosti. Zbrana je bila trimilijonska listkovna kartoteka, ki predstavlja popolno gradivo. Ker je zbiranje gradiva za zgodovinski slovar proces s posebno problematiko, je bilo v prid enotnosti dela zanj treba izdelati dobro premišljena, natančna izpisovalna pravila, ki so predvidevala različne posodobitvene posege ter enotenje (zlasti pisne in glasoslovne) variantnosti.

2.1.1.1 Pri slovarjih, ki nastajajo v sedanjem trenutku, zbiranje potrebnega gradiva olajšujejo in časovno krajšajo računalniki ter računalniško zbrani besedilni korpusi, kakršna je *Nova beseda*, ki prav tako nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Z njihovo pomočjo bo močno olajšana tudi priprava slovarja; večvrstna analiza gradiva in oblikovanje slovarskih definicij pa je še vedno delo, ki zahteva vse razpoložljivo jezikoslovno znanje ter veliko časa in truda slovaropisca.

2.1.2 Za vsakega izmed temeljnih slovarjev je potreben trden **vnaprejšnji koncept**, ki upošteva vrsto slovarja, obravnavano besedje, zvrstno, časovno in prostorsko omejenost prikaza rabe jezika, upo-

⁷ Prim. Humar, 1998: 123–124.

⁸ Slovansko slovaropisje npr. ponuja zglede za vmesno menjava zasnove slovarjev, ki jo je narekovala bodisi potreba po prirejenosti vzporednemu razvoju jezikoslovja, potreba po enotnejši zastopanosti virov, po enako gostem izpisu ali po zamenjavi nepopolnega izpisa s popolnim itd. Sprememba je lahko povzročila celo prekinitev zbiranja gradiva po starih načelih in pričetek zbiranja po novih, kar je močno podaljšalo pripravo slovarjev (Merše 1999: 20–22).

rabnike itd. Med izbrane vire za terminološke slovarje se npr. uvršča jo šolski učbeniki, priročniki, periodika, strokovne razprave, monografije – vse s strokovnega področja, za katerega se izdeluje slovar. Njihov izbor mora biti do potankosti premišljen. Opravi ga lahko le poznavalec.⁹

2.1.3 Razumljivo je, da je v preteklosti zelo zahtevno fazo predstavljalo tudi urejanje obsežnega gradiva. Slednje vključuje abecedno razvrščanje, ločevanje enakozvočnic ter odpravljanje nedoslednosti in napak. Za ustrezen slovarski prikaz besedne problematike je potrebno dobro in suvereno poznavanje le-te. Zanj je treba z različnih vidikov pregledati gradivo, ki je pri popolnem izpisu pogosto rabljenih besed zelo obsežno, zato analiza ne more potekati hitro. Stopenjsko poteka tudi strnjevanje in sistematiziranje ugotovitev ter njihovo pretvarjanje v dogovorno izoblikovani, splošno razumljivi, ekonomični slovarski jezik. Obvestilno bogastvo tako izdelanih slovarskih sestavkov je navadno tolikšno, da se ga celo poučeni uporabniki ne zavedajo v celoti. Neredko jim npr. ostaja prikrit spekter skladiškovskih vlog iztočnice oz. besede, ki uvaja slovarski sestavek, nakazan z izborom in razvrstitvijo zgledov.

2.2 Potrebna znanja. Za kakovostno slovarsko delo je potrebno temeljito poznavanje slovnice (oz. slovnicih kategorij), ki presega z visokošolskim študijem pridobljeno znanje. Nujno je slediti razvoju njim dosežkom domačega in tujega jezikoslovja in jih po možnosti tudi sooblikovati. Za tovrstno delo so nujne tudi analitičnosintetične sposobnosti delavca, ki morajo biti naravna danost, saj so priučljive le do določene stopnje. Treba je poznati slovaropisje kot stroko in po možnosti prispevati tudi k njenemu teoretičnemu razvoju.¹⁰ Ker so skupine majhne, je zares ozka specializacija, ki bi omogočala opaznejše individualno raziskovalno uveljavljanje, komajda možna, saj morajo posamezniki pokrivati širše problemsko področje. Možnosti za vzporedno individualno raziskovanje, ki ima za cilj objavo rezultatov v obliki znanstvenih in strokovnih sestavkov in s tem širitev bibliografije, so pri posameznih delovnih fazah večje kot pri drugih, vendar zaradi obsežnosti del nikoli idealne. Najmanjše so v času

⁹ Prim. Košmrlj - Levačič, 1999: 108.

¹⁰ Tudi Slovenci imamo dolgo slovaropisno tradicijo. Vse od 16. stoletja dalje, ko je nastal slovenski knjižni jezik, je mogoče slediti poskusom njegovega sočasnega slovarskega zajetja, bodisi na ožjem, zgolj pokrajinskem, ali širšem, celo vseslovenskem jezikovnem ozemlju, sprva v okviru dvo- in večjezičnih, v 20. stoletju pa že v enojezičnih slovarjih. Večinoma so nastajali ob tujejezičnih vzorih, razpoznavnost pa jim je zagotavljalo upoštevanje domačega gradiva in okoliščin. Potreba po njih se je kazala zlasti zaradi stikov med slovensko in nemško govorečimi ter zaradi prevodne dejavnosti.

zbiranja gradiva (in pred njegovo dokončno ureditvijo), ki je vsaj v preteklosti zahtevalo zelo veliko mehničnega dela. V tej fazi je navadno raziskavi dostopno le delno gradivo, ki omogoča manj zanesljive rezultate. Večje s ovčasu, ko je gradivo že zbrano in urejeno, saj slednje poleg tega, da omogoča raziskovanje, z odprto problematiko naravnost terja raziskovalno iskanje rešitev.

2.2.1 Slovarski delavci si morajo pridobiti še druga specialistična znanja, ki jih zahteva priprava posamezne vrste slovarja.

2.2.1.1 Normativna funkcija slovarja *SSKJ* je npr. terjala do potankosti izdelan vrednotenjski sistem, ki so se ga morali sestavljavci z dobro razvitim posluhom za pojave (npr. za ločevanje pogovornega od publicističnega izrazja) tudi držati.

2.2.1.2 Namen terminoloških slovarjev je popisati izrazje določene stroke. Zahtevajo interdisciplinarni pristop, saj kakovosten izdelek zagotavlja le tesno sodelovanje jezikoslovcev, ki so specialisti za terminološko slovaropisje, in specialistov za posamezno stroko oz. za področje, za katero se izdelu je slovar.¹¹

2.2.1.3 Posebna znanja zahteva priprava t. i. »slovarjev zgodovinskega cikla«: etimološkega, zgodovinskih, dialektoloških.

2.2.1.3.1 Namen zgodovinskih slovarjev je poleg pomenskega prikaza uporabljanega besedja tudi seznanjanje s sistemskimi potezami jezika v preteklih stoletjih oz. v preteklih razvojnih obdobjih, ki je nujno za razumevanje današnjega stanja. Za odkritje teh potez in za pravilni pomenski prikaz besed je mora jezikoslovec obvladati zgodovinsko slovnico. Delavec pri zgodovinskem slovarju mora znati razločevati med potezami domačega jezikovnega sistema in tujimi elementi, prevzetimi prek prevodnih predlog.

2.2.1.3.2 Zelo jasno teoretično izhodišče terja zasnova narečnih slovarjev, saj mora dialektolog slovaropisec poznati, primerjati in razločevati oba jezikovna sistema: narečnega in knjižnega. Osnovni namen tovrstnih slovarjev je predstaviti narečni besedni fond ter iztrgati pozabi z njim zajeti spomin na izginjajočo duhovno in materialno kulturo.¹²

2.2.1.3.3 Osnovni namen etimološkega slovarja pa je osvetljevanje izvora besed ter odkrivanje njihovega prvotnega pomena ter miselnih vzorcev, ki so pripeljali do poimenovanja pojma ali stvari.¹³

2.3 Opazna lastnost temeljnih slovarjev je njihova **skupinska izvedba**, ki ima posebne zakonitosti. Uspešen potek del zagotavlja ustreznost organizacija ter uklenjenost v pravila, ki se jim morajo v korist

¹¹ Prim. Košmrlj - Levačič, 1999; Košmrlj - Levačič, 2000.

¹² Kenda - Jež, Weiss, 1999; Weiss, 1998: 189–190.

¹³ Prim. Furlan, 1993; Furlan, Snoj, 1996.

enotnosti dela podrejeni vsi sodelujoči, čeprav neredko za ceno odstopanja od lastnih mnenj in raziskovalnih ambicij. Medsebojna prepletenost skupinskega dela neredko onemogoča natančno kvantitetno opredelitev individualnega dela. To skorajda ni izmerljivo – tudi zato, ker merila za vrednotenje deleža posameznika še niso izdelana –, zato bi bilo treba tako glede ocenjevanja kot tudi sicer večjo vrednost priznati skupinskemu delu, da bi sodelujoči avtorji vsaj po tej poti prišli do primernejšega deleža.

3 Najboljše zagotovilo za uspešno uresničitev naloge, ki se konča z izidom slovarja kot časovno in kakovostno optimalnega izdelka, je nudenje ustreznih pogojev za kontinuirano delo, ki mora biti realno in strokovno načrtovano ter brezpogojno odgovorno uresničevano. Slovarski delavci morajo obvezno iskati racionalne jše načine prikaza, ki pa ne smejo škodovati kakovosti in obvestilnosti slovarjev. K ustreznemu načrtovanju spada tudi premišljena personalna sestava skupin. Pri zahtevnem slovarskem delu je ocena trajanja problemsko še ne povsem predvidljivega dela lahko le okvirna in verjetna, težko pa dokončno veljavna.

4 Nadaljevanje nezadostnega financiranja slovarskega dela bi po najbolj črnem scenariju lahko pripeljalo do ukinitve nalog. Kontinuiteta dela bi bila prekinjena, skupine razpuščene, namensko vloženi denar pa dokončno zavržen, saj bi se pričakovanih slovarjev ne mogli nadejati niti kdaj v prihodnosti. Delo bi bilo namreč treba začeti na novo in zanj vzgojiti nove kadre. Za učinkovit zagon bi bilo poleg denarnih sredstev znova potrebno vsaj desetletje. Če pa bo narod, ki govori slovenski jezik, še obstajal – obstajal pa bo, če se bo njegov materni jezik uporabljal v vseh segmentih družbe –, bo z njim živela tudi potreba po novih slovarskih predstavvah sočasne jezikovne rabe: ker je jezik živ organizem z lastnostjo spreminjanja in ker je slovar pač »prva knjiga vsakega naroda«. ¹⁴

5 Na neustrezno vrednotenje temeljnih slovarjev je vse do nedavnega ¹⁵ kazala tudi primerjava njihove točkovne ovrednotenosti v

¹⁴ To misel francoskih razsvetljencev je sprejel tudi Fran Miklošič (Vidovič Muha 2000: 12).

¹⁵ Sprememba je bila na osnovi predlogov delavcev inštituta opravljena prav v času poteka konference Za odgovorno znanost, Humanistika v Sloveniji na začetku 21. stoletja (14.–15. november 2002). Izkazujeta jo npr. Predlog

sistemu COBISS s številom točk, prisojenih drugim natisnjenim delom (npr. znanstvenim in strokovnim člankom in sestavkom, objavljenim predavanjem na znanstvenih in strokovnih konferencah, krajšim sestavkom in celo samostojnim sestavkom v različnih priročnikih, npr. enciklopedijah in leksikonih). Ker je tako s slovarskim delom celo v daljšem (nekajletnem) časovnem razdobju mogoče zbrati le majhno število točk, so raziskovalci, ki sestavljajo temeljne slovarje, v slabšem položaju od drugih raziskovalcev.

5.1 Slovarji so bili v COBISS-u po veljavni tipologiji MZT enotno obravnavani in uvrščeni med »monografije in druga zaključena dela« (2.06 *Priročniki, slovarji, leksikoni*). Uvrstitev predvideva ovrednotenost s šestimi točkami, ki se delijo med avtorje, bodisi matematično (število točk se deli s številom avtorjev) ali z upoštevanjem večjega ali manjšega deleža posameznega avtorja. Izkupiček je v vsakem primeru zelo majhen, glede na vloženi trud in čas ter na visoko strokovnost, ki je obvezna sestavina vseh slovarskih sestavkov v temeljnih slovarjih, pa še posebej neprimeren. V sodobnem svetu se slovaropisju kot jezikoslovni dejavnosti navadno priznava značaj znanstvene prakse. Nediferencirana obravnava v COBISS-u pa je kazala, da slovenski vrednotenjski sistem znanstvenosti temeljnih slovarjev, ki je dokazljiva z uporabljenimi metodami (npr. pri analiziranju gradiva, ločevanju enakozvočnic različnih besednih vrst, oblikovanju razlag, izbiri zgledeov itd.), potrjuje pa jo tudi vključevanje raziskovalnih dosežkov slovaropisca samega in pa dejstvo, da s posredovanimi podatki služi kot izhodišče za nove raziskave, ni priznaval. Nujen popravek je torej bil, da se temeljni slovarji, ki imajo številne poteze znanstvenega dela, kategorizirajo kot znanstveno delo, konkretno kot 2.01 *Znanstvena monografija*, ki je ovrednotena z desetimi točkami. O tem, kateri slovarji bi si tako uvrstitev zaslužili, bi morali odločati strokovnjaki. Pri slovarjih s podpisanimi slovarskimi sestavki pa bi bilo – po zgledu gesel v enciklopediji ali leksikonu – vsaj daljše med njimi mogoče posebej točkovati.¹⁶ Ustreznejšo – vsekakor pa trajnejšo – kategorizacijo, povezano z višjim številom pripadajočih točk, bi morala znanstvenim slovarjem končno nameniti tudi humanistika sama (npr. znotraj *Bibliografskih kazalcev za ocenjevanje raziskovalne uspešnosti*).

Predlagana sprememba meril točkovnega vrednotenja slovarjev (oz. slovarskih sestavkov) bi bila nedvomno koristna tudi zato, ker bi

---

tipologije dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS z datumom 7. 11. 2002 ter verzija z datumom 21. 11. 2002.

¹⁶ Predlagani popravek je bil v spremenjeni verziji COBISS-a upoštevan, vendar je zaradi odločitve, da se vnos teh kategorij v prihodnje ne opravlja več, postal brezpredmeten.

s stimulativnim delovanjem olajševala organizacijo dela pri slovarjih kot dolgoročnih, skupinskih nalogah.

5.2 Podobno usodo necenjenosti in nizke točkovne ovrednotenosti doživljajo tudi znanstvenokritične izdaje (zgodovinskih in drugih) virov, npr. urbarjev ali del skladateljev iz starejših obdobj, ki izhajajo v zbirki *Monumenta artis musicae Sloveniae*. Tudi njihovi strokovno kompetentni izdajatelji in komentatorji so obsojeni na dvotirno delovanje, saj si morajo enako kot slovarniki točkovni primanjkljaj »izravnnavati« z bolj ovrednotenimi bibliografskimi enotami, za katere je praviloma potrebno manj časa, truda in raziskovalne potrpežljivosti, če že o vloženem znanju ne govorimo. Komentirane izdaje del skladateljev iz starejših obdobj, za katere je potrebno celoletno delo, so (bile) vsistemu COBISS kategorizirane kot uredniško delo, ki ni (bilo) točkovano. Le da slovarnikom za vzporedno raziskovalno delo zaradi slovarskega dela, ki je njihova osnovna delovna obveznost, kronično primanjkuje časa ...

Krog je resnično zaklet!

Literatura:

- M. Furlan, 1993: Etimološki slovar – za koga in kako. *Rječnik i društvo*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11–13. X. 1989. u Zagrebu. Zagreb: Razred za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. 71–79.
- M. Furlan, M. Snoj, 1996: Bezlajev Etimološki slovar slovenskega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XXXII* (1996). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovarske jezike in književnosti. 17–25.
- V. Gjurin, 1986: Načela sodobnega izrazijskega slovarja. *Slovenski jezik v znanosti* 1. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut. 151–187.
- M. Hajnšek - Holz, 1998: Delo za Slovar slovenskega knjižnega jezika. *Jezikoslovni zapiski* 4. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana: ZRC SAZU. 9–18.
- M. Humar, 1998: Pomenski opisi v novejših slovenskih terminoloških slovarjih. *Jezikoslovni zapiski* 4. Ljubljana: ZRC SAZU. 123–137.
- F. Jakopin, 1990: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. *Enciklopedija Slovenije* 4. *Hac-Kare*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 161.
- F. Jakopin, 1995: K zgodovini Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. *Jezikoslovni zapiski* 2. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana: ZRC SAZU. 9–25.
- K. Kenda - Jež, P. Weiss, 1999: Posebnosti (slovenskega) narečnega slovaropisja. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XXXV*.

- Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 27–46.
- M. Košmrlj - Levčič, 1999: O terminološkem slovarju in računalniški podpori ob izdelavi botaničnega terminološkega slovarja. *Jezikoslovni zapiski* 5. Ljubljana: ZRC SAZU. 107–122.
- M. Košmrlj - Levčič, 2000: Vloga terminološkega slovaropisja pri načrtovanju in oblikovanju jezika stroke. *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 287–298.
- M. Merše, 1999: Problematika oblikoslovnega zaglavja v Poskusnem snopiču Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 5. Ljubljana: ZRC SAZU. 19–31.
- SSKJ, 1970: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1. A–H. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije.
- A. Vidovič - Muha, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- P. Weiss, 1998: Trije narečni slovarji. *Jezikoslovni zapiski* 4. Ljubljana: ZRC SAZU. 189–196.

VREDNOTENJE ZEMLJEVIDOV

DRAGO PERKO

1. Uvod

Zemljevidi spremljajo človeka že več tisočletij. Leta 1963 je britanski arheolog James Mellaart (1925–) pri odkopavanju ostankov neolitskega naselja *Çatal Höyük* (slovenjeno Čatal Hejik) v Turčiji na stenah notranjosti svetišča odkril slike, ki prikazujejo načrt naselja s tlorisi okrog osemdesetih zgradb na pobočnih terasah, iznad katerih se dviga gora z oblakom dima in pepela nad vrhom in ognjeniškimi bombami po pobočju. Gora naj bi bila 3268 m visok ognjenik *Hasan Dağ* (slovenjeno Hasan Dagi), ki stoji ob vzhodnem robu pokrajine Konya Ovasý, ravnine severo-vzhodno od mesta Konya, okrog 200 km južno od turškega glavnega mesta Ankare (Perko, 2001a). Slike, ki so po Mellaartovem prepričanju najstarejši do zdaj odkriti zemljevid, so bile po radioogljikovi metodi narisane med letoma 6300 in 6100 pr. n. št. (Smith, 1987, 73). To naj bi bila tudi prva tematska karta. Vsebina zemljevida je prikaz izbruha ognjenika in nekaterih posledic te naravne nesreče.

Slovenska institucionalna kartografija je neprimerno mlajša. Uradno se je začela 7. februarja 1952, ko je Slovenska akademija znanosti in umetnosti v okviru Geografskega inštituta ustanovila Kartografski zavod, ki se zdaj imenuje Oddelek za tematsko kartografijo Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU (Natek, Perko, 1999). Sprva je zavod izdeloval predvsem tematske karte za akademika Antona Melika in Svetozarja Ilešiča, ki sta že pred pol stoletja spoznala pomen kartografskega izražanja, predvsem tematskih zemljevidov za predstavitev znanstvenih dosežkov v geografiji in sorodnih znanstvenih disciplinah, pozneje pa se je njegova dejavnost močno razmahnila.

Razvoj tematske kartografije je v Sloveniji izrazito pospešila osamosvojitve države leta 1991, ko so se potrebe po tematskih zemljevidih močno povečale. V devetdesetih letih so državne in zasebne ustanove sofinancirale več obsežnejših projektov, ki so se sklenili z izdajo monografij, v katerih so bili objavljeni številni tematski zemljevidi. V vsebinskem in tehnološkem pogledu sta največji dosežek slovenske tematske kartografije *Geografski atlas Slovenije* s široko uporabnostjo na številnih področjih in *Nacionalni atlas Slovenije*, ki je izjemen tudi na

svetovni ravni in pomeni veliko promocijo Slovenije ter slovenske geografije in kartografije oziroma znanosti na splošno v tujini. Tudi slovenski geografski in drugi učbeniki, ki so izšli na koncu 20. stoletja, so izjemno bogato opremljeni z zemljevidi.

Hiter razvoj pa ni odpravil številnih problemov slovenske kartografije, kot so na primer šolanje, zaposlovanje, financiranje in napredovanje kartografov. Med največjimi problemi je tudi neustrezno vrednotenje zemljevidov oziroma kartografov in njihovega dela, kar izrazito negativno vpliva na razvoj slovenske kartografije, predvsem tematske, medtem ko svetovna kartografija z digitalno tehnologijo in povezanostjo z geografskimi informacijskimi sistemi doživlja velik razcvet.

2. Kartografija in zemljevidi

Kartografija je pomožna stroka številnih znanosti. Mednarodna kartografska zveza (*International Cartographic Association*) jo je leta 1973 opredelila kot znanost, umetnost in tehnologijo izdelovanja zemljevidov ter preučevanja zemljevidov kot znanstvenih in umetniških del, leta 1995 pa kot disciplino, ki se ukvarja s snovanjem, izdelovanjem, širjenjem in preučevanjem zemljevidov.

Njen predmet preučevanja in hkrati najpomembnejši izdelek so **zemljevidi** ali karte (italijansko *carta* 'papir, dokument' iz latinsko *charta* 'papir, spis' iz grško *khártēs* 'papirusov list, zvitok'), to so dvorazsežnostni prikazi različnih pojavov na zemeljskem površju ali drugih nebesnih telesih.

Delimo jih na splošne in posebne zemljevide. Na **splošnem zemljevidu** ali topografski karti so vse sestavine oziroma vsebine prikazane razmeroma enakovredno, na **posebnem zemljevidu** ali tematski (tvarinski) karti pa so nekatere prikazane poudarjeno, druge pa sploh ne.

Za znanstvene discipline so še posebej pomembni tematski zemljevidi, saj raziskovalcem na eni strani pomagajo pri delu predvsem kot vir podatkov oziroma obstoječega znanja, na drugi strani pa omogočajo nazornejše prikazovanje rezultatov njihovih raziskav.

Zemljevidi so lahko objavljeni kot:

- samostojna publikacija, največkrat na listu večjega formata, pogosto s spremnim besedilom, grafičnimi prilogami in imenikom zemljepisnih imen na hrbtni strani zemljevida (najbolj znana primera sta šolska zemljevida Slovenije in sveta s predstavitvijo slovenskih pokrajin oziroma celin in oceanov na hrbtni strani) ali s priloženo razlagalno knjižico (na primer *Vegetacijska karta gozdnih združb Slovenije* ali *Zgoščeni imenik zemljepisnih imen Slovenije*),
- kot zbirka (atlas), največkrat oblikovno enotnih in vsebinsko povezanih zemljevidov, vezanih v knjigo ali spetih (zloženih) v mapo,

- pogosto s spremnimi študijami v obliki poglavij in imenikom zemljepisnih imen (na primer *Nacionalni atlas Slovenije* ali *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*),
- kot sestavine drugih avtorskih del (na primer člankov, monografij, filmov, posterjev, učbenikov).

3. Stopnje priprave zemljevida

Za pravilno vrednotenje kartografskega dela je nujno poznavanje njegovega poteka ter njegove sestavljenosti in prepletenosti. Pri izdelavi tematske karte, s katero se raziskovalci srečujemo najpogosteje, lahko v grobem ločimo tri sklope oziroma stopnje: znanstveno, znanstveno-umetniško in tehnološko, pri izdelavi splošne karte pa običajno le dve: znanstveno-umetniško in tehnološko stopnjo. Končni zemljevid, ki ima znanstveno in estetsko vrednost, je tako rezultat več sodelavcev, zato ima pogosto več avtorjev oziroma več različnih tipov avtorjev.

Prva, znanstvena stopnja izdelave tematske karte obsega pripravo vsebine (tematike) karte, kar je v celoti naloga raziskovalca. Končni rezultat te stopnje je tako imenovani avtorski original karte, ki je enakovreden pripravi članka, včasih celo monografije, še posebej v geografiji, geodeziji in nekaterih drugih prostorskih strokah, kjer je objava nekaterih znanstvenih in strokovnih dognanj na zemljevidih pogosto celo bolj nazorna kot predstavitev v pisni obliki, pogosto pa se celo zgodi, da nekaterih znanstvenih dognanj, ki se vežejo na prostorsko opredelitev, skoraj ni mogoče ustrezno predstaviti drugače kot na zemljevidih. Na avtorskem originalu so lahko predstavljeni izsledki le enega terenskega opazovanja ali pa večdesetletnega znanstvenega dela. Avtorja tega sklopa običajno opredelimo kot avtorja vsebine zemljevida. Lahko bi mu rekli tudi **kartograf tematik**.

Druga, znanstveno-umetniška stopnja obsega predvsem izdelavo idejnega in glavnega projekta karte, analizo in pripravo tematske vsebine oziroma avtorskega originala, ki ga je pripravil raziskovalec na prvi stopnji za prikaz na karti, izdelavo kartografskega redakcijskega načrta s teoretično-matematično osnovo, vsebinsko zasnovo, pripravo metod kartografske generalizacije, izbiro metod prikaza geografskih in tematskih elementov vsebine, zasnovo kartografskega oblikovanja kartografskih izraznih sredstev in izdelavo legende znakov z upoštevanjem znanstvenih in estetskih meril. Avtor tega sklopa je **kartograf redaktor**.

Tretja, tehnološka oziroma tehnično-izvajalska stopnja obsega predvsem kartografsko-tehnično izdelavo karte z modeliranjem vsebine z metodami kartografske generalizacije in oblikovanjem karto-

grafskega prikaza s posebnimi kartografskimi računalniškimi orodji ter računalniško pripravo za reprodukcijo karte oziroma objavo na različnih medijih (na primer tisk, medmrežje, zgoščenka). Avtorju tega sklopa običajno rečemo **kartograf izvajalec**.

Pri delu na prvih dveh stopnjah torej prevladuje jo znanstvene prvine, na tretji stopnji pa tehnološke.

4. Predlog vrednotenja

V trenutno veljavnem sistemu COBISS so vsa kartografska dela oziroma vse stopnje kartografskega dela opredeljene z interno kodo 180 oziroma oznako 4.17, kar vnaša veliko zmedo, saj so ponekod pod to oznako evidentirani raziskovalci, to je avtorji vsebine zemljevida, ponekod kartografi redaktorji, ponekod pa celo kartografi izvajalci. Oznake v skupini 4 pomenijo sekundarno avtorstvo. Sem so poleg kartografov uvrščeni še na primer uredniki, prevajalci in prireditelji, kar kaže na precejšnje nepoznavanje kartografskega dela. Nepravilno uvrščanje kartografov je deloma povezano tudi s trojno naravo kartografije oziroma zemljevida, ki združuje znanost, umetnost in tehnologijo.

Tako razvrščanja kartografov je sporno tudi v smislu varovanja avtorskih pravic, ki so pogosto kršene, saj so pravi avtorji zemljevidov zakriti, pogosto so navedeni napačni avtorji, ali pa nekateri avtorji izpuščeni.

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah je precej natančnejši: v 11. podčlenu 5. člena varuje avtorstvo »pravega« kartografa oziroma »kartografsko maniro«, to je kartografa redaktorja in kartografa izvajalca (iz druge in tretje stopnje kartografskega dela), v nekaterih drugih podčlenih 5. člena pa avtorja vsebine karte, to je raziskovalca (Trampuž, Oman, Zupančič, 1997).

Za razrešitev tega problema smo na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU in Geodetskem inštitutu Slovenije oktobra 2002 pripravili skupen predlog vrednotenja oziroma delitve kartografskega dela, ki glede na trojno avtorstvo in zahtevnost vsebuje 9 oznak.

Ker raziskovalec na zemljevidih lahko prikaže izvirna znanstvena dognanja, pregledne znanstvene vsebine, ali pa le strokovne in poljudnoznanstvene vsebine, je podobno kot pri člankih smiselno ločiti in ustrezno vrednotiti:

- izvirno znanstveno karto,
- pregledno znanstveno karto,
- strokovno karto in
- poljudnoznanstveno karto.

Ker je druga stopnja priprave zemljevida povezana z zahtevnostjo

avtorskega originala s prve stopnje, je delo na tej stopnji smiselno razdeliti na:

- redakcijski načrt izvirne znanstvene karte,
- redakcijski načrt pregledne znanstvene karte,
- redakcijski načrt strokovne karte in
- redakcijski načrt poljudnoznanstvene karte.

Za avtorje tretje stopnje, to je kartografe izvajalce, je smiselno ohraniti obstoječo kodo 180 oziroma oznako 4.17.

Ta predlog tako člankom, monografijam in poglavjem v monografijah dodaja novo kategorijo, to je zemljevid. Inštitut za informacijske znanosti, ki skrbi za COBISS, se je strinjal, da zemljevidi oziroma avtorstvo zemljevidov v COBISS-u niso ustrezno opredeljeni, imel pa je pomisleke glede uvajanja novih kategorij, zato smo v novembru 2002 skupaj pripravili nov, preprostejši, a prav tako učinkovit predlog, ki sledi *Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah* in upošteva trojno avtorstvo tematskih kart oziroma dvojno avtorstvo splošnih kart. Po tem predlogu naj bi kodi 180 dodali kodi 181 in 182. Prva bi označevala kartografa tematika, torej raziskovalca, druga kartografa redaktorja, torej klasičnega kartografa, tretja pa kartografa izvajalca. Prvi dve kodi bi bili uvrščeni v primarno avtorstvo, tretja pa kot že do zdaj v sekundarno, kar ustreza dejanskemu stanju. Na ta način poskušamo poenotiti zapisovan je avtorjev na zemljevidih, saj tudi nekateri izdelovalci zemljevidov to opravijo precej površno. Še najbolj dosledna je pri navajanju avtorstva, ne glede na to, ali gre za posameznike ali ustanove, Geodetska uprava Republike Slovenije, ki pa v glavnem skrbi le za splošne karte in manj za tematske, pri katerih je avtorstvo običajno bolj zapleteno. Tako kot do zdaj pa bodo zemljevidi v COBISS-u še vedno lahko vpisani kot samostojne enote, poglavja samostojnih enot ali sestavni deli drugih enot, vendar s pravilno oznako vrste avtorstva. Tako bo npr. jasno, kdo je avtor članka, kdo je pripravil znanstveno ali strokovno vsebino zemljevida znotraj članka, kdo je kartograf redaktor in kdo izvajalec. Prav tako bo mogoče nedvoumno ugotoviti, kdo in kakšne vrste je avtor, npr. monografije enega zemljevida ali zbirke zemljevidov. To pomeni, da bo mogoče ločiti tiste sestavine zemljevidov, ki pomenijo znanstveni prispevek avtorjev, in jih seveda ustrezno vrednotiti.

Vsakega zemljevida ni mogoče uvrstiti v ta sistem, tako kot vsakega pisnega prispevka ni mogoče uvrstiti med članke. V predlagani sistem se lahko uvrščajo le tisti zemljevidi, ki ~~z~~adoščajo ~~z~~nanstvenim, estetskim in tehničnim kriterijem kartografske stroke ter znanstvenim in strokovnim kriterijem tiste ~~z~~nanstvene stroke, ki je prispevala vsebino karte.

Tu ne gre le za ustrezno razvrščanje, pač pa tudi za ustrezno točkovanje kartografskega dela pri vrednotenju ~~z~~nanstvenega dela (pri

vrednotenju projektov in nosilcev projektov, pri napredovanju raziskovalcev na različnih stopnjah in različnih ustanovah).

Prav tako je treba dati ustrezno težo tudi prispevkom, ki spremljajo samostojne izdaje zemljevidov in atlasov. Atlase npr. najpogosteje uvrščamo med strokovne monografije, čeprav jih včasih spremljajo izrazito znanstvene študije, ki pa jih po veljavnem sistemu COBISS ni mogoče opredeliti kot znanstvena poglavja, ker je knjiga kot celota pač opredeljena kot strokovna monografija. Zato predlagamo, da se namesto poglavja v znanstveni monografiji in poglavja v strokovni monografiji uvedeta oznaki znanstveno poglavje v monografiji in strokovno poglavje v monografiji.

5. Sklep

Kartografija in zemljevid, njen predmet preučevanja in rezultat njenega dela, združujeta znanost, umetnost in tehnologijo. Za pravilno vrednotenje kartografskega dela je treba poznati potek izdelave karte, ki je v grobem sestavljen iz treh stopenj: znanstvene, pri kateri sodeluje raziskovalec oziroma avtor vsebine, znanstveno-umetniške, ki jo uresniči kartograf redaktor, in tehnološko stopnjo, pri kateri sodeluje kartograf izvajalec.

V trenutno veljavnem sistemu COBISS so vse stopnje kartografskega dela ne glede na različne avtorje in vsebino dela opredeljene z oznako za sekundarno avtorstvo, kar je neustrezno in sporno tudi v smislu varovanja avtorskih pravic. *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah* v 11. podčlenu 5. člena varuje avtorstvo kartografa redaktorja in kartografa izvajalca, v nekaterih drugih podčlenih 5. člena pa avtorja vsebine karte.

COBISS kot sistem sicer ni neposredno povezan z vrednotenjem znanstvenega dela, dejansko pa je njegov temelj, zato je pomembno, da se avtorstvo zemljevidov najprej uredi prav v COBISS-u.

Za ustrežnejše vrednotenje kartografskega dela in upoštevanje avtorskih pravic predlagamo, da se v COBISS-u sedanji kodi 180 za kartografe dodata kodi 181 in 182. Prva bi po novem označevala kartografa tematika in druga kartografa redaktorja, oba sta primarna avtorja, tretja pa kartografa izvajalca kot sekundarnega avtorja.

Pravilnejšemu razvrščanju kartografskega dela mora slediti ustrezno točkovanje kartografskih enot pri vrednotenju znanstvenega dela, če seveda želimo ohraniti slovensko kartografijo na znanstveni ravni in na ustreznem mestu v svetovni kartografiji. V Sloveniji je namreč vse več kartografsko neizobraženih posameznikov, ki s pomočjo ustrezne računalniške tehnologije izdelujejo poceni zemljevide na obrtniški ravni brez urejenih avtorskih pravic.

Viri in literatura:

- A. Čarni, L. Marinček, A. Seliškar, M. Zupančič (priređitelji), 2002: *Vegetacijska karta gozdnih združb Slovenije v merilu 1 : 400.000*. Založba ZRC. Ljubljana.
- J. Fridl, D. Kladnik, M. Orožen Adamič, D. Perko (uredniki), 1998: *Geografski atlas Slovenije*. Ljubljana.
- J. Fridl, D. Kladnik, M. Orožen Adamič, D. Perko, J. Zupančič (uredniki), 2001: *National Atlas of Slovenia*. Ljubljana.
- L. Marinček, A. Čarni, 2002: *Komentar k vegetacijski karti gozdnih združb Slovenije v merilu 1 : 400.000*. Ljubljana.
- M. Natek, D. Perko, 1999: 50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. *Geografija Slovenije 1*. Ljubljana.
- D. Perko, 2001a: Analiza površja Slovenije s stometrskim digitalnim modelom reliefa. *Geografija Slovenije 3*. Ljubljana.
- D. Perko, 2001b: Concise gazetteer of Slovenia (Zgoščeni imenik zemljepisnih imen Slovenije). United Nations Series of National Gazetteers: Slovenia. Ljubljana.
- V. Rajšp (ur.), 2001: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. 7 del. Ljubljana.
- C. D. Smith, 1987: *Cartography in the prehistoric period of the old world: Europe, the Middle East and North Africa. The history of cartography 1: Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and Mediterranean*. Chicago–London. 54–101.
- Šolska karta Slovenije 1 : 500.000*. Geodetski zavod Slovenije, Založba Mladinska knjiga. Ljubljana, 1997.
- Šolska karta Sveta 1 : 70.000.000*. Freytag-Berndt, Geodetski zavod Slovenije in Založba Mladinska knjiga. Ljubljana, 1999.
- M. Trampuž, B. Oman, A. Zupančič, 1997: *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem*. Ljubljana.

Stenske slike v notranjosti svetišča neolitskega naselja Çatal Höyük v Turčiji, narisane okrog leta 6200 pr. n. št., naj bi bile najstarejši zemljevid na svetu in hkrati tudi prva tematska karta. Vsebina zemljevida je prikaz izbruha ognjenika in nekaterih posledic te naravne nesreče. Na sliki je osrednji del prerisa izvirnika.

OCENJEVANJE ZNANSTVENEGA DELA V HUMANISTIKI

NAŠKO KRIŽNAR

*Ni absolutnega znanja in tisti, ki ga proglašajo,
bodisi znanstveniki ali dogmatiki,
odpirajo vrata tragediji!*
(Bronowski)

1.

V luči ocenjevanja znanstvenega delav humanistiki je prva prava dilema vprašanje, ali ocenjevati znanstvenoraziskovalno delo po kakovosti (ga vrednotiti) ali po količini (meriti). V našem dosedanjem sistemu ocenjevanja prevladuje slednje. Morda je to posledica nadvlade miselnosti, da je v znanosti nekaj zanesljivo, če se izkaže količinsko, s številkami in da je samo tako izkazovan rezultat strokovno in znanstveno. Zavedati bi se morali, da se za številčnimi podatki skriva kakovost, ki se ne da ujeti s številkami. Ne moremo trditi, da količinski podatek ni nič, a se moramo zavedati, da tudi ni vse. V humanistiki je predstavitev rezultata v veliki meri odvisna od jezikovne kulture posameznega raziskovalca, od njegove pismenosti. Govorica humanistike je bolj govorica niansiranega jezikovnega označevanja kot govorica natančnih količinskih podatkov. Zato tudi govorimo o kvalitativnih analizah in ne o kvantitativnih, ki so značilne za naravoslovne ali »trde« znanosti. Temu primerne so tudi razlike v obliki načinov objavljanja.

Posledica je možno zapostavljanje posameznih zvrsti objav na račun drugih. Včasih je kratek članek lahko pomembnejši za razvoj znanstvene panoge kot knjižna objava. Kakovostni kratki članek je lahko rezultat trenutnega navdiha, a je do njega privedla dolgotrajna akumulacija znanja, izkušenj, naključij in popolnoma nekonvencionalnih, osebnih delovnih navad. Po drugi strani pa je monografija v humanistiki nujno potrebna, saj sintetizira velike količine podatkov in je plod dolgotrajnega raziskovalnega napore posameznika ali skupine v mnogih fazah raziskovalnega dela.

V omenjenih rezultatih imamo opravka, pri prvem, z **visoko intenzivno** objavo posameznih izostrenih misli, pri drugem pa z **nizko intenzivno** in razmeroma nepriljučno zbirko velikega števila korist-

nih podatkov. V obeh primerih pa se lahko kakovost in s tem vpliv na znanstveno disciplino izkaže šele pozno po objavi. Zato aktualni sistemi ocenjevanja znanstvenoraziskovalne uspešnosti, ki so naravnani na količinsko merjenje, v prvem trenutku ne morejo zajeti prave kakovosti znanstvenega dela. Nasprotno: s favoriziranjem količinskih meril spodbujajo nekvalitetne objave.

2.

Pri ocenjevanju premalo upoštevamo, da se v humanistiki srečujemo s specifičnimi raziskovalnimi postopki, ki se razlikujejo od tistih v drugih znanstvenih panogah.

Znanstven ni samo običajen rezultat (članek, knjižna, neknjižna objava), temveč vse faze raziskovalnega dela, ki so privedle do rezultata. Zato bi lahko za rezultat znanstvenega dela šteli tudi posamezne vmesne faze, čeprav ne pride do objave v uveljavljenem smislu (članek, knjižna, neknjižna objava). V mislih imam strukturirane zbirke podatkov, ki nastajajo z zbiranjem na različne načine (s študijem virov in literature, s terenskim delom, z uporabo sodobnih tehnologij itd.). Če so ti rezultati dostopni strokovni ali širši javnosti, bi lahko govorili o delnih objavah, ki bi jih morali tudi šteti za rezultate znanstvenega dela in jih kot take ocenjevati.

Če torej ni enoglasno potrjeno, kaj lahko šteje za rezultat znanstvenega dela v humanistiki, bi ta položaj lahko prikazali z naslednjimi mogočimi merili, ki se bodo marsikomu zdela paradoksalna. Znanstveno je vse, kar:

- a) dela znanstvenik,
- b) je narejeno po znanstvenih metodah,
- c) je objavljeno po znanstvenih standardih.

V resnici aktualni sistemi ocenjevanja vsebujejo vsa tri merila, pomešana med seboj, ne da bi bilo to izrecno povedano. Merila pod a) in b) postavljajo posamezne znanstvene vede same in jih priznava tudi Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, ki v imenu države naroča in plačuje javno znanstvenoraziskovalno delo v Sloveniji. To je v okviru avtonomije znanosti normalno in nujno potrebno. Do nesporazumov prihaja, ko plačnik želi vse znanstvene vede ocenjevati po istem kopitu. Takrat se izkaže, da na ravni ocenjevanja ni razčiščeno, katere faze, procese in vrste objav raziskovalnega dela štejejo posamezne vede za vredne ocenjevanja oz. vrednotenja. Na tem področju bi kazalo delovati bolj rahločutno.

Morda je še najmanj vprašljiva točka c), ki jo jedrnato pojasnjuje nova *Tipologija dokumentov za vodenje bibliografij* (http://home.izum.si/cobiss/obvestila_novosti/).¹

¹ Izvirni znanstveni članek je samo prva objava originalnih raziskovalnih

3.

O neknjižnih objavah se govori šele zadnjih nekaj let. Prvi se je v tej zvezi pojavil prikaz znanstvenih spoznanj v filmskem ali video mediju, ki je danes že uveljavljen v svetu, to je **znanstveni film**. Danes se že veliko uporablja prikaz znanstvenih spoznanj na sodobnih nosilcih zvoka, na **kasetah** ali **zgoščenkah**. Prve korake v svetu znanosti je naredil večmedijski zapis – **CD-ROM** ali **objava na svetovnem spletu**. Prednost omenjenih medijev je, da prikazujejo hkrati gradivo, njegovo analizo in raziskovalne sklepe, da nekateri omogočajo interaktivnost in da so blizu sodobnemu uporabniku. Priročni so za uporabo v izobraževalnem procesu na vseh ravneh in za popularizacijo znanstvenoraziskovalnega dela.

Po *Bibliografskih kazalcih za ocenjevanje raziskovalne uspešnosti*, ki jih je sprejel Svet za humanistiko pri MŠZŠ, znanstvenoraziskovalni status neknjižnih objav določajo: tematika, način obravnave, recenzijski postopek, spremna publikacija, status izdajatelja oz. založnika in javna dostopnost objave. Merila za znanstvenost objave v neknjižni obliki so torej enako stroga kot merila knjižne objave. Zato bi moral vsak sistem ocenjevanja znanstvenoraziskovalnega dal v Sloveniji upoštevati in vrednotiti tudi rezultate, ki so na ta način objavljeni v neknjižni obliki.

4.

Ni pomembno samo vprašanje, kako ocenjevati znanstveno delo, temveč tudi, kdo ga ocenjuje in zakaj. Do ocenjevanja navadno pride v povezavi s financiranjem znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Financiranje znanosti ne more sloneti samo na ocenjevanju rezultatov in na selekciji na podlagi ocenjevanja, ampak moramo pri merilih za financiranje znanstvenoraziskovalnega dela upoštevati tudi kontinuiteto:

- a) mreže ustanov z infrastrukturo,
- b) mreže raziskovalnih skupin in programov,
- c) razvoja posameznih raziskovalcev.

Pri ocenjevanju bi morali upoštevati celoten razpon znanstvenoraziskovalnih dejavnosti, ki določajo profil posameznika in raziskovalne skupine ali ustanove. Zavedati bi se morali majhnosti kroga slovenskih raziskovalcev v humanistiki. Vsak posameznik je svet zase, v vsaki specialni usmeritvi oz. raziskovalni temi je le nekaj raziskovalcev, večkrat samo po eden: z njim lahko odmre cel segment posamezne znanstvene discipline. Ocenjevanje raziskovalne uspešnosti ne bi

---

rezultatov v takšni obliki, da se raziskava lahko ponovi, ugotovitve pa preverijo. Praviloma je organiziran po shemi IMRAD (*Introduction, Methods, Results And Discussion*) za eksperimentalne raziskave ali na opisni način za opisna znanstvena področja. Objavljen mora biti v znanstveni reviji z recenzentskim sistemom sprejemanja člankov. Recenzentski sistem mora biti razviden iz navodil avtorjem.

smelo biti samo pripomoček za selektivno porabo proračunskih sredstev za znanost ali celo za njihovo zmanjševanje. Nasprotno: rezultati ocenjevanja znanstvenega dela bi morali biti tudi pokazatelj, kje bi za boljše rezultate morali vlagati več.

5.

Posebno razpravo bi morali posvetiti poenotenju metodologije in meril za ocenjevanje znanstvenega dela za različne namene. Danes se ocenjevanje bibliografij kot eden od pokazateljev znanstvenoraziskovalne uspešnosti izvaja v naslednje namene:

- ob prijavi raziskovalnih projektov,
- ob zaključku projektov,
- pri izbiri mentorjev mladih raziskovalcev,
- za univerzitetne habilitacije,
- za znanstvene nazive,
- za vodenje bibliografij v COBISS-u.

Merila za omenjene postopke postavljajo različni gremiji in ustanove: Svet za humanistiko pri Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo za kulturo, senat univerze in posamezni javni zavodi oz. njihova koordinacija. Pri morebitnem poenotenju bi morali upoštevati naslednje:

- zvrsti objav v humanistiki, ki odražajo njeno specifičnost (knjižne in neknjižne objave, članki, monografije, zborniki, zbirke, leksikoni, slovarji, strokovni članki),
- razmerje med njimi (vsaka veda ima svoje prioritete),
- primerljivost med znanstvenimi področji (med humanistiko, družboslovjem, tehniko in medicino),
- primerljivost z mednarodnim okoljem (vključno s poudarjanjem specifičnosti humanistike v našem prostoru),
- razmerje med ocenjevanjem in plačevanjem znanstvenoraziskovalnega dela.

6.

Obstoječi načini ocenjevanja znanstvenoraziskovalnega dela izkazujejo željo po absolutnem in primerljivem vrednotenju kakovosti s pomočjo količinskih podatkov. Še vedno preveč zanemarjajo dejstvo, da znanstvenoraziskovalno delo slovenskih humanističnih raziskovalcev poteka pretežno v okolju nacionalnega prostora. Celo v primeru, da posamezne metodologije ta prostor presegajo, z redkimi izjemami nagovarjajo predvsem domače okolje. Zato bi moralo ocenjevanje znanstveno-raziskovalnega dela pretehtano kombinirati relativna in absolutna merila, objektivne in subjektivne pokazatelje. Udeleženci sestanka predstavnikov Evropskih raziskovalnih svetov za humanistiko (Köbenhavn, 11. marca 2002) so sprejeli med drugim

tudi mnenje, da SCI nikakor ni primerno orodje za ocenjevanje in vrednotenje humanistike v Evropi, zato bi bilo dobro, da bi Evropa dobila za humanistiko svojo bazo citiranja.

Pri ocenjevanju znanstvenega dela v humanistiki se ni mogoče zmeraj sklicevati na Popperjevo določilo o znanstvenosti: preverljivost in ponovljivost eksperimenta. Včasih tudi določilo IMRAD (*Introduction, Methods, Results And Discussion*) preveč omejuje oblike objav. Temu določilu se način pisanja v humanistiki izmika in se v najboljših primerih uklanja nekaterim literarnim zvrstem, npr. eseju.

7.

V svojem prispevku si nisem zastavljal dileme: ocenjevati znanstveno delo v humanistiki ali ne. Prepričan sem namreč, da v vsaki znanstveni disciplini pa tudi v znanstvenoraziskovalni sferi kot celoti ves čas poteka proces samovrednotenja, v katerem se brez našega vmešavanja ustvarja naravna hierarhija znanstvenih del, osebnosti in usmeritev. Težava je v tem, da ta proces včasih traja dlje. Do zadreg prihaja, ko aktualni sistemi ocenjevanja znanstvenega dela v želji po takojšnjem učinku prehitujejo te procese ali pa jim celo nasprotujejo in s tem preprečujejo, da bi prišla trajna kakovost do veljave. Aktualni sistemi ocenjevanja znanstvene uspešnosti odražajo nestrpnost naših financerjev, ki se kaže v zahtevah po takojšnjem učinkovanju temeljnih raziskav in po skrajševanju trajanja projektov in programov. To ni koristno za večan je vloge humanistike v družbi in za rast kakovostnih raziskovalcev.

DISKUSIJSKI PRISPEVKI

NEKAJ MISLI V ZVEZI S PROBLEMOM OCENJEVANJA KAKOVOSTI ZNANSTVENIH IN UMETNIŠKIH DEL

JANEZ KRANJC

I. Uvod

Izraz *kakovost* oziroma *qualitas* vprašanjskima *kakšen* oziroma *qualis*. Ko gre za ocenjevanje znanstvenih del naj bi tak odgovor ne izražal samo subjektivnega mnenja in okusa, temveč objektivno stanje stvari. Zahteva po objektivizaciji postopka ocenjevanja je zato zahteva, katere cilj je preprečiti samovoljo in zlorabo na eni ter zagotoviti preglednost in pravičnost na drugi strani. Gre za zahtevo po pravni varnosti in nepristranskosti, ki jo redno srečujemo v zvezi s sodnimi in upravnimi postopki, v katerih se odloča o pravicah.

Zal je ena od neizogibnih značilnosti tovrstnih postopkov v tem, da končna odločitev praviloma vsaj pri eni od strank povzroči nezadovoljstvo in občutek, da je bila izigrana, prevarana ipd. V primeru sodnega postopka je to po eni strani posledica prepričanja obeh strank v svoj prav, po drugi strani pa izhaja iz različnih možnosti razlage pravnih pravil. Pravo ni matematika. Vsako pravno pravilo šele z razlago približamo dejanskemu stanju. Pri tem igra pomembno vlogo vrednotenje,¹ ki se seveda nujno navezuje na vrednostni sistem tistega, ki odločitev sprejema. Ta okoliščina dodatno stopnjuje vtis, da je odločanje pristransko in subjektivno.

Ko ocenjevanjemo kakovost, je stvar na videz še bistveno slabša. Sodnik odloča na temelju zakona, ki bolj ali manj natančno ureja pravna vprašanja. Zato je njegov manevrski prostor relativno ozek, možnost preverjanja pravilnosti odločitve pa velika.

Nasprotno ocenjevalec kakovosti znanstvenega dela praviloma nima predpisa, ki bi urejal vsebino odločitve. Le-te tudi ni mogoče preveriti s pomočjo pravnih sredstev. Morebitna pravna sredstva se nanašajo le na očitne zlorabe v postopku ocenjevanja. Predpis, ki ureja ocenjevanje kakovosti znanstvenih ali umetniških del, lahko poleg postopka za sprejem odločitve opredeli le izhodišča, ne more pa

---

¹ Več o tem Pavčnik, 2001: 423 sl., še zlasti 427 sl.

predvideti vsebinskih rešitev, saj so znanstvene, še bolj pa umetniške stvaritve, ki so predmet ocenjevanja, po svoji naravi enkratne, neponovljive in nove ter jih zato vsebinsko ni mogoče predvideti v obliki splošnega pravnega pravila. Edini element normativne narave, ki poleg etičnih standardov splošne in poklicne etike lahko ureja vsebinsko plat ocene kakovosti, je vpliv uveljavljenih akademskih običajev. Prav njihova vse večja erozija je zato eden ključnih vzrokov za težave na tem področju.

II. Vrednotenje kot bistvena prvina ocenjevanja

Glede na to, da ocenjevanja kakovosti v vsebinskem pogledu ni mogoče normativno opredeliti, je v postopku ocenjevanja še dodatno poudarjena vloga vrednotenja. To je tudi razlog, zakaj se pogosto ni mogoče izogniti občutku, da je ocena izraz subjektivnega odnosa ocenjevalca in ne objektivnih, tj. nesporno opredeljivih objektivnih meril. Ta občutek v precejšnji meri stopnjuje dejstvo, da ocene kakovosti znanstvenega dela navadno ni mogoče utemeljiti s količinskimi in eksaktnimi argumenti, ki ne bi bili tudi sami rezultat (subjektivnega) vrednotenja. Tudi različna točkovanja, ki dajejo vtis eksaktnosti in objektivnosti, v resnici niso objektivna. Njihova šibka točka je v postopku numeričnega izražanja kakovosti, tj. v procesu, ko nekaj ocenimo z določenim številom točk. Vendar pa ni odveč, saj lahko v veliki meri zagotavlja enakopravno obravnavanje različnih kandidatov in ohranjanje istih meril.

Seveda pa s tem, ko pravimo, da ocene kakovosti znanstvenega dela ni mogoče objektivno utemeljiti, nočemo reči, da ocene kakovosti sploh ni treba in mogoče utemeljiti. Nasprotno, prav zaradi poudarjene vloge (subjektivnega) vrednotenja je utemeljitev nujna, čeprav nobena utemeljitev ne more povsem izključiti vpliva subjektivne in s tem v določeni meri tudi sporne presoje. Je pa utemeljevanje ocene nujno zaradi tega, ker se ocenjevalec na ta način ponovno sooči s svojo oceno.

Izhodiščne ugotovitve v zvezi z ocenjevanjem kakovosti so zato naslednje:

- kakovosti ni mogoče (v celoti) izraziti z objektivnimi merili,
- ocenjevanje kakovosti je mogoče normativno urediti le glede izhodišč in postopka, ne pa tudi v vsebinskem pogledu,
- v procesu ocenjevanja se ni mogoče v celoti izogniti vplivu (nujno subjektivnega) vrednotenja.

Temeljna problema ocenjevanja kakovosti (znanstvenih del) sta zato vprašanji, kako ob nesporni navzočnosti subjektivnega elementa le-tega omejiti na nujni minimum oziroma kako kljub neizogibni

navzočnosti subjektivne sodbe zagotoviti korektnost in nediskriminacijo ter s tem preprečiti oziroma izključiti subjektivizem.

V zvezi s tem se zastavlja nekaj temeljnih problemov in vprašanj. Če se omejimo na ocenjevanje kakovosti znanstvenega dela, potem se kot prejudicialna zastavljajo zlasti naslednja vprašanja:

- kaj je *dobro*,²
- kako se to *dobro* izraža,³
- ali je posamezno delo mogoče ocenjevati absolutno, tj. ločeno od podobnih del iste stroke, ali pa je ocena kakovosti nujno rezultat primerjave med več istovrstnimi deli,
- po kakšnih merilih je mogoče primerjati oziroma vzajemno vrednotiti dve deli,
- ali je lahko nekaj, kar je dobro za eno stroko, slabo z vidika druge in
- kako utemeljiti, zakaj je nekaj dobro oziroma boljše.

III. Praktični problemi ocenjevanja kakovosti znanstvenih del

Poleg načelnih problemov, s katerimi se sreča ocenjevalec, spremljajo proces ocenjevanja kakovosti znanstvenih ali umetniških del tudi številni praktični problemi. Prvi med njimi je gotovo vpliv dejavnikov, ki nimajo zveze s samo kakovostjo, se pa navezujejo na njeno (formalno) oceno, od katere so odvisni. Vemo namreč, da so napredovanje, plača, financiranje posameznega projekta ipd. pogosto odvisni od ocene kakovosti konkretnega projekta, naloge, članka ipd. Ocenjevalec zato s svojo oceno ne daje le vrednostne sodbe, temveč

² Gre med drugim tudi za problem razvoja znanosti. Določene ugotovitve, ki se zdijo v danem trenutku pravilne, se lahko sčasoma izkažejo kot povsem zgrešene. Na področju družboslovja velja to zlasti za raziskave, ki so bodisi politično ali ideološko angažirane, oziroma za raziskave, ki so v danem trenutku modne. V prvo skupino bi lahko uvrstili npr. raziskave o družbeni lastnini in samoupravljanju nasploh, v drugo pa npr. t. i. *gender studies*. Zaradi take ali drugačne »angažiranosti« raziskovalcev je kakovost tovrstnih raziskav navadno nižja kot pa njen trenutni družbeni pomen. S tem pa kajpak ni rečeno, da med njimi ni tudi kakovostnih znanstvenih del: Med neštetimi deli, ki so se ukvarjala s problemom t. i. družbene lastnine, jih je bila večina modnih. Nekatera (npr. Finžgar, 1977) pa so bila kljub politični izpostavljenosti teme kakovostne znanstvene razprave.

³ Gre za problem vsebine in oblike: ali je pri ocenjevanju kakovosti pomembnejša korektnost izpeljave in način predstavitve ali vsebina ugotovitev. Če dajemo prednost prvemu, lahko kaj hitro kot kakovostne ocenimo tudi raziskave, ki ne prinašajo nič novega, če pa dajemo prednost drugemu, lahko (zlasti na področju družboslovja, kjer je pravilnost ugotovitev veliko težje nesporno dokazati in je zato bistveni del pravilnosti ugotovitev v načinu argumentiranja) dobi prevelik vpliv ocenjevalčevo strinjanje ali nestrinjanje z rezultati raziskave.

usodno posega tudi v materialni obstoj posameznika, družine ali celotne institucije.

Ocenjevalec kot znanstvenik in raziskovalec je pogosto tudi sam (oziroma njegovo delo) predmet ocenjevanja, zato se bo skušal izogniti morebitnemu maščevanju v obliki negativne ocene svojega lastnega dela, zato je mogoče pričakovati, da bo delovala v njegovi podzavesti samocenzura: svojo oceno bo napisal drugače (predvsem mileje in manj jasno), kot pa bi jo sicer.

Tretji problem je specifičen za majhne skupnosti, kakršna je tudi naša. Ocenjevalec bo navadno tudi pri anonimnem ocenjevanju prepoznal ocenjevani projekt in bo svojo oceno morda nehotе prilagodil odnosu prijateljstva ali znanstva ter se bo zatekel k splošnim formulacijam, ki jih bo mogoče po potrebi razlagati tako ali drugače.

Zato bi moralo biti prvo pravilo sistema, ki naj na načelni ravni uredi ocenjevanje znanstvenih del, pravilo, po katerem bi morali proces ocenjevanja organizirati tako, da bi iz njega izključili sleherno možnost vpliva naštetih dejavnikov. Predvsem bi morali preprečiti, da bi se sam proces ocenjevanja kakovosti kakor koli mešal ali povezoval z problemom financiranja raziskovalnega dela posameznika ali institucije.

IV. Ocenjevanje kakovosti in financiranje

Vprašanje financiranja je ekonomski in politični, vprašanje kakovosti pa strokovni problem. In čeprav je lahko kakovost eden od pogojev za financiranje, le-to nikoli ni odvisno samo od kakovosti. Odločilni dejavniki pri odločitvi o financiranju so:

- tako ali drugače ugotovljena potreba po raziskovalnem delu določene vrste,
- razpoložljiva sredstva,
- uporabnost raziskovalnih rezultatov oziroma njihova donosnost, ki bi morala biti večja od vloženi sredstev,⁴
- obstoj konkurenčnih projektov,
- potreba po zagotavljanju obstoja obstoječega raziskovalnega potenciala,
- kakovost že izvedenih projektov in obetavnost predloženega raziskovalnega projekta.

Odločitev o financiranju je zato problem, ki bi ga bilo treba vedno obravnavati ločeno od oblikovanja ocene kakovosti. Mnogokrat se s sklicevanjem na nezadostno kakovost, še zlasti s poskusi, da bi to izrazili

⁴ To seveda velja za aplikativne raziskave na področju naravoslovja. V družboslovju in humanistiki je to merilo bistveno težje doseči.

numerično (torej količinsko), financer izogne navajanju resničnih razlogov, zakaj določenega projekta noče ali ne more financirati. In obratno: včasih se za opravičilom, da ni sredstev, skriva negativna sodba o kakovosti, ki si je nihče ne upa izreči. Seveda pa se pod vplivom drugih dejavnikov dogaja, da se projekti ne financirajo, čeprav so dobri, oziroma se financirajo, čeprav njihova kakovost ne ustreza.

Ločiti ocenjevanje kakovosti od problema financiranja je še posebej v naši državi, kjer na področju posamezne stroke vsakdo pozna vsakogar in tudi ve, s čim se kdo ukvarja, bi bilo najbrž nerealno: ocenjevalec največkrat ve za identiteto subjekta ali predmeta ocene in za posledice take ali drugačne ocene. Korak naprej bi bila edino absolutna anonimnost postopka v obeh smereh razmerja med ocenjevalcem in avtorjem ocenjevanega dela.

Ocenjevalec bi smel upoštevati finančne okvire in posledice svoje ocene le v primeru, ko bi se to od njega izrecno zahtevalo. Pogosto si je namreč nemogoče predstavljati, da bi lahko ocenjevanje kakovosti povsem ločili od finančnih posledic. Ko se npr. uvaja nov program ali projekt ter se ocenjuje njegova ustreznost, je ocena v večini primerov odvisna tudi od cene. Povedano drugače: če se odločam, ali naj nek projekt dobi finančno pokritje, je pogosto odločilno razmerje med kakovostjo in ceno. Morebitno zavrnitev financiranja narekuje previsoka cena glede na ponujeno kakovost ali pa prenizka kakovost glede na zahtevano ceno. Ocenjevalec bo moral v takem primeru oceniti smotrnost financiranja glede na kakovost in stroške projekta. V takem primeru namreč kakovosti projekta ni mogoče ocenjevati absolutno, temveč le relativno, tj. glede na ceno, aktualnost, pomen ipd.

Ob tem je treba posebej poudariti, da je »velikodušnost«, ko gre za financiranje (iz proračunskih sredstev), enako nesprejemljiva kot popušcanje pri merilih za ocenjevanje kakovosti. Pomeni namreč diskriminiranje tistih, ki pogoje kakovosti izpolnjujejo, v razmerju do tistih, ki jih ne.

V. Problem načela enakosti

Druga ugotovitev, ki jo je treba sprejeti v zvezi z ocenjevanjem kakovosti, je zahteva po doslednem uveljavljanju načela enakosti. Načelo enakosti pomeni, da razlikovanje, ki ne bi izhajalo iz različne kakovosti, ni dopustno. To pa pomeni, da ocenjevalec ne bi smel upoštevati nobene okoliščine, ki ne bi bila neposredno izraz ali ne bi neposredno izhajala iz ocenjenega dela ter se odražala v njegovi kakovosti. Osebne okoliščine, kot so npr. ugled, status, spol ipd. raziskovalca, ne bi smele igrati nobene vloge pri ocenjevanju njegovega

dela. Vpliv zunanjih okoliščin ne bi smel vplivati ne v pozitivni ne v negativni smeri.

V zvezi s tem se odpirata vsaj dve vprašanji. Prvo je nedvomno praktično vprašanje, kako izključiti pristranskost in zagotoviti načelo enakosti. Načelo enakosti, ki je temeljno pravno in tudi civilizacijsko načelo, je pogoj za korektnost vsakega postopka in se nanaša tako na sam postopek ocenjevanja kot tudi na vsebinsko uporabo meril pri oblikovanju ocene. Uveljavljanje tega načela je slej ko prej glavni in najtežje rešljivi problem celotnega procesa ocenjevanja kakovosti znanstvenih del. Eden od najbolj običajnih načinov za praktično uveljavitev načela enakega obravnavanja je že omenjena anonimnost postopka.

Drugo vprašanje, ki se deloma navezuje na problem načela enakosti, je vprašanje, v kakšni meri sme na ocenjevanje kakovosti vplivati strinjanje ali nestrinjanje ocenjevalca z rezultati ocenjevanega dela. Del vrednotenja s strani ocenjevalca je namreč tudi preverjanje sprejemljivosti raziskovalnih rezultatov. Problem nastane takrat, ko je mogoče na strokovno neoporečen način zastopati več različnih gledanj oziroma teorij, ocenjevalec in avtor ocenjevanega dela pa zastopata nasprotni stališči. V takem primeru lahko nestrinjanje z raziskovalnimi rezultati bistveno vpliva na oceno kakovosti dela, čeprav je to v tem pogledu morda povsem neoporečno.⁵

VI. Kako ocenjevati kakovost znanstvenega dela:

Če bi hoteli na splošno opredeliti, kaj označuje kakovostno znanstveno delo na področju humanistike in družboslovja, potem bi kot najpomembnejše verjetno našli naslednje elemente:

- izvirnost in samoniklost,⁶
- prepričljivost argumentacije,
- lucidnost in klenost prikaza,
- korektna uporaba znanstvene metode in obseg kritičnega aparata

⁵ Kot primer za to bi lahko vzeli npr. raziskavo o smiselnosti in dopustnosti smrtnih kazni. Ker gre ob tem za izhodiščni, rekli bi vrednostni odnos do tega problema, bi lahko ocenjevalec, ki bi bil npr. prepričan nasprotnik, delo, ki bi navajalo argumente za to obliko kazni (ali obratno), zaradi nestrinjanja z izhodiščem raziskave ocenil slabše, kot pa bi si samo delo zaslužilo.

⁶ Ta element je že od nekdaj veljal za izraz kakovosti. Predpis o vodenju cenzure in ravnanju cenzorjev (Vorschrift, 1810) je pri ocenjevanju učenih del npr. razlikoval med takimi, ki se odlikujejo z novimi spoznanji, lucidnim prikazovanjem in odkritjem novih pogledov – tovrstna dela je treba presojati z vso prizanesljivostjo in jih prepovedati le iz skrajno tehtnih razlogov – ter deli, ki pusto ponavljajo nekaj, kar je bilo že stokrat povedano – tovrstni spisi ne zaslužijo nobene prizanesljivosti.

ter

- neposredna in posredna (za nadaljnje raziskovanje) uporabnost ugotovitev.

Ze na načelni ravni pa se v zvezi s konkretnim ocenjevanjem kakovosti določenega znanstvenega dela pojavlja več vprašanj. Prvo med njimi je gotovo razmerje med kakovostjo in količino. V današnjem času, ki ga zaznamuje hiter tehnični napredek, se je razmerje med količino in kakovostjo na žalost močno nagnilo v korist prve. To ne pomeni, da ni več kakovostnih del, temveč da se zlasti na področju družboslovja in humanistike navadno dvomi o kakovosti, ki ni izražena s količino.⁷

Medtem ko ima količina na področju naravoslovja pogosto negativen učinek, je na področju družboslovja ravno obratno. Kljub temu lahko rečemo, da današnji čas ni naklonjen kratkemu in jedrnatemu izražanju. Temu so po eni strani krive vse večje tehnične možnosti, po drugi strani pa odsotnost jasnih standardov kakovosti. Inflacijo besed, ki po svojem obsegu daleč presegajo vsebino, spodbujajo že srednje šole, kjer za dobro oceno pri nekaterih predmetih neredko zadošča dovolj velika količina.

Drugo praktično vprašanje konkretnega ocenjevanja kakovosti je vprašanje vpliva avtoritete avtorja ocenjevanega dela. Ne gre za to, da bi se ocenjevalec bal delo eminentnega znanstvenika slabo oceniti, temveč za podzavesten predsodek, ki se izraža s tem, da se ocenjevalec tako ali drugače prilagaja splošni sodbi ter s tem sprejema znanstveni ugled in avtoriteto določenega avtorja kot danost, ki je ni treba posebej dokazovati v vsakem konkretnem delu, ampak se predpostavlja. V tem pogledu bo dobilo delo nekoga, ki je na svojem področju nesporna avtoriteta, boljšo oceno kot pa delo nekoga, ki je bodisi začetnik ali pa tudi sicer ne uživa posebnega slovesa.

Seveda pa ni nujno, da vpliva avtorjevo ime le v tej smeri. Verjetno niso redki tudi obratni primeri, ko nekdo slabo oceni tuje delo iz zavisti, iz ideoloških razlogov ali lastne nesposobnosti.⁸

Nadaljnji povsem praktični problem je splošno ravnotežje oziroma merilo ocenjevanja, ki ne bi smelo biti ne prestrogo ne premilo. Delno ga je mogoče rešiti z uvajanjem količinskih meril (točkovanja, ponderiranja ipd.), delno pa seveda z usklajevanjem meril med več

⁷ Problem razmerja med količino in kakovostjo je prastar. Zanimivo je, da ga srečamo že v zvezi s cenzuro, ki je bila prva institucionalna oblika ocenjevanja kakovosti, seveda s povsem drugačnim namenom kot pa ga ima ocenjevanje kakovosti v današnjem času. V zvezi s tem je že omenjeni cenzurni predpis v zvezi z ocenjevanjem učenih in literarnih del (§ 2) določal, da morata biti merilo pomen in narava dela, ne pa njegov obseg.

⁸ »*Reviewing is frequently done out of petty jealousy, ideological interest or simply incompetence.*« – gl. Agger, 1990: 142. Navedeno po Roberts.

ocenjevalci. Oboje, še posebej drugo ima lahko svoje negativne plati, saj je usklajevanje meril pogosto v resnici usklajevanje ocene oziroma prepričevanje ocenjevalcev o potrebnosti take ali drugačne ocene.

Velik problem ocenjevanja je lahko taka ali drugačna oblika korupcije. Ob ocenjevanju znanstvenih del skoraj gotovo ne prihaja do podkupovanja v denarju. Gotovo pa mu ni povsem tuje računanje s protiuslugo, čemur se je zlasti v majhni skupnosti težko izogniti. Drugi problem majhne skupnosti, v kateri se pogosto z ožjim strokovnim vprašanjem ukvarja le nekaj posameznikov, neredko pa celo en sam, je, kje najti kvalificiranega ocenjevalca. Tudi če odmislimo možnost pristranskosti, je pogosto težko najti dovolj usposobljenih ocenjevalcev za presojanje znanstvenih dosežkov. Ob tem se je treba zavedati, da akademski naziv kot tak še ne pomeni, da je nosilec strokovnjak na vsakem področju.⁹ Kratki stiki, do katerih prihaja med posameznimi znanstvenimi področji in so pogosto rezultat iz nerazumevanja izvirajočih pavšalnih sodb,¹⁰ to zelo lepo dokazujejo. Nesporno koristno je, da znanstveno delo ocenjuje tudi nekdo z drugega področja (naravoslovec družboslovje in obratno); kljub temu pa se bo ta ocena nanašala v glavnem na splošne značilnosti ocenjevanega dela (presojanje korektnosti navajanja, jasnost izražanja, prepričljivost argumentacije ipd.), teže pa bo posegala v vsebinsko pravilnost ugotovitev.

S tem smo se dotaknili nadaljnega praktičnega problema: jezika znanstvenih del. Čeprav je nesporno, da se samostojnost stroke izraža tudi s specifičnim izrazjem, je hkrati res, da je razumljiv jezik ena od temeljnih značilnosti kakovostnega znanstvenega dela. Ob tem se za ocenjevalca odpira temeljno vprašanje, do kod je lahko lepota jezika predmet ocene. Nobenega dvoma ni, da bo na potrebo po razumljivem jeziku poudarjal zlasti ocenjevalec z drugega področja, za katerega bo preveč tehnicistično izražanje in pretirana uporaba tujk gotovo ovira pri razumevanju, vendar podobno kot pri drugih vprašanjih tudi tu ni mogoče dati vnaprejšnjega odgovora.

VII. Normiranje postopka ocenjevanja

Postopek ocenjevanja mora vsebovati natančna pravila glede varovanja poslovne skrivnosti, anonimnosti ocenjevanih prispevkov, rokov, oblike ipd.

⁹ Tak vtis dajejo včasih sestave različnih komisij za ocenjevanje kakovosti.

¹⁰ Primerov takih pavšalnih sodb bi lahko našteali veliko, pa naj gre za očitke določenih naravoslovcev družboslovcem in humanistom, da so njihovi prispevki predolgi, saj naj bi bilo mogoče vsako ugotovitev predstaviti na nekaj straneh, pa do očitkov družboslovcem in humanistov naravoslovcem in tehnikom, da so ozki in prepričani o tem, kako vedo tudi vse o družboslovju in humanistiki.

Ob tem se pogosto zastavlja vprašanje potrebe po možnosti sodnega varstva. Le to si je v primerih ocenjevanja kakovosti znanstvenih del sicer mogoče zamisliti in delno izhaja iz veljavnega prava v primerih hujših kršitev postopka. Ne glede na to pa je treba sodno varstvo jemati kot skrajno sredstvo v primerih sporov in zlorab. Na splošno bi lahko rekli, da prizadevanja, po katerih bi tudi v raziskovalni in pedagoški sferi uveljavili neposredno uporabo *Zakona o upravnem postopku* in s tem iz akademskih opravi napravili upravne akte, bolj škoduje jo kot pa koristijo akademski tradiciji.

Akademski tradicija pozna veliko bolj učinkovit sistem nadzora nad korektnostjo ocenjevanja. Gre za možnost objave ocenjenega dela, ki postane s tem dostopno presoji vsakogar. Ta možnost je v času medmrežja in svetovnega spleta praktično neomejena, saj poleg brezplačne objave omogoča pridobivanje neposrednih povratnih informacij v realnem času.

Ena od težav pri normiranju procesa ocenjevanja je problem dokončnosti ocene oziroma nemožnosti, da se v primeru pomislekov proti njeni korektnosti ta ponovno preveri. Gre za ugovore proti oceni, ki kaže na pristranskost ocenjevalca, na njegovo površnost, nestrokovnost ipd.

Jasno je, da bi morala biti tovrstna ugotovitev rezultat posebnega postopka, katerega bistveni del bi bilo novo vrednotenje ne le ocenjenega strokovnega dela, temveč tudi same ocene.

Postopek ocenjevanja navadno te možnosti ne predvideva. Akademski praksa izhaja iz določenih etičnih in strokovnih standardov, ki med drugim določajo, da je treba ocenjevalca skrbno izbrati, potem pa mu zaupati, saj za svojo oceno stoji s svojim strokovnim in osebnim prestižem. Konkretna ocena je rezultanta več dejavnikov, med katerimi velja poleg strokovnosti omeniti predvsem osebno poštenost, civilni pogum in poklicno etiko. Možnost preverjanja strokovnih ocen pa se navezuje na integriteto posamezne stroke in njenih predstavnikov. Stroka sama bi morala preprečiti oblikovanje vplivnih elitnih skupin, ki imajo za cilj čim bolj uspešno prazniti proračune za raziskovalno dejavnost.¹¹ Rešitev je tudi to pot v poštenosti in korektnosti ocenjevalcev, ki znajo ločiti zrno od plevla.

¹¹ V zvezi s tem velja omeniti vrsto prispevkov, ki so leta 1996 izšli v časopisu *Die Zeit* pod naslovom *Der Streit um die Soziologie*. Dettling, 1996; Käsler, 1996; Dahrendorf, 1996; Müller, 1996; Wagner, 1996; Schulze, 1996; tudi njegov predelani prispevek na domači strani; Vannahme, 1996. Avtorji so razpravljali o sociologiji kot znanosti. Spislišča so bila precej ostra in kritična. Ena od trditev je bila med drugim tudi ta, da sociologi, ki se vzajemno navajajo in si objavljajo svoje prispevke, ustvarjajo zunanje znake kakovostne in uspešne raziskovalne dejavnosti, ki pa je v resnici samó privid. Gl. npr. Dahrendorf, o. c.: »Soziologie ist das, was Leute, die sich Soziologen nennen, tun, wenn sie von sich sagen, daß sie

VIII. Kako konkretno ocenjevati

Čeprav ocenjevanja ni mogoče vnaprej opredeliti, saj gre za ustvarjalni proces, je mogoče opredeliti nekatera izhodišča. Predvsem bi veljalo zavrniti t. i. numerično prikazovanje kakovosti v obliki različnih točk, ki naj bi objektivizirale oceno. Če že, potem naj ocenjevalec strne svojo oceno v eno od uveljavljenih numeričnih ocen. Povsem zgrešeno pa je numerično utemeljevanje v stilu: članek ima toliko in toliko opomb, navedeno je toliko in toliko bibliografskih del ... iz česar izhaja, da imamo opraviti z znanstvenim člankom prve kategorije. Ocena mora upoštevati naravo ocenjevanega dela oziroma delitev znanstvenih del na različne kategorije (znanstveno, strokovno delo itd.). Ocenjevalec bi moral obravnavano delo uvrstiti v eno od kategorij, hkrati pa povedati, ali prinaša delo kakšna nova spoznanja, in če, kakšna, ali pa zgolj ponavlja že znano.

Pri tem bi bilo treba strogo ločevati med predpostavkami, ki jih mora izpolnjevati znanstveno delo, in med elementi objave (npr. tip objave, narava študije – aplikativna ali temeljna, mesto objave) na eni ter kakovostjo same vsebine na drugi strani. Obsežen, korektno napisan članek uglednega raziskovalca v eminentni reviji še ni nujno dober. To so lahko le indici, nikakor pa ne dokazi kakovosti.

Ocenjevalec bi se moral ves čas zavedati, da za oceno jamči s svojo avtoriteto. Oceno sicer lahko utemeljuje količinsko (število člankov, obseg dela), vendar mora biti ocena njegovo jasno povedano mnenje o tem, ali je delo dobro, povprečno ali slabo. Ob tem bi se moral ocenjevalec zavedati, da ima vsaka ocena določene posledice, on sam pa je zanje podzavestno odgovoren.

Bistveni element korektnega postopka ocenjevanja je tajnost podatkov o ocenjevalcu in ocenjevanem delu: anonimnost je *conditio sine qua non* korektnega ocenjevalnega postopka. Ocenjevanje mora biti častno, tj. neodplačno. Pravica do ocenjevanja je pomemben del akademskega in strokovnega prestiža.¹² Pošteno in objektivno ocenjevanje je pomemben del splošne kulture, ki je bistvenega pomena za kakovostno znanstveno ustvarjanje.

Taka kultura nastaja postopoma in v praksi. Ni je mogoče uzakoniti ali sprejeti z dekretom. Kodeksi poklicne etike lahko

---

Soziologie betreiben. Mehr nicht. Die Suche nach 'der Soziologie', als sei sie ein Ding, gar ein Ding an sich, ist reine Metaphysik, boden- und hoffnungslos zugleich.*

¹² Seveda je problem lahko tudi nasproten. Gl. v zvezi s tem Readings, 1994: 9–10: »Normally, those who review essays for inclusion in scholarly journals know what they are supposed to do. Their function is to take exciting, innovative, and challenging work by younger scholars and find reasons to reject it. The same goes for book manuscripts: one receives a hundred dollars for rejecting a manuscript, but if you suggest that it should be published, the check never seems to arrive.« (navedeno po Roberts, o. c.).

doprinesejo k temu, da postane nesporna poštenost pri ocenjevanju tujih znanstvenih del bistveni del znanstvenega ugleda posameznega znanstvenika.

Tega bi se morali zavedati vsi znanstveniki in univerzitetni učitelji, ki sodelujejo pri ocenjevanju kakovosti znanstvenih del. Vedeti bi morali, da ima vsako njihovo strokovno mnenje precedenčne učinke, zaradi česar bi morali biti previdni zlasti pri oblikovanju splošnih pravil ocenjevanja. Čeprav so namreč pod njimi morda podpisani uradniki, nosijo vsebinski pečat in odgovornost tisti znanstveniki, ki so jih oblikovali. Ob tem bi se morali zavedati, da sta kakovost in poštenost skupaj s kontinuiteto in varnostjo glavni zaveznici znanosti.

Literatura:

- B. Agger, 1990: *The Decline of Discourse: Reading, Writing and Resistance in Postmodern Capitalism*. London.
- R. Dahrendorf, 1996: Die bunten Vögel wandern weiter. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 7/96.
- W. Dettling, 1996: Fach ohne Boden. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 2/96.
- A. Finžgar, 1977: *Družbena lastnina v jugoslovanskem pravu*. Ljubljana.
- D. Käsler, 1996: Suche nach der guten Gesellschaft. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 4/96.
- H.-P. Müller, 1996: Störenfried mit mittlerer Reichweite. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 12/96.
- M. Pavčnik, 2001: *Teorija prava. Prispevek k razumevanju prava*. 2. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana.
- B. Readings, 1994: »Caught in the Net: Notes from the electronic underground«. *Surfaces*, 4, Nr. 1, 9–10.
- P. Roberts: *Scholarly Publishing, Peer Review and the Internet*. http://www.firstmonday.dk/issues/issue4_4/proberts/.
- G. Schulze, 1996: Der Film des Soziologen. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 19/96; tudi predelani prispevek na domači strani.
- J.-F. Vannahme, 1996: Zu allem fähig. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 26/96.
- Vorschrift, 1810: *Vorschrift für die Leitung des Censurwesens und für das Benehmen der Censoren*.
- P. Wagner, 1996: Der Soziologe als Übersetzer. Der Streit um die Soziologie. *Die Zeit* Nr. 15/96.

O VREDNOTENJU V HUMANISTIKI

DARKO DOLINAR

Kakor je razvidno iz

uvodnih referatov in dosedanje razprave, smo bolj ali manj soglasni o tem, da je vrednotenje za naše vede ključnega pomena. Vendar se ne kaže ustavljati samo ob njegovih konkretnih podrobnostih, temveč se je treba ozreti tudi na njegov širši problemski kontekst.

1.

Vrednotenje je nepogrešljiva, imanentna sestavina znanosti in v njej poteka na več območjih. Nekateri njegovi pragmatični vidiki se kažejo recimo v kritiki znanstvenih in strokovnih del, pri volitvah raziskovalcev v znanstveno-strokovne nazive, pri opredeljevanju statusa raziskovalnih skupin ali institucij ter pri odločanju o raziskovalnih programih in projektih. To je v skladu s kompleksnim ustrojem znanosti, v katerem se na različnih ravneh in na različne načine prepletajo raziskovalna dognanja in njihove prezentacije v objavah, elementi miselno teoretične in socialno praktične dejavnosti, vloge individualnih osebnosti in skupin, območja raziskovanja, poučevanja, organiziranja in publiciranja. Vrednostni vidiki so povezani s temeljno značilnostjo sleherne znanosti, s težnjo po veljavnosti, kajti veljavnost njenih dognanj in postopkov se praviloma izkazuje z vrednotenjem na temelju opravljenega dela. Toda problem je v tem, na kaj se sploh lahko opre vrednostna presoja. Humanistične in družbene vede danes obvladuje idejno-teoretični in metodološki pluralizem, ki mu ustreza dejstvo, da tudi v širšem družbenem okolju ni obče sprejete, vladajoče teorije ali vizije družbenega oziroma zgodovinskega razvoja. Ker se potemtakem vrednotenje ne more opirati na takšno temeljno, splošno priznano instanco, je izpostavljeno načelni vprašljivosti, kar se med drugim kaže v tem, da v praksi ves čas niha med različnimi usmeritvami in postopki.

Po eni strani je precej razširjeno prepričanje, da lahko vrednost znanstveno-raziskovalnega dela v neki stroki kompetentno presojajo le dobri poznavalci te stroke. Toda tako kot na sleherno individualno sodbo je mogoče tudi na njihove nasloviti očitek, da so subjektivno omejene, enostranske, v skrajnem primeru morda celo pristranske.

Takšni očitki so marsikdaj utemeljeni, zlasti v manjših in bolj zaprtih okoljih, kjer znanstvena srenja ne dosega tako imenovane kritične mase in je zato vrednotenje njenega dela bolj podvrženo različnim nezaželenim učinkom družbenoskupinske dinamike. Zdi se, da se je tem slabostim mogoče izogniti tako, da se vrednoten je kolikor mogoče dosledno formalizira, normira, standardizira in kvantificira. To nedvomno krepi njegovo objektivnost, vendar pa obenem v veliki meri onemogoča upoštevanje vsebinskih, kvalitativnih vidikov.

Temu temeljnemu pridržku se pridružuje jo še nadaljnji. Za formalizacijo, standardizacijo in kvantifikacijo si je prizadevala predvsem metodologija eksaktnih in empiričnih ved. Kdor brez natančnejšega premisleka privzema njene postopke za glavna delovna orodja, tvega, da hkrati s tem vedé ali nevedé sprejema tudi monistično obče pojmovanje znanosti, ki se je izoblikovalo predvsem ob teh vedah; pri tem pa spregleda dejstvo, da obstajajo tudi drugačne epistemološko-metodološke predstave o temeljnem ustroju znanosti, ki so bližje posebnim značilnostim humanističnih in deloma družboslovnih ved.

Drugi pomislek meri na to, kako se formalizirani in standardizirani postopki kvantitativnega vrednotenja uporabljajo v praksi. Res je sicer, da je kateri koli model mogoče uporabljati tako ali drugače in da morebitni spodrsaljaji pri njegovi uporabi še ne bi smeli avtomatično diskvalificirati samega modela. Toda če se izkaže, da neki model dopušča razmeroma več odklonov kot kak drug, ga je vendarle treba dati pod lupo in ga temeljito preveriti.

2.

Zdaj veljavni, pravzaprav predpisani način kvantitativnega ocenjevanja razisko-valnega dela s pomočjo sistema COBISS ima prednosti in pomanjkljivosti. S tem ko dosledno upošteva formalne vidike, si prizadeva, da bi bil kar se da neoseben oziroma objektiv in bi se tako izognil znanim šibkim točkam individualnega, to je subjektivnega recenziranja. V načelu zajema dela iz vseh strok in področij, jih obravnava na enak način in s tem omogoča primerjalne razglede po znanstveni produkciji. Najbrž se strinjamo, da je to potrebno in koristno predvsem za uravnavanje pragmatičnih plati v delovanju raziskovalne sfere in da si je s tem mogoče nekako pomagati denimo pri sprejemanju raziskovalnih programov in projektov v različnih strokah ter pri odmerjanju finančnih sredstev zanje. Vendar sistem še zdaleč ne ustreza zaželeni idealni predstavi svojih najbolj vnetih privržencev: da bi bilo treba vanj samo vstavljati bibliografske podatke, iz njega pa bi samodejno prihajale objektivno veljavne ocene o objavljenem oziroma opravljenem raziskovalnem delu. Specifične prednosti sistema v dejanski rabi marsikdaj obtičijo na deklarativni ravni in jih zato povsem zasencijo pomanjkljivosti.

Če na kratko povzamem ugovore, ki so bili izrečeni v nekaterih referatih in diskusijah na našem zborovanju ter že nekajkrat prej v javnih kritikah, med pomanjkljivostmi sistema COBISS izstopata predvsem neustrezna tipologija objav in nanjo navezano točkovno ocenjevanje. Najbolj vprašljive so določbe, ki zadevajo tematske zbornike razprav, znanstvenokritične izdaje tekstov, virov in drugega dokumentarnega gradiva, izdelke v nediskurzivnih ali nebesedilnih oblikah, objave v drugih (netiskanih, avdiovizualnih, elektronskih) medijih, kolektivna raziskovalna dela in iz njih nastajajoče objave s kolektivnim avtorstvom, znanstveno uredništvo v skupini t. i. sekundarnega avtorstva, pa še nasploh razmejitev med znanstvenim in strokovnim, med pretežno problemsko teoretičnim in pretežno gradivskim delom.

Ob naštevanju pomanjkljivosti in slabosti se morda lahko komu zazdi, da polemične debate na naši konferenci jurišajo skoz odprta vrata, saj so bile ravno v teh dneh (novembra 2002) sprejete nekatere spremembe in dopolnitve sistema COBISS, poleg tega se s problematiko vrednotenja že nekaj časa ukvarjajo tudi drugi strokovni forumi v raziskovalni sferi. Vprašanje pa je, ali bodo posamezni, sicer smiselni in nujni popravki že zadostovali za to, da bo sistem ustrezneje deloval, saj težave z njim ne tičijo zgolj v praktičnih podrobnostih, marveč v veliki meri izvirajo iz nekega temeljnega nesporazuma.

Kot je znano, je bil sistem COBISS ustvarjen za splošno bibliografsko popisovanje, ne le za evidentiranje znanstvenih in strokovnih objav. Po prvotnem namenu je bil vrednostno nevtralen, šele pozneje mu je bilo naloženo tudi ocenjevanje raziskovalnega dela. S tem pa je poleg nevtralne klasifikacije dobil še drugačno funkcijo, namreč vrednotenje, in tako zašel v nasprotje sam s sabo.

Formalizacija, standardizacija in kvantifikacija, ki naj bi zagotovile objektivnost ocenjevanja, niso dosledno izvedljive. Vsebinsko, to je kvalitativno vrednotenje, naj bi bilo izključeno iz sistema, vendar se vrača vanj na nerefektiran in zato premalo kontroliran način. Znanstvene objave se mehanično točkujejo samo glede na to, v katero rubriko predpisane tipologije so uvrščene. To v praksi pomeni, da med znanstvenim ali neznanstvenim oziroma med bolj ali manj znanstvenim v objavljenem delu razločujejo avtorji objav in vnašalci podatkov, s tem ko razvrščajo bibliografske enote po tipologiji. Toda vnašalci niso seznanjeni z vsemi podrobnostmi stroke, avtorji pa so do lastnih del lahko pristranski. Tiha predpostavka kvantificirane tipologije pa je ta, da so kvalitativni izbor tekstov že pred objavo opravila uredništva publikacij sama ali s pomočjo svojih recenzentov. S tem so seveda odprta vrata za marsikatero nedoslednost in neenotnost pri ocenjevanju, zaradi česar je sistem v mnogih primerih kontraproduktiven. Dosti bolj smotrno je priznati, da je vrednotenje po kvalitativnih vidikih (zlasti v obliki individualnih recenzij) za

delovanje in razvoj naših strok pač nepogrešljivo, in ga na temu primeren način vključiti v sistem ocenjevanja.

S temi pripombami ne bi rad zbudil napačnega vtisa, da v celoti nasprotujem rabi sistema COBISS pri vrednotenju raziskovalnega dela; zavzemam se za njegove nujno potrebne popravke in dopolnitve, ki jih je treba izoblikovati in uveljaviti z večinskim soglasjem prizadetih strok, ne zgolj z administrativnim sklepom. Tudi kvantitativnega ocenjevanja nasploh ni mogoče kar zavreči, vendar ne sme dobiti odločilne ali celo izključne vloge; uporabljati ga je treba premišljeno, denimo kot orientacijsko izhodišče, ki pa ga morajo dopolniti in nadgraditi kvalitativne, vsebinske ocene.

3.

Med pogosto omenjenimi vrednostnimi vidiki raziskovalnega dela je znanstvena odličnost. Njen najlaže prepoznavni formalni znak so objave v osrednjih znanstvenih revijah in pri priznanih, predvsem mednarodnih založbah, kjer vnaprejšnj je recenzijsko preverjanje zagotavlja kvaliteto besedil. S takšnim prepoznavanjem odličnosti vsaj na prvem koraku ni nič narobe, vendar ga je treba postaviti v kontekst in se vprašati, na kakšen tip raziskovalnega dela se predvsem nanaša, kakšni so cilji takšnega raziskovanja, na koga se naslavljajo oziroma komu so namenjeni njegovi rezultati.

Med glavne cilje znanosti nedvomno sodi reševanje odprtih vsebinskih in metodoloških problemov ter ustvarjanje novega znanja. Temeljne raziskave so praviloma usmerjene v čisto teoretično spoznavanje, z njimi se obnavlja in razvija predvsem sama znanost. Da je prav ona glavna naslovljenka takšnih raziskav, izpričuje tudi način formuliranja in objavljanja njihovih rezultatov. Zanj so med drugim značilni eksaktna, ponavadi ozka zamejitev obravnavanega problema, stvaren in racionalen slog ubeseditve, raba specializirane terminologije in opremljenost s povzetki, opombami in bibliografijo, ki si prizadevajo dajati kolikor mogoče popolno dokumentarno podporo argumentativnemu diskurzu. Glede na vse to je znanstveni tisk v prvi vrsti namenjen posebej kvalificiranim bralcem in njegove vsebine so v celoti dostopne edino dobrim poznavalcem stroke.

Z usmeritvijo v čisti spoznavni interes in z opisano vsebinsko in formalno ureditvijo se ponavadi povezuje oznaka »stroga znanost«, ki jo nadevamo takšnemu raziskovalnemu delovanju. Ravno tem značilnostim najbolje ustreza ocenjevanje po kriteriju znanstvene odličnosti. Toda ta kriterij ne zajema drugih funkcij, ki se ne prekrivajo docela s spoznavno, pa so za obstoj znanosti vendarle nepogrešljive – namreč uporabnost in vrednostna označenost. Zato bi bilo treba pri ocenjevanju raziskovalnega dela upoštevati tudi te razsežnosti, vprašan je je le, na kak način in v kolikšni meri.

Relativna vloga in pomen teh sestavin oziroma funkcij se razlikujeta po glavnih skupinah ved in raziskovalnih območjih. V temeljnih raziskavah nedvomno prevladuje čisto spoznavna funkcija, v aplikativnih in razvojnih je poleg nje poudarjena funkcija uporabnosti. To je najbolj razvidno na področju naravoslovja, kjer teče jo povezave od znanstvenih disciplin prek tehniških in tehnoloških strokov do materialne proizvodnje in storitvenih dejavnosti oziroma do cele vrste praks, ki ji družijo težnja k obvladovanju narave in materialnih pogojev življenja. Ker je na ravni praktičnega delovanja, oprtega na aplikacijo znanstvenih ugotovitev, uporabnost in koristnost znanosti razvidna in nedvomno izpričana, je povsem ustrezno, da je na ravni temeljnega raziskovanja izpostavljen predvsem njen čisto spoznavni vidik in da se znanstveno delo tukaj ocenjuje po kriteriju odličnosti. Dejstvo, da so vsebine in rezultati temeljnih raziskav zares razumljivi le ozkemu krogu strokovnjakov, pri tem ni moteče, saj so za širši krog sprejemnikov praviloma indiferentni in ga neposredno nagovarjajo le v izjemnih primerih, kadar je docela razvidna njihova potencialna nevarnost, kot npr. pri jedrski energiji, onesnaženju okolja, klimatskih spremembah ali genski tehnologiji; pač pa so naravoslovne in tehnične znanosti širše dojemljive na prenesen in poenostavljen način, prek instrumentalizacije njihovih rezultatov v praktični rabi.

Druge, predvsem v humanističnih vedah in v njim najbolj sorodnih območjih družbenih ved, se raziskovalno delo usmerja v družbene, psihične in duhovne razsežnosti človeškega bivanja v svetu, zato se tudi vprašanje o uporabnosti in koristnosti teh strokov oziroma njihovih rezultatov postavlja drugače. Še največ podobnosti z naravoslovjem in tehniko se kaže na tistih področjih družboslovja, kjer bi lahko govorili o tehnologiji uravnavanja družbenih pojavov in procesov. V območju humanistike pa se znanstvena dognanja in deloma postopki sistematično uporabljajo le v šolstvu in v institucionalni kulturi; na drugačen, težje razviden način se uveljavljajo v drugih t. i. družbenih ideoloških aparatih; na mnogih neinstucionaliziranih območjih kulture, umetnosti, morale, religije, filozofije je poteka njihova recepcija in aplikacija bolj ali manj spontano, neregularno, individualno različno. V skladu s tem so organizirane same stroke: delež aplikativnih raziskav je v primerjavi s temeljnimi opazno manjši in še zdaleč ne prekriva tako širokega razpona kot v naravoslovju in tehniki. Ali pa je spričo tega mogoče domnevati, da so humanistične vede manj uporabne in koristne od naravoslovnih in tehničnih?

Humanistične vede se ukvarjajo z razmerji med človeško eksistenco in sfero duha oziroma zavesti, z območjem onkraj materialne nujnosti in družbene funkcionalnosti. Gre jim za spoznavanje in utemeljevanje individualne in skupinske identitete, za mesto in vlogo človeka v svetu, za smisel njegove eksistence in z njim povezane vrednote.

Osrednji predmeti njihovega raziskovanja – umetnostna dela, idejne tvorbe, vrednostni sklopi, moralne držbe, psihični procesi, religiozna doživetja itd. – so (vsaj načeloma) neposredno relevantni za vsakogar, in to drugače kot osrednji raziskovalni predmeti eksaktnih znanosti, naravoslovja in tehnike. Potemtakem spoznavni napor humanističnih ved že na ravni temeljnega raziskovanja nagovarja naslovljence in sprejemnike bolj zavezujoče, jim ponuja drugačne zmožnosti dojemanja in razumevanja ter se ne pusti zamejiti v čisto teoretično spoznavno naravnost, temveč se odpira v vrednostno razsežnost. Zaradi tega je občinstvo temeljnih humanističnih del lahko dosti širše od zgolj strogo specialističnega kroga strokovnjakov; ob takšnih delih tudi laični bralec ne more biti eksistencialno neprizadet na tak način, kot je lahko ob naravoslovnih, matematičnih ali tehničnih, temveč so njihove problemske vsebine v njegovih očeh praviloma vrednostno označene.

Če je torej vidik praktične uporabnosti in materialne koristnosti v humanističnih vedah dosti manj razvit kot v naravoslovnih in tehničnih, pa je po drugi strani v njih znatno bolj poudarjena vrednostna razsežnost. Specifični predmeti in problemi, ki jih obravnavajo humanistične vede, imajo v svojem ustroju vrednostno komponento. Ne gre za to, da te vede na svojih predmetnih področjih odkrivajo vrednostne strukture in jih raziskujejo objektivno ter neprizadeto, marveč je odnos naslovljencev in sprejemnikov kot tudi odnos samih raziskovalcev do teh vrednostno strukturiranih predmetov v večini primerov vrednostno označen.

S to razsežnostjo, ki se ji je težko izogniti, tudi če bi si tega želeli, si je mogoče razložiti pogoste kritične ugovore, da so humanistične vede podvržene subjektivizaciji ali ideologizaciji, kar da spodkopava njihovo objektivno veljavo in jih oddaljuje od ideala stroge znanosti. Takšni očitki izvirajo iz obzorja scientističnih predstav o enotni znanosti, ki pa predmetnemu področju humanistike niso najbolj prikladne. Zato se je treba sprijazniti z dejstvom, da k bistvu humanističnih ved že na ravni temeljnega raziskovanja sodijo razsežnosti in funkcije, ki jih ni mogoče združiti pod kategorijo čistega teoretičnega spoznavanja. To pa bi moralo imeti posledice tudi za ocenjevanje njihovega dela in rezultatov, formuliranih v objavah.

Kriterij znanstvene odličnosti, ki se nanaša predvsem na pridobivanje novega znanja in razvoj znanosti, je nedvomno osrednjega pomena in nepogrešljiv tudi za humanistične vede. Vendar sam po sebi ni docela enoznačen, pa tudi ne pokriva vseh njihovih temeljnih značilnosti in funkcij, zlasti kadar je v dejanski rabi omejen na indiciranje pretežno formalnih značilnosti objavljenih del.

Če si ogledamo kriterij znanstvene odličnosti s stališča teorije znanstvenega razvoja, npr. tako, kot ga opisuje Thomas Kuhn, lahko

pomeni dvoje: odlično je bodisi delo, ki utrjuje in dopolnjuje vladajočo znanstveno paradigmo, bodisi delo, ki podira vladajočo in vzpostavlja novo znanstveno paradigmo. Seveda vladajoča »normalna« znanost zavrača prevratna dela, češ da niso znanstvena, in to dokazuje s tem, ker ne upoštevajo veljavnih vsebinskih in formalnih konvencij znanstvenosti; navzlic temu se pogosto izkaže, da so takšna dela prav spričo tega inovativno ustvarjalna in dobivajo znanstveno legitimnost v sklopu nastajajoče nove paradigme. To izpričuje dolga vrsta primerov. V humanističnih vedah se je v zadnjih petdesetih ali sto letih veliko pomembnih in daljnosežnih prevratov začelo zunaj univerzitetno-akademske sfere. Če se kriterij odličnosti v dejanski rabi omejuje na razbiranje pretežno formalnih značilnosti objav, z njegovo pomočjo pač ni mogoče ustrezno ovrednotiti del, ki sprožajo in nosijo takšne razvojne procese.

Na drugo težavo zadenemo pri razmerjih med humanističnimi vedami in njihovimi naslovljenci. Vprašanje je namreč, ali te vede res opravljajo vse svoje funkcije, dokler ostajajo njihovi rezultati vključeni v ožji krog specializirane publike. Za vrednostno funkcijo del, kakor tudi nasploh za njihovo kvaliteto, je slej ko prej odločilna logična doslednost in metodološka strogost njihovih miselnih vsebin; toda tudi njihov komunikacijski doseg ni brez pomena. Zares kvalitetne objave, ki prinašajo opise, ugotovitve in pobude, relevantne za individualno eksistencialne in socialno antropološke razsežnosti človeškega bivanja, postajajo toliko pomembnejše, kolikor širši krog bralcev dosežejo. To pa jim najbrž lažje uspeva, kadar opuščajo nekatere zunanje dogovorne značilnosti specializiranega znanstvenega diskurza.

Potemtakem je v humanističnih vedah poleg strogo formaliziranega znanstvenega (ali pravzaprav scientističnega) načina pisanja povsem legitimen tudi drugačen, bolj komunikativen način – recimo mu esejistični; seveda le v tem primeru, če sproščena jezikovna, stilna in oblikovno zvrstna plat tekstov ne prikrajša njihove miselne vsebine, problemske argumentacije in metodološke urejenosti. Ob tem samoumevnem pogoju, ki ne dopušča izjeme, bi v našem sedanjem sistemu ocenjevanja znanstvenega dela in objav moral dobiti ustrezno mesto poleg članka, razprave ali monografije vsaj še znanstveni esej. Formalne kriterije odličnosti pa bi bilo mogoče prilagoditi temu, tudi kar zadeva mesto objave, saj zares kvalitetno delo ne izgubi nič svoje kvalitete samo zaradi tega, ker se publikacija, v kateri je objavljeno, morda ne drži čisto vseh zunanjih konvencij znanstvenega tiska.

PROBLEM SLOVENSKE HUMANISTIKE NA PRIMERU UMETNOSTNE ZGODOVINE

DAMJAN PRELOVŠEK

Prepričan
sem, da bi

lahko z bolj premišljenim in seveda izdatnejšim financiranjem, s čimer bi odpadlo nekaj problemov, ki so bili navedeni v dosedanjem programu razvoja humanističnih ved, marsikaj izboljšali. Ker je izpostavljeno zlasti vključevanje slovenske humanistike v mednarodno znanstveno sfero, kar bo po vstopu Slovenije v EU postalo še toliko bolj pomembno, si kot vzorčni primer velja ogledati stanje na umetnostnozgodovinskem področju.

Osnovni pogoj za dobro delovanje stroke je osrednja specializirana knjižnica. Večina denarja, ki ga naše ministrstvo izda za raziskovalne programe in delo v tujini, je porabljenega prav zato, da slovenski znanstveniki obiskujejo tuje knjižnice in fotokopirajo literaturo, ki je pri nas ni. Posebno »revne« so periodične publikacije, ki najpogosteje sploh manjkajo. Gospodarne je bi bilo knjižnicam že v temelju zagotoviti večja sredstva, kot pa jih postavljati v odvisnost od tujine. Temeljni problem infrastrukture v umetnostni zgodovini je predvsem redna nabava domače in tuje strokovne literature.

Naslednji problem je financiranje inštitutov. Pri nas se je uveljavilo načelo, da se pri projektih lahko enakovredno potegujejo za državni denar tako neodvisni posamezniki kot ustanove z ustrežno infrastrukturo. Ustanove so zato v izrazito podrejenem položaju, saj v slovenski znanosti opravljajo precej širše poslanstvo in zagotavljajo kontinuiteto raziskovalnega delovanja. Znanstveniki v raziskovalni sferi bi morali biti redno plačani vsaj do 80 odstotkov iz državnih sredstev, tako kot to velja pri podobnih institucijah v tujini. To bi jim omogočilo, da bi se lahko v večji meri posvečali svojemu primarnemu delu. Princip projektnega financiranja kot izključni vir dohodka je prinesen iz naravoslovne sfere, podobno kot nesmiselna in hkrati zavajajoča delitev na temeljne in aplikativne projekte, ter je za umetnostno zgodovino neustrezno, celo zelo škodljivo. Celotno delo se drobi na številne kratkoročne raziskave, za temeljne naloge pa ni ne posluha ne denarja. Slovenska umetnostna zgodovina tako ostaja brez številnih nujnih znanstvenih korpusov, o katerih se med seboj že desetletja neuspešno pogovarjamo in se bomo, kot vse kaže, še naprej. Za pre-

verjanje uspešnosti posameznikov obstajajo reelekcije in drugi mehanizmi, ki so običajni v razvitem svetu.

Politika obnavljanja znanstvenih kadrov s pomočjo programa mladih raziskovalcev ima dve plati. Z njo smo vezani na zaposlovanje mladih znanstvenikov, ki jih moramo najprej vzgojiti, kar je samo po sebi pozitivno, vendar hkrati povezano z določenim tveganjem, saj ni mogoče predvideti, kako se bodo pozneje »obnesli«. Ob tem pa pozabljamo na formirane strokovnjake, ki so se že izkazali s svojim delom. Teh znanstvenikov, ki hirajo na neustreznih delovnih mestih ali pa se vrača jo iz tujine in v katerih usposabljanje je država vložila veliko denarja, praktično ni mogoče zaposliti.

Znotraj same humanistike po naravnem zakonu vztrajnosti prihaja do čedalje večjega razkoraka med posameznimi vedami, in sicer med tistimi, ki so si znale pravočasno zagotoviti boljši izhodiščni položaj, in drugimi, ki so obsojene na otepanje z neprestanimi finančnimi in kadrovskimi problemi. Na Slovenskem ni institucije, ki bi jo skrbela stihija na področju humanistike. Ne vladne ustanove ne SAZU se ne vprašajo, kaj kot narod potrebujemo za preživetje in česa ne. Vse premalo je jasno, da je umetnostna zgodovina izrazito zgodovinska veda, ki raziskuje duhovno sfero naše preteklosti in ne preučuje lepega kot samega na sebi.

Sedanji način ocenjevanja s točkovanjem, ki se morda obnese v naravoslovju, izrazito duši razvoj umetnostnozgodovinske stroke, saj se je vsa znanost spremenila v lov za kratkimi, bleščečimi rezultati in nikogar ni več mogoče pripraviti do dolgoročnega, naporenega znanstvenega dela. Kdor bi se več let posvečal sicer pomembni, a zamudni nalogi, ne bi prišel do višjega naziva in bi se kmalu izbrisal iz raziskovalnega registra. Zato nam manjkajo topografije, kritične izdaje temeljnih virov, leksikoni in slovarji.

Velik problem je tudi zaprtost oddelka za umetnostno zgodovino na ljubljanski Filozofski fakulteti za druge raziskovalce. Kot lahko zaključim po številnih magistrskih in doktorskih delih, klasičnega mentorstva, z redkimi izjemami, ni več. Z univerze prihaja slabo formiran, vendar samozavesten naraščaj. Z oživitvijo oddelka na koprski univerzi bo nujno treba prevetrili zatohlost v stroki.

Od rezultatov umetnostnozgodovinske stroke je neposredno odvisno tudi spomeniško varstvo. Obsežna študija o stanju v slovenski kulturi, ki jo je nedavno izdelalo Ministrstvo za kulturo, na tem področju kaže porazen rezultat. Ni ne zakonskih osnov, ne znanja, ne volje, ne pripravljenosti, da bi se kaj izboljšalo. Žalostne razmere v stroki so v veliki meri posledica neustreznosti visokošolskega študija.

Kot sledi iz povedanega, z razvojem po svetu ni mogoče loviti koraka le s propagiranjem določenih modnih in meglenih interdisciplinarnih tem, ampak bo to omogočila šele temeljita prenova celot-

nega področja. Stroko je spet treba postaviti na zdrave temelje, na katerih je stala v Steletovem in Cankarjevem času, kajti samo tako bomo zanimivi za Evropo. Tuji strokovnjaki bodo z nami sodelovali, če bodo v nas spoznali resne partnerje. Tega ni mogoče doseči s forsiranjem mednarodnih programov, ampak predvsem s tem, da sami poskrbimo za deziderate svoje stroke, kar tudi tujina pričakuje od nas. Ker gre za izrazito nacionalno znanost, bi morale imeti prednost raziskave domačega gradiva, kajti nihče drug tega ne bo storil za nas. Država je zato dolžna vzpostaviti ustrezne kontrolne mehanizme, ki bi končno zaježili stihijski razvoj in popravili razmerja med posameznimi strokami znotraj področja humanistike.

RAZPRAVA

V razpravi, ki je sledila, so sodelovali:
dr. Marina Lukšič Hacin, dr. Stanko Kokole,
akad. dr. Marjan Kordaš, dr. Darja Mihelič, dr. Barbara Murovec,
dr. France Novak, mag. Tomaž Seljak in dr. Borut Telban.

Akad. dr. Marjan Kordaš

je kot prvi razpravljavec opisal lastno izkušnjo načina recenziranja člankov na področju medicine v zahodni Evropi. Razmeroma dolg članek, za objavo katerega je bilo zaradi prekoračenega obsega kasneje treba doplačati, je julija 2001 posredoval ugledni angleški medicinski reviji. Uredništvo je članek brez naslovnice posredovalo ocenjevalcem, tako da niso vedeli, kdo je avtor. Oktobra je dr. M. Kordaš prejel tri anonimne recenzije. Zlasti prva je bila ostra, a izjemno konstruktivna in je zahtevala ogromno novega dela. Do končnega sprejetja članka julija 2002 je bilo treba opraviti tri redakcije in ustreči vsem recenzentom, potem pa je bil članek sprejet za objavo. Recenzentski postopek je bil odličen, oster in korekten. Dr. M. Kordaš je želel vedeti, ali je opisani način recenzije sprejemljiv za humanistiko, in če ni, zakaj ni.

Dr. Borut Telban

je pojasnil, da je tak postopek običajen tudi v humanistiki. Pri strokovnih revijah se za recenzente odstrani prva stran. Tudi recenzent je anonimen. Za objavo je treba ustreči recenzentskim pripombam. Značilnost ocenjevanja v tujini, posebno v Ameriki, kjer imajo problem s hiperprodukcijo knjig, je, da recenzenti neredko podpirajo tiste, ki zagovarjajo njihove lastne ideje, njihove lastne argumente in teorije. Urednik tako že z izbiro recenzenta vpliva na pozitivno ali negativno oceno članka. – Možnost izboljšanja kakovost sestavkov pa ni le v recenzijah, ampak je zlasti priporočljivo branje del sodelavcev, ko so še v rokopisih. V tujini je to v humanistiki, za katero je to še posebej pomembno, močno uveljavljeno. Dejstvo je, da se kvaliteta dela v humanistiki poveča takrat, ko še neobjavljeno delo prebere še nekaj strokovnjakov, ki vsaj deloma poznajo področje dela, teorije in argumente, ali pa celo nekateri, ki jim sama tematika dela ni blizu. Tak neobremenjen bralec posebno v humanistiki lahko omogoči, da se kvaliteta še tako dobrega dela dvigne in postane še bolj prepričljivo argumentativna in poglobljena. Pri nas pa se žal dogaja, da ponekod že profesorji ne berejo in ne popravljajo študentskih seminarskih in diplomskih nalog. Že na teh stopnjah torej ni pravih povratnih

napotkov piscem. Dr. B. Telban je glede uvodnega nagovora dr. D. Mihelič izrazil mnenje, da glede vrednotenja ni uporabila strokovnega, ampak domoljubno merilo. Menil je, da je zašla v protislovje z ugotovitvijo, da mnoge znanstvene revije pri nas ne uporabljajo recenzentskega aparata, sočasno pa je poudarila kakovost v svetu neopaženih študij. Poudaril je, da ni toliko pomembno, kje, kdaj in kaj nekdo raziskuje, kaj šele da bi to vrednotili bodisi iz domoljubne ali neke tuje, celo globalizacijske perspektive. V slovenskih revijah nedvomno manjka recenzentski faktor. Vsi tisti, ki s(m)o v uredništvih, bi lahko vplivali na kakovost revij že s tem, ko bi recenzije zaostriili, ne v smislu, da bi več prispevkov zavračali, ampak da bi pisci dobili povratne napotke.

Dr. Darja Mihelič

je v odgovoru ponovno izpostavila poudarke svojega uvodnega izvajanja, kjer je govorila med drugim tudi o vrednotenju oblike objave, pri čemer je na prvem vrednostnem mestu navedla monografijo, na drugem znanstvenokritično objavo in na tretjem članek, ne glede na to, kje je ta objavljen; na drugem mestu v uvodni besedi je grajala nekatere naše revije, ki nimajo recenzentskega aparata. V zaključku uvodnega izvajanja je poudarila, da podpira objavljanje humanističnih raziskovalcev v vseh domačih in tujih medijih, ki z recenziranjem člankov skrbijo za kakovost, ter izrazila prepričanje, da si je treba izboriti prostor v kakovostnih revijah s kakovostnimi članki, ki imajo recenzentski aparat. Menila je, da med temi trditvami ni protislovja.

Dr. Stanko Kokole

je v navezavi na repliko akad. dr. M. Kordaša omenil tudi svoji izkušnji z objavami v revijah v ZDA, ki sta bili glede recenzentskega pristopa enaki. Bistvena je bila anonimnost avtorja in recenzentov. V recenzijah so bile detajlne pripombe. Dopolnitev zahtevanih mest je bila pogoj za objavo. Postopek je trajal leto in pol, česar se je treba zavedati pri administrativni težnji po veliki pisni produkciji. Na primeru objave seminarske naloge s podiplomskega študija je dr. S. Kokole ugotovil, da je tudi »slovensko« gradivo – konkretno slavni rokopis iz Kranja iz leta 1410 – povsem sprejemljiva tema za ameriške revije. Seveda ga je bilo treba primerno predstaviti – ne samo informativno, ampak na isti analitični način, kot je to zahtevano za dela t. i. visoke umetnosti. – Dr. S. Kokole je načel tudi vprašanje interdisciplinarnih projektov, ki so favorizirani le na videz, dejansko pa so obravnavani nenaklonjeno, saj se prijavljajo v okviru matične stroke, ki pa se zaradi pomanjkanja sredstev prvenstveno bori za lastne projekte. Tudi pri nas bi morali uveljaviti ocenjevanje interdisciplinarnih projektov z vidika več strok. V ZDA dobi interdisciplinarni projekt številne recenzente iz različnih

strok, ki predlog dejansko preberejo in potem interdisciplinarno odločajo o njegovem financiranju.

Dr. Darja Mihelič

je potrdila izkušnje, da interdisciplinarni projekti na ministrstvu praviloma izpadejo iz financiranja.

Dr. Marina Lukšič Hacin

je k debati o interdisciplinarnih projektih dodala, da se je – kljub temu da je večdisciplinarnost projekta med osnovnimi merili, ki naj bi projektu prinesli prednost – dejansko izkazalo, da so bili slabost sistema. Poudarila je, da je od projektnega in programskega financiranja odvisno preživetje inštitutov, univerzi pa tovrstno financiranje pomeni pridobitev četrte tretjine sredstev ob polnem pokritju osebnega dohodka. Osnovno pomanjkljivost v obstoječem sistemu vrednotenja je zaznala v umanjkanju instance odgovornosti v recenzentskem postopku. Ocenjevalci niso ocenjevani, niso preverjeni, so anonimni in marsikdaj nekompetentni. Vedo, da jim za njihovo oceno ni treba odgovarjati. Sistem bi v primeru ocenjevanja ocenjevalcev mogoče v praksi lahko uspel. V družbi, kot je naša, ki ne dosega kritične mase, bi bile ocene lahko javne. Kdor je pripravljen dati negativno kritiko, jo mora kot znanstvenik znati tudi javno argumentirati. Kdor ni sposoben dati negativne javne kritike, ni niti sposoben za ocenjevalca.

Dr. France Novak

je v razpravi menil, da moramo v znanosti razvijati svoj jezik, in sicer približno v tisto smer in na taki ravni kot drugi strokovni jeziki. Nato je spregovoril še o kolektivnih slovarskih delih. Slovarska dela so na Slovenskem v javnosti večinoma nepravilno predstavljena. Razlog za to je v dejstvu, da o slovarjih velikokrat govorijo ljudje, ki jih ne poznajo. Po drugi strani pa se tisti, ki se ukvarjajo s slovarji, premalo oglašajo. Merila vrednotenja slovarskega dela je treba modernizirati, ker je slovarska dejavnost v sedanjem položaju znanosti aktualna tudi za druge stroke, ki gradijo svoj izrazni aparat.

Mag. Tomaž Seljak

je prisotnim predstavil prizadevanja Inštituta informacijskih znanosti, da bi izboljšali sistem zbiranja in urejanja ter vrednotenja bibliografskih kazalcev znanstvene, strokovne in pedagoške uspešnosti raziskovalcev. COBISS sam se ne ukvarja z vprašanjem vrednotenja, predstavlja pa orodje in informacijsko podlago tudi za vrednotenje, ki ga predpisujejo bodisi ministrstva bodisi univerze. Trenutno je v COBISS-u in njegovi centralni bazi podatkov 400.000 bibliografskih enot, klasificiranih po trenutno veljavni tipologiji. Te enote so vezane na 15.900 raziskovalcev.

V tej številki so tudi tisti, ki morda niso več raziskovalci. Za nekaj prek 10.000 raziskovalcev so bibliografije kolikor toliko popolne. Prva tipologija je bila narejena leta 1990 na mariborski univerzi in takrat že implementirana za potrebe vodenja bibliografij. Leta 1996 je bila pripravljena naslednja tipologija, ko je ministrstvo predpisalo enotno vodenje bibliografij v sistemu COBISS za vse raziskovalce. Narejena je bila na osnovi dotedanjih izkušenj in znanja. Eksperti raziskovalci so pri njeni pripravi sodelovali z bibliografi. Leta 2002 so se lotili prenove in revizije tipologije, da bi uvedli večjo sistematičnost. To je bilo nujno zato, ker je v sistemu COBISS prišlo do vrste anomalij. Nekatere definicije del v tipologiji so bile premalo natančne in se jih je dalo razlagati na več načinov, premalo selektiven je bil izbor nekaterih bibliografskih enot. Premalo je bilo preverjanja bibliografskih vnosov podatkov: ne dovolj usposobljeni bibliotekarji so delali napake, ki bi jih s preverjanjem lahko preprečili. Nekateri avtorji so precejevali svoja dela, da bi si s tem pridobili več točk pri kandidaturah za projekte in programe ministrstva ali pri izvolitvah v višje nazive. Na konferenci COBISS in SICRIS 13. novembra 2002 v Mariboru je mag. T. Seljak podal predlog sprememb in dopolnitev tipologije ter nekaj predlogov, kako metodološko sistematizirati vrednotenje. Matrični model je prikazal na primeru humanistike, ker je Svet za humanistiko sprejel metodološke osnove in določil točke za tipe objav. Poskusil je razvrstiti objave v razrede a, b, c. Pri iskanju rešitev je treba ločiti, kdaj gre za klasifikacijo bibliografskih enot po enotni tipologiji, s katero določimo samo tip dokumenta: ali je to izvirni znanstveni članek, pregledni znanstveni članek, znanstvena ali strokovna monografija ali kaj drugega. Za to klasifikacijo naj bi bil odgovoren avtor, čeprav bi bilo bolje, da bi zanjo poskrbel neodvisni strokovnjak. Pri nekaterih revijah je predpisano, da gre pri sprejemanju v objavo sestavek skozi recenzijo, ki določi njegovo tipologijo. Drugo je kategorizacija posameznih tipov bibliografskih enot v skladu z izbrano metodologijo vrednotenja in točkovanja objav. Ta kategorizacija ni predmet tipologije, ampak je stvar algoritmov na osnovi predpisane metodologije, ki jo določi tisti, ki vrednoti bibliografske kazalce. Ministrstvo ima svojo metodologijo, univerzi vsaka svojo. Predlagani model omogoča, da se ob enotni tipologiji lahko uporabi različna metodologija vrednotenja skladno s politiko ministrstva in univerz. Dopusča tudi, da ima lahko posamezna veda svoj sistem vrednotenja, svoje kriterije, svoj način točkovanja. Mag. T. Seljak je povabil prisotne, naj mu posredujejo tudi svoje predloge.

Dr. Barbara Murovec

je ugotovila, da je ocenjevanje projektov, prijavljenih na razpis ministrstva, groteskno. Ocenjevalci namreč dobro vedo, da z ocenjevanjem posredno delijo dvajset tisoč raziskovalnih ur, pri čemer bo s strani

ministrstva dobil sredstva le prvi projekt na listi posamezne vede. Ocenjevalci se zato sploh ne ukvarjajo več z vrednostnimi kriteriji.

Dr. Marina Lukšič Hacin

je razmišljala, da bi bilo pametno programski del raziskav vezati na raziskovalna jedra. Ta so na inštitutih, nekaj pa jih je tudi na univerzah. Mogli bi jih institucionalno jasno določiti. Kot so univerze matične za nosilstvo dolgoročnih izobraževalnih programov, bi bila institucionalno podprta raziskovalna jedra nosilci dolgoročnih raziskovalnih programov. Projektno področje bi bilo od tega ločeno. Tak predlog ne bi izključeval dejstva, da so profesorji iz univerz tudi raziskovalci, vendar pa bi kljub temu upošteval, da univerza, ki deluje pedagoško, v eni (četrti) tretjini dejavnosti ne more izvajati dolgoročnih raziskovalnih programov, pač pa predvsem kratkoročne raziskovalne projekte. Na dolgoročnem področju raziskav so raziskovalna jedra bolj usposobljena in kadrovske bolj podprta kot univerza, enako kot je na drugi strani univerza bolj pristojna na področju pedagoške dejavnosti.

ZALOŽBA
Z R C

Založba ZRC

Novi trg 2, p.p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64, faks: 01/425 77 94

www.zrc-sazu.si/zalozba